

BÜLTEN'DEN

**BİLİM
VE
SANAT
VAKFI**

BÜLTEN

Ocak-Nisan 2011

Yıl 23 Sayı 75

Yayın Kurulu Ali Pulcu, Faruk Deniz,

Mustafa Demiray, Salih Pulcu,

Betül Özel Çiçek, Z. Tuba Kor, Eyüp Süzgün,

F. Samime İnceoğlu, Semih Atış

Baskı Kurtiş Matbaacılık

Baskı Tarihi Haziran 2011

Vefa Cad. No. 41 34134 Vefa İstanbul

Tel: 0212. 528 22 22 pbx

Faks 0212. 513 32 20

e-posta bsv@bisav.org.tr

www.bisav.org.tr

Ücretsizdir. Dört ayda bir yayınlanır.

Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

Yayınlanan yazıların sorumluluğu

yazarına aittir.

İÇİNDEKİLER

BSV HAVADİS 2

KAM Küresel Araştırmalar Merkezi 6

MOLA Rûbai / Fuzûlî 20

MAM Medeniyet Araştırmaları Merkezi 21

MOLA Gazel / Eşrefoğlu Rûmî 28

SAM Sanat Araştırmaları Merkezi 29

MOLA Rûbai / Fuzûlî 44

TAM Türkiye Araştırmaları Merkezi 45

SEVRÜSEFER İran Günceleri / Ozan Sağsöz 57

MESNEVİ Toprak... 60

Bilim ve Sanat Vakfı'nın kuruluşunun 25. yılında, BSV Bülten'in 75. sayısı ile karşınızdayız. Bu sayıda, içerikte herhangi bir değişikliğe gitmeden, biçim değişikliği yaptık. Bu teşebbüste isabet kaydedip kaydetmediğimizi elbette okuyucularımıza bırakıyoruz.

43. dönem Bahar Seminerlerinin gerçekleştirildiği Ocak-Nisan 2011 döneminde Sanat Araştırmaları Merkezi, "Fotoğraf Neyi Anlatır" ve "Türkiye'de Sinema Dergiciliği" program dizileri ile "Müslüman Kültürlerde Kadın: Din, Kimlik ve Cinsiyet Anlatıları" başlıklı okuma grubuna başladı. Türkiye Araştırmaları Merkezi'nin de yeni bir başlığı var: "Balkan Tarihi Atölyesi". Merkezlerimizin Ocak-Nisan 2011 döneminde düzenlediği yuvarlak masa toplantılarına ve atölyelere dair değerlendirmeleri merkezlerin sayfalarında bulabilirsiniz.

Düzenlediğimiz programların yanı sıra, bu dönemde yayınlanan süreli yayınlarımız da şu şekilde: TALİD'in "Dünyada Türk Tarihçiliği"; *Dîvân*'ın "Gazzâlî I" başlığıyla yayınlanan 30. sayısı ve *Hayal Perdesi*'nin "Türk Sineması mı, Türkiye sineması mı?" ve "Artıları ve Eksileriyle Festivaller" dosyalarıyla yayınlanan 20-21. sayıları...

Bilim ve Sanat Vakfı, Yaz döneminde de yolda olmaya devam edecek... Yaz seminerleriyle, yuvarlak masa toplantılarıyla, ihtisas, atölye ve okuma gruplarıyla...

Hayırdı kalın!

Adnan Büyükdeniz Dijital Kütüphanesi hizmete girdi

2009 yılında vefat eden Adnan Büyükdeniz'in ismi Esenler'de açılan bir dijital kütüphaneye verildi. Albaraka'nın desteğiyle Esenler Belediyesi tarafından inşa edilen kütüphane Türkiye'de tamamı dijital ilk kütüphane olma özelliği taşıyor. Kültür ve Turizm Bakanı Ertuğrul Günay, Belediye Başkanı M. Tevfik Göksu, Albaraka Türk Genel Müdürü Fahrettin Yahşi ile merhum Adnan Büyükdeniz'in eşi Saliha Büyükdeniz'in katılımıyla 26 Ekim 2010 tarihinde düzenlenen bir törenle kütüphane okuyucuların hizmetine açıldı. Kütüphanede 30 bilgisayar, 5500 eletronik yayın, internet bağlantısı ve çok amaçlı salon ve etüd odası bulunuyor.

Dîvân ulusal ve uluslararası indekslerde...

Bilim ve Sanat Vakfı tarafından 1996'dan bu yana yılda iki defa olarak yayınlanan hakemli bir dergi olan *Dîvân: Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi*, Index Islamicus, Worldwide Political Science Abstracts, International Political Science Abstracts (IPSA), MLA International Bibliography ve Ebsco Publishing'in ardından Tübitak ULAKBİM tarafından da taranmaya başlandı.

14. Dönem Osmanlıca Seminerleri başladı

Bilim ve Sanat Vakfı Türkiye Araştırmaları Merkezince düzenlenen Osmanlıca okuma grubu, 28 Şubat-17 Haziran 2011 tarihleri arasında devam edecek. 14. dönem seminerleri, 19 Şubat 2011'de yapılan seviye tespit sınavı neticesinde Matbu, Yazma ve Arşiv olmak üzere üç ayrı seviyede açılan 10 grup (yaklaşık 450 kişi) ile 28 Şubat'ta başladı.

25 Haziran-30 Temmuz 2011 tarihleri arasında devam edecek 6 haftalık 15. dönem seminerleri için başvurular 3-17 Haziran 2011 tarihleri arasında online olarak kabul edilecektir.

Fotoğraf Neyi Anlatır program dizisi başladı

Sanat Araştırmaları Merkezi'nin önceki yıllarda düzenlediği *Sinema Sohbetleri*, *Türk Romanına Kritik Yaklaşımlar* ve *Mimari Düşünceler* başlıklı programları ile ülkemizin önde gelen sanatçı ve bilim adamlarından alanlarına özgü meseleleri bizzat dinleme ve bu meseleler üzerinde tartışma imkânı oluşmuştu. SAM, 2010-2011 döneminde *Sanat Tarihine [Mümkün] Bakışlar* ile başladığı program dizilerine, Tuba Deniz ve Hilal Turan'ın hazırladığı *Fotoğraf Neyi Anlatır?* isimli yeni bir program dizisiyle devam ediyor. Fotoğraf üzerine düşünme gayesi ile düzenlenen bu toplantılar serisinde Kamil Fırat, Özcan Yurdalan, Merih Akoğul, Loris Medici gibi usta fotoğrafçıların konuk edilmesi planlanıyor.

Kısa Film Atölyesi sona erdi

Sanat Araştırmaları Merkezi bünyesinde gerçekleştirilen, koordinatörlüğünü Faysal Soysal'ın üstlendiği *Kısa Film Atölyesi* sona erdi. Atölye kapsamında çekilen *Fernando & Macellan, Duvar, Obsesyon* isimli kısa filmler 16 Nisan 2011 tarihinde Vefa Salonunda seyircilerle buluştu.

Ayrıca gösterim programında, geçen yıl gerçekleştirilen *Yalnız Kondu, Kıl(l)ık, Ademin Gerçeği* isimli kısa filmlerin tekrarına yer verildi.

Müslüman Kültürlerde Kadın: Din, Kimlik ve Cinsiyet Anlatıları Okuma Grubu başladı

Sanat Araştırmaları Merkezi bünyesinde gerçekleşen *Müslüman Kültürlerde Kadın: Din, Kimlik ve Cinsiyet Anlatıları* okuma grubu Dr. des. Nagihan Haliloğlu yönetiminde 28 Nisan'da başladı. Bu okuma grubunda Neval Cebbâri, Asiye Cebbar, Fadya Fakir, Azer Nefisi gibi yazarlardan yola çıkarak değişik Müslüman kültürlerde yetişmiş günümüz kadın yazarlarının din, cinsiyet ve kimlik temalarını nasıl işlediği incelenecektir.

Hayal Perdesi

21. sayısıyla okuyucuyla buluştu

Hayal Perdesi 21. sayısında film festivallerini dosya olarak kapağına taşıdı. Dosyada, Burçak Evren, Alin Taşçıyan, Azize Tan, Lalehan Öcal, Ahmet Boyacıoğlu, Derviş Zaim ve İhsan Kabil yazı ve söyleşileriyle film festivallerinin artıları ve eksilerini tartıştılar. “Film, akıl ve kalple yapılır” diyen Derviş Zaim son filmi *Gölgeler ve Suretler*'i; sanatçı söylemi ve filmleriyle Bosna toplumuna ayna tutmayı sürdüren Aida Begiç, yapım aşamasındaki yeni filmi *Bait*'i *Hayal Perdesi*'ne anlattı. Ayrıca, Yusuf Şahin sineması ekseninde, Ocak ayında Mısır'da gerçekleştirilen devrimin sosyo-politik zeminine ışık tutan çalışmasıyla Raymond Baker *Hayal Perdesi*'nde...

Türkiye’de Sinema Dergiciliği program dizisi başladı

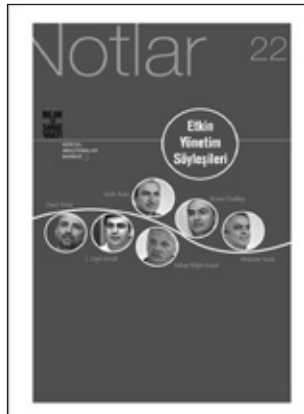
Sanat Araştırmaları Merkezi 2011’de başlattığı program dizilerine bir yenisini ekledi: *Türkiye’de Sinema Dergiciliği*. Şu ana kadar iki oturumu yapılan program dizisinin ilk oturumunun konuğu “Türkiye’de Sinema Dergiciliğinin Tarihi” başlıklı konuşmasıyla Burçak Evren, ikinci oturumunun konuğu “1970’lerden Günümüze Türkiye’de Sinema Dergiciliği ve Sinema Yazarlığı” başlıklı konuşması ile İhsan Kabil’di.

Notlar 22 çıktı!

BSV Notlar Serisinin yirmi ikincisi, Küresel Araştırmalar Merkezi tarafından *Etkin Yönetim Söyleşileri* başlığı ile yayınlandı. Melih Bulu, İlhami Fındıkçı, Medaim Yanık, Ömer Bolat, İbrahim Zeyd Gerçek ve Yakup Koçal deneyimlerini paylaşan isimlerdi.

TALİD’in 15. sayısı çıktı

Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi’nin 15. sayısı “Dünyada Türk Tarihçiliği” başlığıyla yayınlandı. Almanya’dan Fransa, İspanya ve ABD’ye; Rusya ve Azerbaycan’dan Bosna, Macaristan, Polonya, Yunanistan, Sırbistan ve Bulgaristan’a; Çin ve Japonya’dan İran, Suriye ve Mısır’a kadar pek çok dünya ülkesinde Türk tarihi üzerine yapılan çalışmaları değerlendiren bu sayının söyleşisi de Cemal Kafadar ile yapıldı. *TALİD*’in tüm sayılarının içeriğine ve ilk 8 sayıdaki makalelere www.talid.org adresinden ulaşabilirsiniz.

**Parçalayan
Milliyetçilik(ler)**
Ferhat Kentel

22 Mart 2011

22 Mart 2011
Değerlendirme: Bilal Yıldırım

Milliyetçilik Konuşmalarının üçün-
cüsü konugu İstanbul Şehir Üniversi-
tesi Sosyoloji Bölümü'nden Ferhat
Kentel oldu. Kentel, "Türkiye'de
milliyetçilik nasıl öğreniliyor ve
pratiklere aktarılıyor?" sorusuna
cevap verebilmek için önce "ne öğ-
reniliyor" sorusuna cevap bulmak
gerekliğini belirterek başladığı ko-
nuşmasında, Türk olmanın kitap-
lardan öğrenildiğini ve böylece ki-
şisel yorumların dışında bir kurgu
inşa edildiğini ifade etti. Buna göre,
modern zamanlardan Osmanlı'nın
dağılışına ve oradan da Türkiye
Cumhuriyeti'nin kuruluşuna dek
sürekliliği değişen bu kurgu sürecinde,
Türklüğün inşası önem kazandı ve
özellikle belirli bir tür Türklük an-
latılmaya çalışıldı. Ancak bu anlatı-
lan Türklük de sabit bir içeriğe sa-
hip olamadı.

Birçok farklı yoruma rağmen, Türk ulusal kimliğinin inşasında iki temel kanal olduğunu düşünen Kentel, bunlardan ilkinin Fransız milli-

İçeren, kuraklığı temsil eden ve sarı renkle gösterilen bir bölge Türklere kalıyor.

Bugün de karşımıza büyük Ermenistan'ı ya da Kürdistan'ı gösteren yahut Doğu Anadolu'yu İsrail'e dâhil eden haritalar çıktığını ifa de eden Kentel, insanların vatan mefhumuna sahip olabildiğini ve bir haritaya ihtiyaç zaman yahut bu haritanın da hiçbir zaman kalamadığını ortaya koydu. Günümüzden de örnekler veren Kentel, gerçek ya da hayali tehditler neticesinde dahi olsa hâlâ değiştiğini belirtti. Böylece, zayıf bir milliyetçilik kurgusu inşa edilirken, paradoksal bir şekilde, kendini yeniden üretebilen güçlü bir milliyetçilik stratejisinin ortaya konduğu tespitinde bulundu.

Eskiği ve gelenekseli tanımlayıp sınıflandırarak yeniyi ve moderniyi ortaya koymaya çalışan tepeden inmeçi kopuş teorilerine rağmen bir de sürekliliğin olduğunu belirten

Kentel'e göre insanla-
rın tarih boyunca bir
şeylere inanmaları bu
sürekliliğin bir unsuru-
dur. Modern toplumlarla
da, geleneksel toplumlarla
aynı şeylere devam ettiği-
gibi inanmaya devam ettiğ-
ni belirtti. Dolayısıyla modern
milliyetçiliğin de kendi mitoloji-
si, kendi inandığı ötekiler ve düş-
manlar, süregelen inanç çerçe-
vesinin içeriğini oluşturacaktır.
Bu anlamda Aydemir'in anlattığı
hikâye, haritayı değiştirecek tehdit-
ler ya da Sevr sendromu denen şey,
bir inanç hikâyesini teşkil etmekte-
dir. Kentel'e göre milliyetçiliği güç-
lü kılan da, bu inanç silsilesi içeri-
sinde yer alan unsurlardır.
Konuşmasının ilerleyen bölümle-
rinde Kentel, Fırat Genç ve Meltem
Ahıska ile birlikte gerçekleştirdi-
kileri *Parçalayan Milli-*

yetçilikler başlıklı araştırmaya de-
ğindi ve somut verilerden hareketle
örnekler verdi. Çalışmada Michel
De Certeau'nun koyduğu taktikler
ve stratejiler Kentel, milliyetçiliği
bir strateji olarak gördüklerini söy-
ledi. Buna göre milliyetçilik, burası
ve ötesi diye sınırlar tanımlar ve bu
anlamda bir mekâna tekabül eder.
Böylece milliyetçilikler, insanların
gündelik hayatlarında tüketilirler
ve her tüketildiklerinde yeni bir şey
olarak tekrar üretilirler.

Söz konusu araştırma kapsamın-
da Türkiye'nin farklı yerlerinde
yapılan görüşmelere göre in-
sanların gündelik hayatlarında
karşılaştıkları çıplak gözle görü-
lebilen farklılıklar ile ilişkileri-
nin önemli olabileceği şehirleri
seçmektedir. Mesela turistlerin
bulunduğu Antalya'da yabancı-
larla karşılaştığında Türklüğün
ne anlama geldiğini, sınır olmanın yarat-
tığı metaforu veya Maraş'ta
Aleviliğin ve Diyarbakır'da Kürt-
lüğün ne anlama geldiğini ve Orta
Anadolu'da Konya gibi şehirler-
de muhafazakârlığı anla-

yarak, kendisi de bir şeyler anlata-
bilen şehirlerde milliyetçilikle nasıl
evlenildiğini açıklamaya çalıştıkla-
rını belirtti.

Kentel, milliyetçilik teorisinin bü-
tünleştiricilik iddiasına rağmen, bi-
rilerinin eline geçtiğinde güvensiz-
lik halinin giderilmesi için kullanıl-
dığı ve kullanan kişinin o andan
itibaren başkalarından koptuğunu
belirttikten sonra, Hrant Dink'in
öldürülmesinin de bu çerçevede
düşünülmesi gerektiğini ifade etti.

KAM Çin Konuşmaları

Geçmişten Günümü- ze Çinli Müslümanlar Hale Eroğlu Sağer

18 Aralık 2010

Değerlendirme: Kadir Temiz

Çin Konuşmaları'nın dör-
dücüsünde Harvard
Üniversitesi'nde doktora ça-

KAM Yuvarlak Masa Toplantıları

MİLLİYETÇİLİK KONUŞMALARI

Parçalayan Milliyetçilik(ler) Ferhat Kentel • 22 Mart 2011

ÇİN KONUŞMALARI

Geçmişten Günümüze Çinli Müslümanlar Hale Eroğlu Sağer • 18 Aralık 2010
Hui Minority in China and Chinese Muslims' Wan Lei • 8 Ocak 2011
Mission to Turkey during the Second World War

ORTADOĞU KONUŞMALARI

Ortadoğu'da Değişim Talepleri ve Mısır Örneği Fulya Atacan • 12 Şubat 2011
The Evolution of the Palestine Problem and the Hans Köchler • 26 Şubat 2011
Status of Jerusalem: Force of Law or Law of Force?

İKTİSAT KONUŞMALARI

"Yeni Normal"de Gelişmiş Ülkeler ve Ahmet Faruk Aysan • 5 Şubat 2011
Yükselen Piyasalar

AFRİKA KONUŞMALARI

Democratizing Muslim Societies: Ali A. Mazrui • 16 Mart 2011
Lessons from Turkey and Tahrir Square
East Africa and its Languages and Literatures Mohamed Bakari • 16 Nisan 2011

ETKİN YÖNETİM SÖYLEŞİLERİ

21. Yüzyılın Lidersiz Örgütleri: Melih Arat • 25 Aralık 2010
Örümcek Organizasyonların Yok Oluşu ve
Denizyıldızı Organizasyonların Ölenemez Yükselişi
Stratejik Planlamadan Performans Yönetimine Oğuz Erdoğan • 29 Ocak 2011
Uygulama Örneği
Gelir Yönetimi: Bilgiyi Değere Dönüştürme ve Abdullah Sevimli • 19 Şubat 2011
Para Toplama Sanatı
Bilgi Toplumunda Teknoloji Yönetimi Erkan Akdemir • 2 Nisan 2011
Bir Girişimcilik Hikâyesi: Simit Sarayı Haluk Okutur • 16 Nisan 2011

İşmalarını sürdüren Hale Eroğlu Sağer, Çin- ce konuşan Müslümanla- rın ele aldı. Sunum boyunca Çinli Müslümanların Çin kültür havzası içinde varlık- larını koruma mücadeleleri ve bu kültürle girdikleri ilişki- ler çeşitli örneklerle tartışıldı.

Genel olarak Çin'deki Müslü- manların "Uygurlar" olarak ta- nındıklarını; ancak bugün Çin'de Moğol, Tibet ve Han olan Müslü- manların da var olduğunu belir- ten Sağer, Çin'de yaşayan 55 etnik grubun 10 tanesini Müslümanların oluşturduğunu dile getirdi. Sağer'e göre Müslümanlar çoğunlukla Çin'in kuzeybatısında yoğunlaşır- ken Çince konuşan Müslümanlar Çin'in dört bir yanına dağılmıştır. Gansu, Ningxia ve Yunnan Çin- lerinde yoğun olarak yaşayan Çin- li Müslümanlar özerk bir bölgeye sahiptir. Ningxia Hui Özerk Bölge- si, Müslümanların tarihsel olarak Çin'in siyasi olduklarını dile getiren Sağer, Müslümanların 19. yüzyılın ikinci yarısındaki isyanların birinde Yunnan'da Sultan Süleyman isimli- le de bilinen Hui general Du Wen- xiu liderliğinde Panthay Devleti'ni kurduklarını dile getirdi.

İslâm'ın yayılışının ilk yıllarında ticarî, askerî ya da siyasi amaçla Çin'e gelen Müslümanlar Çin'de uzun süre kalarak yerli halkla iliş- ki kurmuşlardır. Çinlilerle evlenip kendi çevrelerinde camiler inşa ederek küçük topluluklar halin-

de yaşayan Müslümanlar, zaman içinde büyüyerek Çin hanedanla- rının yakın çevresinde de görevler almışlardır. Düşünce olarak da İslâm'la bağlarını sürekli güçlü tut- maya çalışan Çinlilere göre doğru- luğu ispatlanmamış olsa da Hz. Muhammed'in amcası Sa'd b. Ebi Vakkas'ın türbesi Guangzhou'da bulunmaktadır.

Tang Hanedanlığı'ndan sonra Çin'i ele geçiren Moğol hükümdarların İslâm coğrafyasının farklı bölgele- rinden Müslümanları Çin'e getirip görevlendirdiğini belirten Sağer, bu geleniğin sonraki hanedan- lar tarafından da sürdürüldüğünü söyledi. Böylece Müslümanlar im- paratorluğun içinde önemli görev- lere gelebilmekteydi. Örneğin Çinli bir tarihçiye göre Avrupalılardan önce Amerika kıtasını keşfettiği id- dia edilen komutan, Müslüman bir Çinli olan Zheng He'dir.

Ming Hanedanlığı dönemine ge- lindiğinde Müslümanların Çin'e adapte olmaya başladıklarını ifa- de eden Sağer, bu dönemde Çinli Müslümanların asimile olmaya başladıkları tezine ise katılmadı- ğını dile getirdi. Sağer'e göre bu- nun sebebi asimilasyon tezinin en önemli argümanı olan "Çinlileş- me" kavramının zorluğu ve kar- coğrafyada yaşayan, aralarında dil ve kültür farklılıkları bulunan in- san topluluklarından oluştuğunu ve "hangi Çin?" ve "nasıl bir Çinli- leşme?" sorularına kolaylıkla cevap verilemeyeceğini ifade etti.

Sunumun bundan sonraki bölü- münde adaptasyon tezini doğrula- yacak bilgileri dinleyicilerle payla- şan Sağer, çeşitli fotoğraflar ve görün- tülerle Çinli Müslümanların Çin'- deki sosyal ve kültürel hayatın için- de nasıl var olduklarını açıklamaya çalıştı. Özellikle mimari ve kaligrafî üzerinde duran Sağer, Çin mimarisi ile yapılan camilerin ve bazı İslâmî kavramların Çin karakterleri ile na- sıl yazıldıklarına dair ilginç örnek- ler verdi. Çinli Müslümanların inşa ettikleri camilerin birçoğu genel şehir mimarisinin dışına çıkma- yacak şekilde planlanmış ve bazı sembollere de İslâmî yorumlar ge- tirilmiştir. Sağer'e göre Çinli Müs- lümanlar yoğun bir şekilde Kon- füçyanizm ile etkileşim halinde ve bunun en önemli örneği Arapça kavramları Konfüçyen metinlerden elde ettikleri kavramlarla Çinceye çevirmeleridir. Etkileşimin bir di- ğer göstergesi de Konfüçyanizm'in hem etik hem de kozmolojik anla- tısının İslâm'ın özü ile çelişmedi- ğine dair tezlerin dönemin Çinli Müslüman âlimleri tarafından vurgulanmasıdır.

Çinli Müslümanların homo- jen bir etnik grup olmadığı- nı dile getiren Sağer, etnik ayrımın Müslümanlar için tarihsel olarak kulla- nılan "Hui" kelimesinin Çin Halk Cumhuriyeti

Ortadoğu'da Değişim Talepleri ve Mısır Örneği

Fulya Atacan

12 Şubat 2011

Değerlendirme: Veysel Kurt

tarafından sosyal mühendislik projesi olarak tanınmasıyla oluştuğuna dikkat çekti. 20. yüzyılın başında milliyetçilik düşüncesi ile başlayan etnik aidiyet sorunu Müslümanların (Mançu, Moğol, Han, Müslüman, Tibet) hangisine ait olduğu sorununu gündeme getirmişti.

Hem Han hem de Müslüman Çinliler için "Hui" kelimesini etnik bir aidiyet olarak kullanmak, aslında onları homojen hale getirmek amacıyla da güdüyordu. Bunun dışında, İslâm coğrafyasında eğitim aldıktan sonra Çin'e gelip Çin'de yaşayan İslâm'ı gerçek İslâm olarak görmeyen modern akımlar da geleneksel akımların çok vurguladığını sürdürmektedir. Bu ayrımı Çinli Müslümanların çok yoğun yaşadığı bölgelerde bu akımların farklı camilere gittiklerini dile getirdi.

Sonuç olarak Çin'deki Müslümanların aslında Çin gibi çok büyük bir coğrafyada çok farklı kültürlerle beraber varlığını sürdürdüğünü ifade eden Sağır, Çin'de yaşayan Müslümanlarla ilgili kendi çektiği fotoğraf ve görüntüleri dinleyenlerle paylaşarak sunumunu tamamladı.

Ortadoğu Konuşmaları çerçevesinde Küresel Araştırmalar Merkezi'nin Şubat ayı konuğu Yıldız Teknik Üniversitesi'nden Prof. Fulya Atacan oldu. Değerlendirmesine Mübarek'in 11 Şubat'ta yaptığı istifa etmeyeceğine ve Eylül ayındaki başkanlık seçimlerinde aday olmayacağına dair açıklamalarla başlayan Atacan, bu konuşmanın halkı almaya yönelik bir hamle olduğunu ve sistem değişmedikçe Mübarek'in istifasının da herhangi bir anlam taşımayacağını belirtti.

Mısır'daki ekonomik, sosyal ve politik yapıyı, gösterilerde kullanılan "ekmek, özgürlük, adalet" sloganı çerçevesinde değerlendiren Atacan, "ekmek" meselesini değerlendirmeye 1952 Hür Subaylar darbesinden sonra başlayan Nasır politikalarını özetleyerek başladı. Nasır cumhuriyetini devraldıktan sonra hürbaşıkanlığını devriledikten sonra devlet eliyle tarım girdilerini kullanarak sanayileşmeyi geliştirmeye ve alt-sınıf ve orta-sınıfın ekonomik durumlarını iyileştirmeye yönelik politikalar izledi. Bu çerçevede, küçük çiftçilerin ellerindeki kiralık toprakların kirasını dondurarak kul lanım hakkını kendilerine vermediklerinden büyük toprak sahiplerinden aldığı bir kısım toprakları da rinden aldığı bir kısım toprakları da küçük çiftçilere dağıttı. Kamu sektörü ve buna bağlı olarak istihdamı genişletti. Bedava eğitim olanakları sunarak üniversite mezunu bireylerle iş garantisi sağladı. Bu sistem, uygulanmaya başlandığı dönemdeki

nüfus yapısı ve eğitilmiş nüfusun azlığı sebebiyle verimli olmadı. Ancak 1967 savaşı ve eğitilmiş nüfusun artması kamu sektörüne ciddi bir yük oluşturdu.

Sedat döneminde ise bu yapı devam ettirilemedi ve dünya sistemine entegre olmak amacıyla "açık kapı politikası" uygulandı. Bu politika ise üst düzey bürokratlar ile yabancı şirketler arasında bir ittifak oluşmasına yol açtı. Tarım alanında ise Sedat büyük toprak sahiplerine topraklarını geri vermeyi taahhüt etti; ancak bu, Mübarek döneminde uygulandı.

Mübarek döneminde ise temel politika istikrarın sağlanması na yönelikti. Mübarek ilk se na çıktığı kısa bir zaman dilimi dışında demokrasi sözü vermedi. 1990'daki ekonomik kriz sonrası IMF ve Dünya Bankası ile bir uyum programı uygulandı. Mübarek, 1992'de çıkardığı bir kanunla toprak sahibi ve kiracılar arasındaki kontratların 5 sene sonra iptal edileceğini ve yeni

düzenlemenin piya-
sa şartlarına göre oluş-
turulacağını duyurdu.
1990'ların sonunda bu
uygulamaların etkisi ile
tarım kesiminde ciddi ayak
lanmalar yaşandı. Ancak
tam da bu tarihlerde İslâmî
hareketleri bastırmak için
yoğun çaba harcayan Müba-
rek, bu ayaklanmaları da terö-
rizm kapsamına sokarak bastır-
dı. 1991'de uyum politikaları ge-
reğince gelişme için sosyal
oluşturuldu. Bu fon kapsamında
alt-orta sınıflar müteşebbis olmaları
için teşvik edildi. Bu politikalar aracı
halkı için önemli bir dönüşüm sonun-
sayılabilir; zira bu politikalar şöyle:
da ortaya çıkan bazı rakamlar şöyle:
2009'daki işsizlik oranı %21. 2003'
ten beri asgari ücret belirlenmi-
değil. Kamu sektöründe ortalam
maaş 684 Mısır poundu (yakla-
136 dolar), özel sektörde ise 560
und (yaklaşık 115 dolar). En d
aylık 142 Mısır poundu; yani g
1 doların altında. Bu gelire sa
milyondan fazla insan bul
ta ve bu rakamlar Mısır halkı
ğil. Bu rakamlar Mısır halkı
nomik düzeyinin gelişim
önemli ipuçları barındır

Sunumunun ikinci kısmında öz-
gürlük sorununu ele alan Atacan,
Mısır'ın çok ciddi bir polis-kuran
olduğunu ifade etti. Bu yapıyı kuran
ve koruyan şey ise, 1980'den beri
özellikle toplumu dönüştürmeye
çalışan gruplara karşı sıkıyönetim
artık olağan hale gelen sıkıyönetim başka
temelli hukuk sisteminden devam-
bir şey değildir. Bu sistemin devam-
hlığını sağlayan üç tane özel mahke-
me bulunmaktadır. Birincisi, sıkıyö-

netim süresince çıkarılan kamulaştırma uygunsuz davranışları yargılayan "Sıkıyönetim Mahkemesi", ikincisi bir nevi "Devlet Güvenlik Mahkemesi", üçüncüsü ise ispatlanmayan iddiaları önlemek ve muhalefeti baskı altına almak amacıyla kurulan "Değerler Müslüman Kardeşleri ve diğer muhalif İslâmî grupların 1990'larda kullanıldığı" diye yargılanması için devlet başkanının teminde ayrıca sıkıyönetim mahkemesine gönderme yetkisi vardı. Bu, 45 günlük gözaltı süresini uzatılması, terörle ilişkili rek keyfi tutuklama yapılarak evlerin günlük hayatı insanların günlük hayatı yönünde etkilemektedir.

[illegible]

la karşı karşıya gelmediği için halk
nezdinde polisten çok daha prestij-
li bir konumda yer alma avantajını
elde etmiştir.

Sunumunu, böylesi bir toplumda adalet istemenin insanların en doğ al hakkı olduğunu belirterek bitiren Atacan'ın katılımıyla gerçekleşen program soru-cevap faslıyla sona erdi.

**Filistin Meselesinin
Gelişimi ve Kudüs'ün
Statüsü:
Kanunun Gücü mü,
Gücün Kanunu mu?**
(The Evolution of the
Problem and the
Force of Law)

**Kanunun
Gücün Kanunu**
(The Evolution of the
Palestine Problem and the
Status of Jerusalem: Force
of Law or Law of Force?)
Hans Köchle

Hans Köchler

26 Şubat 2011

26 Şubat 2011
Değerlendirme: Özgür Dikmen

Uluslararası toplumu ilgilendiren konularda meşruyetin sorgulanmasının neye dayanılarak modern uluslararası hukuk düzeninde bu sorgulamanın hangi kavramlar etrafında yapıla-

bildiğini, Filistin meselesi ve Kudüs şehrinin uluslararası statüsü özelinde Innsbruck Üniversitesi Felsefe Bölümü üyelerinden Profesör Hans Köchler'den dinledik. Köchler, felsefe profesörü ve aynı zamanda Uluslararası İlerleme Örgütü'nün (1972) başkanlığını yürütmektedir.

Sunumuna, Filistin meselesinin tarihsel arka planını hatırlatmakla başlayan Köchler, ilk bölümde Kudüs meselesinin Filistin meselesinden ayrı düşünülemeyeceğine değindi ve Filistin meselesinin de temelde bir self determinasyon sorunu olduğunu belirtti. Ayrıca bu kapsamda, genel olarak 1947 Bölünme Planı'nın ve *corpus separatum* yaklaşımının hukukî açıdan zemin bulamayışına ve Kudüs'teki mevcut durumun Filistin'in geri kalanı kadar ciddi bir adaletsizliğin ürünü olduğunu da işaret etti.

Birinci ve İkinci Dünya Savaşları arasında geçen sürece, Filistin halkı için bir self determinasyon ve özgürlük sürecinden çok, kolonyal bir süreç olduğunu söyleyen Köchler, Filistin'de yaşayan insanların bu süreçte her türlü sivil ve politik haktan mahrum kaldığını ifade etti. Osmanlı İmparatorluğu'nun çökmesinden sonra buradaki insanların birtakım anayasal hakları olduğunu ve Osmanlı'nın Birinci Dünya Savaşı'ndan galip çıkan devletlere bu bölgede herhangi bir şekilde otoritesini devretmediğini Sevriye ve Lozan Anlaşmaları'nın geçerlili-

ği çerçevesinde vurgulayan Köchler, buradaki yerli halkın anayasal haklarının devam ettiğini; ancak manda döneminde bunların görmezden gelindiğini ortaya koydu. Bu yolla, İngiltere'nin hem Milletler Cemiyeti'nin öngördüğü manda rejimine aykırı hareket ettiğini, hem de bu sistemin getirdiği temel haklardan birini, Filistin halkının self determinasyon hakkını ihlal ettiğini Milletler Cemiyeti Sözleşmesi'nin ilgili maddeleriyle pratikteki durumu karşılaştırarak gözler önüne serdi. Manda metnine Balfour Deklarasyonu'nun amaçlarını dâhil eden İngiltere Yahudileri'nin Filistin'de yurt edinme taleplerini benimsemiş ve Milletler Cemiyeti manda rejiminin ihlali büyük ölçüde bu yolla gerçekleşmiştir. Bu şartlar altında bakıldığında, asıl amacı Filistin halkını bağımsız devlet idaresine alıştırmak olan, aksi yönde hareket ettiğinin, Filistin'e dışardan Yahudi göçünü teşvik ederek Filistinlilerin self determinasyon haklarını ihlal ettiğini ortaya koydu.

1. İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna dek genelde bu şekilde devam eden durumun 1945'ten hemen sonra da pek değişmediğini ve kolonyal politikaların 1945'ten sonra da devam ettiğini altını çizen Köchler, bu durumun 1947/181 sayılı Birleşmiş Milletler Bölünme Planı'nda gözlene-

bileceğini ifade etti. Köchler'e göre bu karar çeşitli açılardan hukukî zeminden yoksundur: Bu tarz bir karar BM Genel Kurulu tarafından alınamaz. Bu karar *ultra vires*, yani yetki aşımına işarettir eder. Zira BM Genel Kurulu bağlayıcı değil tavsiye niteliğinde kararlar alabilir; bağlayıcı olması için kararın BM Güvenlik Konseyi tarafından alınması gerekir. Olup bitenler güç politikaları çerçevesinde gerçekleşmiştir.

2. Genel Kurul'un Kudüs'ün statüsü hakkında aldığı *corpus separatum* kararı da yetki aşımıdır.
3. Bölünme Planı, Filistin halkının self determinasyon hakkının Birleşmiş Milletler tarafından reddedilmesi anlamına gelmekteydi ki self determinasyon BM sisteminin sağladığı en temel haklardan biridir.
4. Bölünme Planı Güvenlik Konseyi tarafından da devreye sokulabilecek bir karar olamaz; çünkü bölünme kararını ancak toprak üzerinde egemenlik hakkı olanlar alabilir.

Bu kararın dışında, 1947/194 sayılı BM Genel Kurul kararında Kudüs ve

çevresine ayrı bir uluslararası statü verilmesi öngörüldüğünü hatırlatan Köçer, 1949/303 sayılı BM Genel Kurulu kararının Kudüs'te yaşayanlar hakkında geniş haklardan söz ettiğini ancak bunun uygulamaya konulmadığını belirtti. Bu bağlamda İsrail Devleti'nin 1947 tarihli Bölünme Planı'ndan hemen sonra kurulsa da kuruluşunun bu plan temelinde olmadığını, 1948'de BM tarafından profesör, 1948'de BM tarafından öngörüldüğü üzere iki devlet bir devletin ortaya çıktığını ve sınırlarının da öngörülenin çok ötesinde olduğunu belirtti. Bu durumun, kurumların hukukî yetersizliği sebebiyle hukukî bir boşluk oluşturduğunu belirten Profesör, BM Güvenlik Konseyi'nin de bu çerçevede hareket ettiğini ve durumu düzeltmek için BM Sözleşmesi'nin 7. Bölüm'ünde verilen yetkiler dâhilinde herhangi bir zorlayıcı tedbir almadığını ortaya koydu.

Konuşmasının Kudüs'ün mevcut statüsüne ayırdığı bölümünde Köchler, *corpus separatum* yaklaşımında BM organlarının yetki aşımında bulunduğunu ve zaten bu yaklaşımın da pratiğe geçirilemediğini belirttikten sonra, Kudüs'ün statüsünü 1948 yılında İsrail'in kuruluşunu takip eden dönemde Ürdün'le yaşanan silahlı çatışmalardan sonra iki tarafın komutanları tarafından belirlendiğini sözlerine ekledi. Ancak

İsrail'in Güvenlik Konseyi'nin etkisizliğini de göz önünde bulundurarak 1967 işgalinden sonra 1980'de Doğu Kudüs'ü tekrar işgal ettiğini dile getiren Köchler, İsrail ilhak kararının Kudüs'ün herhangi bir şekilde uluslararası bir statü kazanmasına engel olduğunu ifade etti ve bu durumun BM'nin herhangi bir kararını tamamen etkisiz bırakacağını da ekledi.

Konuşmasının sonucu bölümün-
de, Kudüs'ün statüsü hakkındaki
kararların ve kanunların, teori ve
pratik; hukuk ve siyaset arasında-
ki ciddi eşitsizliği dramatik bir şe-
kilde gözler önüne serdiğini ifade
eden Köchler, hukukun bu tabloda
oldukça sönük kaldığını ve mesru
zorlama kapasitesine ve yetkisine
sahip tek BM organı konumunda-
ki Güvenlik Konseyi'nin de ABD
tarafından, veto yetkisi aracılığıyla
etkisiz hale getirildiğini sözlerine
ekledi. Sözlerine, bu durumun "hu-
kukun gücü" ile "gücün hukuku"
arasındaki karmaşık ilişkiye işaret
ettiğini belirterek devam eden Pro-
fesör, işgal edilen topraklar hakkın-
da İsrail meclisinde yapılan ya-
bir düzenlemeyle, işgal edil-
herhangi bir toprağın referan-
olmadan veya mecliste mü-
çoğunluk sağlanmadan mü-
yoluyla geri verilemeyeceğ-
ri sürdü. Köchler ayrıca,
Araplar'ın self determin-
yanı sıra yabancı işgal-
ve Doğu Kudüs'ün iş-
önlemler alma hakla-
ğuna da değindi ve et-
lik Konseyi'nin et-
munda, bölgedeki d-
nin Filistin konus-
ralarının uygulan-
birlikte önlem-
ortak hareket
sözlerine ekledi.

KAM Afrika Konuşmaları
Müslüman
Toplumlarda
Demokratikleşme:
Tahrir Meydanı ve
Türkiye
(Democratizing Muslim
Societies: Lessons from
Turkey and Tahrir Square)
Ali A. Mazrui

16 Mart 2011
Değerlendirme: Hatice Uğur

Mar 2011
gösterilendirme: Hatice Uğur

Küresel Araştırmalar Merkezi'ni başlattığı "Afrika Konuşmaları" dizisinin ilk misafiri Prof. Ali A. Mazrui idi. Tunus'ta başlayıp Mısır'da devam eden, ardından diğer Müslüman toplumlarında dalga dalga yayılan demokratikleşme taleplerini Türkiye'nin demokratikleşme öyküsü ile karşılaştırmalı olarak ele alan Prof. Mazrui, konuşmasının ilk bölümünü ağırlıklı olarak Türkiye'nin Atatürk devrimleri ile yaşadığı demokratikleşme sürecine ayırdı. Prof. Mazrui, Türkiye'nin 20. yüzyılın başında yaşadığı demokratikleşme sürecinin İslâm Dönüşümünde bir ilk olması nedeniyle ile çok önemli

BM Konseyi'nin Filistin konusunda aldığı kararların uygulanması konusunda birlikte önlem alabileceklerini ve ortak hareket edebileceklerini de sözlerine ekledi.

olduğunu vurguladıktan sonra bunun *Tavandan/ Yukarıdan Demokrasi* ol-
ması nedeni ile son günlerde
İslâm Dünyasında yaşanan
Tabandan Demokrasi girişim-
lerinden farklı olduğunu ifade
etti:

“Türkiye tarihindeki *Tavandan/ Yukarıdan Demokrati*leşme girişim-
lerininönkoşuluhalkın taleplerinden
ziyade Batılılaşma ve laikleşmeyi
Saltanatın ve Hilafetin kaldırılması
gibi tüm dünya Müslümanlarını et-
kileyen değişimlerden sadece yerli
halkı etkileyen kılık kıyafetdeki de-
ğişimlere kadar benimsenen tüm dev-
rimler, demokratikleşmenin yan-
sıra Batılılaşma ve laikleşmeye de
hizmet etmiştir. Emperyalist Batı-
lı ülkelere karşı bağımsızlığını ko-
ruyan Türkiye’nin kültürel açıdan
yüzünü Batı’ya dönmesi büyük bir
paradokstur. Türkiye’deki demokra-
tikleşme sürecinin en önemli özelli-
ği, ‘eski’nin sonlandırılıp yerine ‘Ba-
tılı Yeni’nin geçirilmesidir.”

Prof. Mazrui son günlerde Tunus’ta
başlayan ve ardından birçok Müs-
lüman topluma sıçrayan gelişmele-
ri Türkiye’nin 20. yüzyılın başında
yaşadığı demokratikleşme süre-
cinden farklı olarak *Tabandan De-
mokratikleşme* olarak adlandırdı.
Yukarıdan gerçekleştirilen demok-
ratikleşme hareketlerinin daha eli-
tist ve dayatmacı bir kimliği oldu-
ğunu vurgulayan Mazrui, Ortadoğu
ve Afrika ülkelerinde yaşanan bu
gelişmelerin nasıl sonuçlanaca-
ğı konusunun önemli olduğunu
ifade etti. Ayaklanmaları daha iyi

anlamak adına sorduğu bir dizi
soruda Prof. Mazrui, ayaklanma-
ların sadece bir Arap ayaklanması
şeklinde adlandırılmasının hata
olacağına vurgu yaptı. İsyanların
dış sebeplerden ziyade iç etkenle-
rin etkisiye “şimdi” gerçekleştiğini;
isyancıların ideolojik ve pragmatik
sebeplerinin örtüşmesinin önemli
olduğunu belirtti. İsyanlıların anti-
emperyalist ya da anti-Amerikancı
bir söyleme sahip olmadığının ve
İsrail ya da Amerika karşıtı göste-
riler yapmadıklarının altını çizdi ve
gösterilerde tam anlamıyla demok-
rasinin talep edildiğini söyledi.

Mazrui, yaşanan gelişmeleri coğ-
rafi açıdan bir ayırma tabii tutarak,
Afrika kıtasındaki ayaklanmaların
neredeyse tamamında –Libya ha-
riç– iktidarların düştüğünü ancak
Arap Yarımadası’ndaki isyanlarda
henüz bu tür bir gelişme yaşan-
madığını ifade etti. Ancak genel
anlamda bu isyan hareketlerinin
bir Arap rönesansına evrilebilece-
ği konusuna bir yandan değişimin
yaklaşırken, öte yandan değişimin
halk tarafından talep edilmesinin
böyle bir sonucu da doğurabilece-
ğini ifade etti.

Müslüman toplumlarda demokra-
sinin gerçekleşmesini isteyen, an-
cak halkların tercihlerine –geçmişte
Filistin halkının ise Hizbullah yönündeki
halkının ise Hizbullah yönündeki
tercihlerine– itibar etmeyen Batılı-
ların bu sefer büyük bir imtihan ile
karşı karşıya olduklarını vurguladı.

Atatürk devrimlerinin İslâm Dün-
yasındaki demokratikleşme hare-
ketlerinin ilki olduğunu ve hayatın
her alanında girişilen demokratik-
leşme girişimlerinin Batılılaşma ve
sekülerleşme ile birlikte yol aldığını
bir kez daha ifade eden Mazrui, son
gelişmelerin Türkiye’nin tarihinde
olduğu gibi katı bir demokratikleş-
me yolunda ilerlemeyeceğini düşü-
nüyor.

KAM İktisat Konuşmaları

“Yeni Normal”de Gelişmiş Ülkeler ve Yükselen Piyasalar Ahmet Faruk Aysan

5 Şubat 2011

Değerlendirme: Salih Kaymakçı

Konuşmasına 2008 yılında
Lehman Brothers’ın batışıyla
ortaya çıkan küresel krizin
gelişmiş ülkelerde uygula-
nan tüm iktisadi politikala-
ra rağmen iki yılı aşkın bir
zamandır devam ettiğini
söyleyerek başlayan Bo-
ğaziçi Üniversitesi İktisat
Bölümü öğretim
üyelerinden Ahmet
Faruk Aysan, bu
durumun krizle-

rin ekonomi üzerinde şoklar yaratsa da kısa sürede normale dönmeye geçti. Aysan, bu şartlar altında dünyanın nereye gittiğini anlamamıza yarayan yeni terminolojiler üretmenin önemine değinerek Muhammed el-Arian'ın "Yeni Normal" (YN) kavramsallaştırmasına dikkat çekti ve YN'nin yapışsal özelliklerini dinleyicilerle paylaştı. Ben Bernanke'ye atıfta "alışılmışın dışında bir belirsizliğin" hâkim olduğu YN'de risklerin fiyatlanması oldukça zorlaşıyor ve artık değerlerin korunması önem kazanıyor. Yine ona göre, yeni bir finans krizi ni önleme kaygısı, YN'de daha sıkı regülasyonlar ile yol üzerinde daha fazla polis bulunmasına yol açarak, kârlılık oranları üzerinde aşağı yönlü bir baskı oluşturacak.

el-Arian'a göre küresel kriz gelişmiş ülkeler ve yükselen piyasalar arasında zaten varolan ayrışmayı daha da hızlandırarak bir etki yarattı. Bu minvalde YN'de gelişmiş ülkeler %3'lük bir büyümeyecekler ve %2'lik bir büyümeye yetinmek zorunda kalacaklar. Bu ülkelerin kriz öncesi %4-5 civarındaki işsizlik oranları da artık %9-10 seviyelerinde seyredecek. Yaşlanan nüfus ve emeklilik fonlarının kriz ortamında düşen kârlılık oranları ise sosyal güvenlik sisteminin geleceği açısından tehlike arz ediyor.

Gelişmiş ülkelerin milli gelire oranla borçluluk oranları ise oldukça yüksek ve bu durum borçların geri ödenebilirliği hususunda soru işaretlerine neden oluyor.

G20 üyesi ülkeleri kapsayan yükselen piyasalarda ise durum oldukça farklı. Yükselen piyasalar YN'de ekonomisinde büyümeyen motoru haline gelmiş bulunuyorlar. Düşük borçluluk oranları, yüksek döviz rezervleri, esnek üretim stratejileri ve ticaretlerindeki çeşitlenmeyle güçlü bir yapı arz ediyorlar. Zayıf iç talep ve varlık balonu oluşma ihtimali ise bu ülkeler için risk oluşturabilecek faktörler arasında yer alıyor.

Konuşmasında YN'de Türkiye'nin durumuna da değinen Aysan, krizin kısa dönemli etkisi şiddetli olsa da yeniden yakalanan yüksek büyüme oranı ve işsizlikteki düşüşle birlikte Türkiye'nin de yükselen piyasalar arasında yerini aldığını belirtti. Krize rağmen mali disiplinden ödün vermeyen Türkiye, enflasyon ve faiz oranlarındaki düşüşle bir başarıya imza atmış bulunuyor. Merkez Bankası'nın faiz indirimi ve bankaların zorunlu karşılıklarını arturma kararları da sıcak para akımı ile oluşabilecek bir varlık balonu ihtimaline karşı yerinde önlemler olarak değerlendirilebilir. Türkiye için yüksek sayılabilecek döviz rezervleri de ülke ekonomisini güçlü kılıyor. Aysan

Türkiye'nin dış ticaretinde de bir çeşitlenme gözlemlendiğini belirterek küresel ekonomideki ayrışmada yükselen piyasalar arasında yerini alan Türkiye'nin bu anlamda bir "eksen kayması" yaşadığına vurgu yaptı.

KAM Etkin Yönetim Söyleşileri

Stratejik Planlama- dan Performans Yönetimine Uygulama Örneği Oğuz Erdoğan

29 Ocak 2011

Değerlendirme: Sibel Özata

Oğuz Erdoğan'ın katılımıyla gerçekleşen söyleşi Defacto İnsan Kaynakları Departmanı'nın kısa tanıtım filmi ile başladı. İlk olarak "Jean Amerika'nın Şalvandır" sloganıyla Akdeniz modasının öncüsü firmalarından biri haline gelen Defacto'nun 2003 yılında İstanbul'da kurulduğu belirtilmiştir. Tanıtım filmi minde 2015 yılı hedefinin; başarıları ile ödül almış çalışanlar, yurt çapında 215 mağaza, 1000 mağazayı yönetebilecek stratejik, operasyonel

ve teknolojik yapılanma ile hazır giyim sektöründe ki pazar payı ile Türkiye'de ilk üçte yer alma ve dünyaya açılmaya hazır Akdenizli Defacto markasını yaratmak olduğu vurgulanmıştır.

Defacto İnsan Kaynakları Direktörü Oğuz Erdoğan eğitimi ni askerî okulda tamamlamış, 13 dönem astegmen mezun ederek Yedek Subay Takım Komutanlığı yapmış ve bu süre zarfında insan yönetimi, topluluk psikolojisi ve farklı karakter özellikleri hakkında ciddi deneyimler elde etme imkânı bulmuş... 1995 yılında askeriden kendi isteği ile istifa ederek özel sektöre geçiş yapan Erdoğan, 2008 yılında Özdilek ve Tetaş gibi firmalarda deneyim kazanmış, 2008 yılında ise Defacto ailesine katılmış... Erdoğan bu süre içerisinde, askerî hayatındaki günlük tutulan toplantı defterleri ve eğitim planlama konuları gibi deneyimleri özel sektöre uyarlamıştır.

Ona göre insan kaynakları departmanının görevi, doğru insanları işe almak, geliştirmek, iyi bir performans ortaya koymalarını sağlamak elde tutmaktır. Performans yönetimine dair, "kişi nerede, nasıl bir performans gösteriyor ve bu davranışa nasıl yansıyor?" sorularına şarh olarak cevaplarla performans yönetimi ihtiyacının tespit edilip uygulanabileceğini açıklamıştır. "Kişi bu işleri yapabilir mi?", "kendisinden bekleneni biliyor

mu?", "bu işi yapmak istiyor mu?" sorularının bireysel performans ihtiyacını ortaya koyduğunu ve performans sistemini gerekli kıldığını belirtmiştir. Defacto firması, bunu sistemsel olarak yapılandırıp yazılım ile destekleyerek en üstten en alta kadar her kişinin ulaşabileceği bir BSC (Balance Score Card), yani "kurumsal karne" uygulaması başlatmıştır.

İnsan Kaynakları kavramlarına değinen Erdoğan; strateji, stratejik yönetim, planlama gibi kavramları şu şekilde tanımladı:

Strateji; fırsatları tanımlayıp para ya döndürme süreci, tehditleri minimize etmek veya yakınından geçmemek, işletmenin kaynaklarını en iyi şekilde kullanmak, paydaşları tatmin etme süreci, hedeflere yaratma hedefi, hedefe odaklanma, uzun vadeli bir bakış, değişime yatırım, sektördeki değerleri anlama, eşsiz konumlanma ve "yapma-yacıklarını seçme" şeklinde farklı biçimlerde tanımlanabilir.

Stratejik Planlama; işi doğru yapmak değil, doğru işi yapmaktır. Bir işi ne kadar doğru yaparsanız yaparsanız, yanlış işi yaptıktan sonra bir faydası olmayacaktır.

Planlama; hedefe ulaşmada ne, nerede, ne zaman, niçin, nasıl, kim için, kim tarafından, kaç paraya sorularına üst yönetimin tam desteğiyle uygun cevapları vermedir.

BSC sisteminin stratejik planlamaya yardımcı olduğunu, firmayı yönetmede mali göstergelerin yeterli olmamasından dolayı bu sisteme ihtiyaç duyduklarını belirten Erdoğan; başarı, kariyer gibi kavramları veri haline dönüştürdüklerini ifade etti. Erdoğan, BSC sisteminin faydalarını aşağıdaki şekilde sıralamıştır:

- Pazar-müşteri odaklı strateji oluşturmak,
- Oluşturulan stratejiyi tüm işletmeye yaymak,
- Stratejik hedeflerin günlük faaliyetlerle ilişkisini kurmak,
- Finansal ölçümlerle ilişkisini kurmak,

Erdoğan DeFacto'nun ana hedeflerini; Finansal (büyüme), müşteri (marka bilinirliği), çalışan (çalışan devir hızının düşürülmesi) ve iş süreçleri (süreç verimliliği) olarak tanımladı. Kurumsal karnenin üç ayda bir, yetkinliklerin (astları motive etme, başarı odaklılık, ikna kabiliyeti gibi) ise yılda bir kez değerlendirildiğini belirtmiştir.

Sonuç olarak, kurumsal karnenin işleri ölçülebilir hale getirerek geliştirilmesine katkı sağladığı, yılsonunda ücret artışlarında etkili olduğu, rarlarda etkili olduğu, subjektif verilerin objektife dönüşmesi, çalışan ile yöne-

timin beklentilerinin ortak noktada buluşmasında fayda sağladığı belirtilmiştir.

Gelir Yönetimi: Bilgiyi Değere Dönüştürme ve Para Toplama Sanatı

Abdullah Sevimli

19 Şubat 2011

Değerlendirme: Ramazan Coşgun

Türk Telekom Gelir Yönetimi Direktörü Abdullah Sevimli, klasik yöntemlerin ötesinde kitaplarda yazılı olmayan farklı bir yaklaşım içerisinde yaşadığı deneyimlerini ve görüşlerini bizlerle paylaştı.

Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nden mezun ol-
duktan sonra ilk olarak Sayıştay Başkanlığı'nda çalışmaya başlayan Sevimli, Sayıştay Başkanlığı'nın anayasal anlamının ve TBMM adına denetim yapmasının "hakkaniyete dayalı bir denetim yapısı; yetimin hakkını koruma ve kollama" gibi bir kültür ve misyon kazandırdığını ifade etti. Ayrıca 15 yıllık finans ve bilgi sistemlerinden sorumlu

denetçi ve yöneticilik tecrübesinde kazandığı en önemli fonksiyonlardan birinin "bağımsız düşünebilme yeteneği" olduğunu belirtti. Devasa kurumların hareket ettirerek ve dinamiklerini hareket ettirerek büyük hamleler ve projeler geliştirme için bağımsız düşünme yeteneğinin önemine dikkat çekti.

Sayıştay Başkanlığı gibi büyük bir kurumda, genel ve geleneksel yöntemlerle denetlenmesinde güçlük yaşandığı için bilgi teknolojileri sistemlerini kuran ve kullanan bir ekip oluşturuldu. Sevimli, bu ekipte yer alarak teknolojinin nasıl ger-
kurumsal dönüşümlerin nasıl ger-
çekleştiğini keşfetme fırsatı buldu-
ğunu söyledi. Dataların içerisinde gi-
rebilme ve teknolojinin iyi kulla-
bilmesi sayesinde bir kişinin ücre-
tini denetlemek ile beş milyon kişi-
nin ücretinin denetlenmesinin aynı kolaylıkta olduğunu belirtti.

Sayıştay Başkanlığı tecrübesinden sonra İç Denetim Başkan Yardımcılığı pozisyonu ile Türk Telekom ailesine katılan Sevimli, İç Denetim Başkan Yardımcılığı görevinde, modern dünyanın uyguladığı denetim metodolojisini teknolo-
ji imkânlarını en üst derecede kul-
lanarak geleneksel bir yapıya uyarlama-
lamayı başardı. "Süreklili Denetim Sistemi" adı verilen yeni bir sistem kuruldu. Bu, 8 farklı sistemi entegre ederek geçmişten hareketle gele-
yapma imkânı sağlıyordu.

Ona göre Türk Telekom İç Denetim Başkanlığı'nın çalışmalarında problem tespitini yanında çözüm gelir idaresinde yapılan teşhisler sayesinde sorunları çözme amaçıyla Gelir Yönetimi Direktörlüğü kuruldu. Türk Telekom Gelir Yönetimi Direktörü Sevimli, gelir yönetimini, "kurumun gelirlerini

etkileyen süreçleri dikkate alarak müşteri merkezli ve risk tabanlı geliştirilmiş sistemler bütünü" olarak tanımlıyor. Gelir Yönetimi Direktörlüğü'nün 25 milyon müşteriden aylık yaklaşık 1 milyar TL'yi tahsil etmek gibi güç bir görevi gerçekleştirmesine rağmen, gelir yönetiminin sadece alacak gerektir-
mi olarak algılanmaması gerektiğini belirten Sevimli, paranın tahsil edilmesinin doğru müşteriye satış yapıldığı anda gerçekleştiğini ifade ediyor.

Sevimli, Gelir Yönetimi Direktörlüğü'nün kurulma aşamasında ilgili modeller incelendikten sonra bankacılığın yaklaşım metodolojilerini Türk Telekom'a uyarlayarak daha etkin ve verimli bir sistem oluşturulabileceğinin fark edildiğini söyledi. Telekom sektöründe, diğer sektörlerden farklı olarak gelir bilgilerinin elektronik ortamda bulunması önemli gelir kaçakları ile karşılaşma ihtimalini arttırdı.

Bir Girişimcilik Hikâyesi: Simit Sarayı Haluk Okutur

16 Nisan 2011

Değerlendirme: Sibel Özata

Simit Sarayı Yönetim Kurulu Başkanı Haluk Okutur'un kariyer arayışı, ODTÜ İşletme Mühendisliği

yor. Ayrıca Telekom sektöründe rekabetin yüksek olması ve post-paid (hizmetten sonra ödeme) sistemi nedeniyle daha riskli bir ortam içerisinde faaliyet gösterilmek zorunda. Bu tür zorlukların üstesinden gelebilmek için güçlü teknolojik altyapı ve sistemlere ihtiyaç duyulmaktadır. Hakaniyet esasına dayalı, merkezinde müşterinin çok iyi ve titiz bir şekilde analiz edilmesi gerekmektedir. Bu güçlü sistemleri kurmak için dört ana madde göz önünde bulundurulmalıdır:

- i. Süreçler (Süreçler doğru tanımlandı mı?)
- ii. Organizasyon yapısı (Bu yükü kaldıracak organizasyon yapısı var mı?)
- iii. İnsan kaynağı (Hedeflerinizi gerçekleştirecek insan kaynağı var mı?)
- iv. Bilişim ve muhasebe sistemi (Teknoloji ve sistemler hayallerinizi gerçekleştirebiliyor mu? Muhasebe-finance sistemi şeffaf ve güçlü bir yapıya sahip mi?).

Gelir Yönetimi Direktörlüğü tarafından bu kriterleri göz önüne bulundurularak oluşturulan model üç ana sisteme dayanmaktadır: Kredibilite ve Risk Yönetimi; Faturalama Süreçleri ve Tahsilat Süreçleri. Bu üç ana fonksiyonu tek merkezde toplayan model, müşteriye satış yapıldığı andan paranın tahsil edil-

diği ana kadar tüm süreçleri kontrol altında tutabilmeyi mümkün kılmaktadır. Böylece her müşterinin ödeme davranışı ve o müşteriden gelir toplama maliyeti hakkında bilgi sahibi olmak, müşteriyi azami noktaları bilmek, müşteriyi azami derecede bilgilendirmek ve müşterinin mağdur olmadan sistemde kalmasına yardımcı olmak mümkün olmaktadır.

Sevimli, gelir yönetiminin, şirketin stratejik hedeflerine katkıda bulunacak şekilde yapılandırıldığını; yapılan analizlerde gelirlerin artırılarak, maliyetlerin düşürülerek, tahsilatların hızlandırılarak ve müşteri mağduriyetleri önlenerek 4 ana stratejik hedefe katkı sağlandığını belirtir.

Söylesinin sonunda, yönetimle ilgili temel fonksiyonun süreç bazlı bakış açısı olduğunu vurgulayan Sevimli'ye göre bu şekilde herhangibir kurumdaki yönetimin şifrelenmiş bir yapıya sahip olması, güçlü bir organizasyonel yapı, diğer departmanlarla kolektif çalışmalar ve veri işleme merkezleri ile bilgiyi paylaşma ve değere dönüştürmenin mümkün olabileceğini ifade etti.

eğitiminden sonra kendisine "Nasıl bir iş yapmam? Hayatımı nasıl devam ettiririm? Nasıl daha çok para kazanırım? Ailemi nasıl daha iyi geçindirebilirim?" gibi sorularla başlamıştır. Yurt dışından yabancı sermayelerin ve AVM'lerin rağbet görmesi dokuz yüz elli bin civarında mahalle bakkallarının kapanmasına ve müşterilerinin bakkallarının azalması Okutur'u "Nasıl ayakta kalabilirler?" diye bir çalışmanın içerisine sürükler. Satış teknikleri, satın alma teknikleri, müşteri ilişkileri, personel yönetimi üzerine 50-60 sayfalık bir kitapçık hazırlayıp satmak ister. Ancak bu hazırlık sekiz senesini alır ve altı bin sayfa dosyaya ulaşır... Bir ara çalışmanın bir işe yaramayacağı düşünce-sine kapılır. Bununla birlikte yaptığı çalış-ma kendisine farklı iş kolları hakkında bilgi sahibi olması ve tecrübe kazan-

masını sağlar. Edindiği bu düşünceler perakende sektöründe sistematik bir yola girmesine vesile olur. Peşin satışı olan ürünleri düşünür ve tabii ki akla ilk gelen “ekmek” olur. Ancak rekabetin yüksek olması nedeniyle tebessüm oldu “Yüzümde tebessüm oldu “simit” diyerek anlattığı “simit” ikinci sırada gelir. Osmanlı’nın “fastfood”u, insanların simide karıştı seмпatanlandırır. İnsanların simide heyecanlandırır. İnsanların simide keyifle tüketebileceği ve simide itibar kazandırmanın gerekliliğini düşünür. Bu dönem, 2000’li yıllarda Erzincan’da geçmiştir.

Okutur, simit, günün 24 saati, herkesin severek tüketebileceği bir ürün olduğu ve çok fazla miktarda satılabilmesinden dolayı insanların yoğun olduğu bir yerde olması gerektiğine karar verir. Bu koşullara uygun yer, o güne kadar pek bilmediği İstanbul’dur. 2002 yılında “simitçi” olmak için İstanbul’a gelir. Erzincan’daki gibi dükkân kiralama İstanbul’da kolay olmaz. Mevcut sermayesi ile istediği yerlerde dükkân kiralayamaz. Bu nedenle tanıdıklarına projesinden bahseder ve onlardan “Bu kadar okudum, çalıştın simitçi mi olacaksın?” gibi nasihatler alır.

3 ay boyunca kendisine ortak bulamaz. Eski yıllardan tanıdığı arkadaşları Abdurrahman’ın ortağı ol-

zor olur. Bir gün haber gelir ve Eminönü'nde işsiz kahvelerinin birinde aylardır iş arayan bir simit ustası bulur. Simit Sarayı'nda hatırı çok olan Kenan Usta ile tanışır. Uzun bir aradan sonra satışlar artar ve tek Kenan Usta ile işler yürüyemez hale gelir. Merkezi üretim yapan bir tesise ihtiyaç duyulur ve 2004 yılında şu anki tesise geçiş gerçekleşir.

Okutur'un söyleşide aynı heyecanla anlatıldığı diğer bir anısı ise Boğaziçi Üniversitesi'nden sonraki Simit Sarayı'nı tanıtan Mecidiyeköy Ortaklar Caddesi'ndeki mağazasıdır. Gazetelerle kaplı bu dükkanın sahibinin bilgilerini alır, görüşür. Fakat "Ben o dükkândan zarar ettim" der ve mülk sahibi 100.000 dolar hava parası ister. Bu cevaba karşı Okutur dükkanı devralmaya karar verir. Ancak bir problem vardır, cebinde un ve susam parasının ol-
mamasıdır. Elindeki parayı verir, ka-
lan parayı bir hafta sonra vermek üzere anlaşıp. İyi bir proje oldu-
ğunu ortaklarından Abdurrah-
man Bey'in de kabul etmez.
farklı olur ve kabul Bey'e
Daha sonra Mehmet Bey'e
projesinden bahseder.
Okutur'u bir ay boyun-
ca zamanının çoğunu
mağazada çalışan
gören Mehmet Bey
"Bundan sonra ne iş

Bu süre zarfında masa, sandalye, fırın, çay ocağı konsepti tamamlanır. Ancak Okutur, simidin nasıl yapıldığı, nasıl susamlandığı konusunda fikir sahibi değildir. Bu nedenle simit yapacak ustaya ihtiyaç vardır. Simit satışları azaldığından simit yapan ustayı bulmak veya varolan ustaları transfer etmek

yaparsanız, ben de sizinle beraber yaparım” der. Bu cevabın karşısında Okutur, doksan sekiz bin dolar hava parasından bahseder. Mehmet Bey çalışmak ister ancak bu kadar parası yoktur. Hayali olan, 18 yıl çalışıp biriktirerek aldığı Mercedes marka bir arabası vardır. Okutur bu arabayı teklif eder, Mehmet Bey ise kısa bir duraksama yaşar ve arabanın anahtarını verir sonrasında. Buna karşılık Okutur arabayı satın almak de kullanacaktır ve ilk hedefi Mehmet Bey’e istediği marka, bedeli ne olursa olsun bir araba satın almak olacaktır. Gazeteye ilan verilir, ertesi gün araba satılır. Mecidiyeköy hikâyesi de bu şekilde başlamış olur.

Okutur 4 çalışan ile başladığı işine şu anda üç bin beş yüz çalışan ile devam etmektedir. Hedefi yüz bin çalışan olan Simit Sarayı ailesi olmaktadır. Bunun nedeni ise, insanların önce kendileri için, sonra ailesi için, daha sonra ise ülkesi için çalışması gerektiğini düşünmesidir. Okutur, insanların hayatlarını devam ettirmesinin ülkelere itibarı ile sağlanabileceğini, bu itibarı ile ülkelerin markaları ile artabileceğine değinir. Diğer bir hedefi ise, dünyada en fazla restoran sayısı ile Mc Donalds’ın sahip olduğu 34.000 mağaza sayısına karşılık 34.000+1 Simit Sarayı ile dünya markası olmaktadır.

Diğer ülkelerden bir ekşiğimizin olmadığını, gözümüzde büyüttüğümüz ülke, marka ve şirketlerden daha fazlası olan çalışma isteğimiz, heyecanımız, genlerimizdeki girişimci ruhunun olduğunu belirtten Okutur, tek ekşiğimizin cesaret ve özgüven konuları olduğunu ko-nuşmasında vurgulamıştır. Yaptığı işle ilgili heyecanı ilk günü de dünya devam ettiğini, simidin de dünya-nın her yerinde sevilen bir yiyecek olması, karışımı ve hammadde-sinin basit olması simide yönelik güvenini artırmaktadır.

Son olarak Okutur, edindiği tecrübeler doğrultusunda bir işte sonuç alabilmenin kriterlerini işe inan-mak, doğru şekilde planlamak, gayret göstermek, gerekirse yirmi dört saat çalışmak, işe odaklı olmak, vazgeçmemek ve işte başarmın keyfini çıkarmak şeklinde sıraladı.

Küresel Araştırmalar 2011 Bahar Seminerleri

GİRİŞ SEMİNERLERİ

İktisadın Temel Kavramları	Halil Tunali
Uluslararası İlişkilerin Temel Kavramları	Mesut Özcan

TEMEL SEMİNERLER

İletişim Psikolojisi	İ. Zeyd Gerçik
İnsan Kaynakları Yönetimi II	Bahattin Aydın
Siyaset Bilimine Giriş	Muzaffer Şenel Sevinç A. Özcan
Türk Dış Politikasının Ekonomi Politikası	Sadık Ünay
Uluslararası Ekonomik Krizler	Lokman Gündüz

Uluslararası Hukukun Temelleri II

Uluslararası İlişkiler Teorileri II

ÖZEL SEMİNERLER

Enerji ve Jeopolitik
Kariyer Planlama ve Geliştirme
Para'nın Dünyü Bugünü ve Yarını
Stratejik Yönetim ve Planlama II
Türk Dış Politikasında Bölgesel Yaklaşımlar

Türkiye-AB İlişkilerinde Güncel Sorunlar

Berdal Aral

Ali Aslan

Süleyman Beşli
Nihat Erdoğan
Celali Yılmaz
Haluk Dortluoğlu
Sevinç A. Özcan
Emre Erşen
Mesut Özcan
Muzaffer Şenel
Ali Resul Usul

OKUMA GRUPLARI

Avrupa Tarihi Okumaları
Medya Sosyolojisi Okumaları
Milliyetçilik, Küreselleşme ve Din
Tarihsel ve Teorik Arka planıyla İktisat Politikaları
Yönetim Düşüncesi Okumaları

ATÖLYELER

Güncel Uluslararası Rapor ve Makale Tartışmaları
İktisat Politikası

Muzaffer Şenel
Fahrettin Altun
Sevinç Alkan Özcan
Lokman Gündüz
Haluk Dortluoğlu
İ. Zeyd Gerçik

Zahide Tuba Kor
Ahmet Faruk Aysan

Rübai

Fuzûlî

Biz âlem-i ışk âlem-ârâlarıyız
Mey-hâne-i derd dürd-peymâlarıyız
Gül-berg-i nedâmet çemenidir âlem
Biz bu çemenin bülbül-i şeydâlarıyız

Felsefe 14 Gazzâlî ve David Hume'da Nedensellik Ahmet Erhan Şekerci

18 Ocak 2011

Değerlendirme: Mehmet Fatih Arslan

Vefatının 900. yılı münasebetiyle bu yıl Medeniyet Araştırmaları Merkezi'nin düzenlediği Gazzâlî Şekerci'nin "Gazzâlî ve Hume'da Nedensellik" başlıklı sunumuyla gerçekleştirildi.

Birçok felsefe tarihi eserinde değeri-tilen Gazzâlî-Hume etkileşiminin konuyu araştırmaya girişmeden önce kendi zihnini de

meşgul ettiğini, ancak söz konusu ilişkinin çoğu kez detaylandırılmadan aktarıldığını ve bu etkileşimin mahiyetinin muğlak kaldığını belirten Şekerci, yaptığı çalışmada asıl amacının bu iddianın doğruluk derecesini sorgulamak olduğunu ifade ederek sözlerine başladı. Şekerci, böyle bir araştırmada, "sebebin bulunduğu her yerde zorunlu olarak sonuç da bulunmalıdır" önermesi ile bu önermenin zımnında bulunan *sebebi, illet ve neden* kavramları çözümlemeyen meselelerin açıklığa kavuşturulmasının mümkün olmadığına dikkat çekti. Şekerci'ye göre, Gazzâlî söz konusu olduğunda iki tür nedensellikten bahsedilebilir: "ontolojik nedensellik" ve "epistemolojik nedensellik". Ontolojik nedenslikte önemli iki husustan biri "âlemin kâdemi/hudûsu", diğeri "tabii nedensellik"tir. Âlemin ezeliği fikri sonuç olarak âlemin ebediliği

gerektireceği için Gazzâlî dinî kaygılarla böyle bir düşüncüyü baştan reddetmektedir. Tabii nedensellik, *Tehâfüt*'ün on yedinci bahsinde işlenmektedir. Burada, âlemde gör-
düğümüz ve "sebebi-sonuç ilişkisi" şeklinde adlandırdığımız bağı nasıl anlamamız gerektiği sorusuna cevap aranmaktadır.

Gazzâlî nedenselliği kesin bir dille reddetmektedir. Hz. İbrahim'in ateşe atılması ve ateşin onu yaktamasından yola çıkan Gazzâlî, sebebi-sonuç ilişkisinin sadece bir gözlem ve alışkanlık ürünü olduğunu iddia etmektedir. Bu tür bir iddia aynı zamanda inanca ilişkin bazı temel ilkelerle de uyum içerir. Zira buna göre tabiatta varolduğu kabul edilen "zorunlu sebeplilik" bağı ortadan kaldırılmış ve Allah'ın iradesine sınırlama getirilmemiş olur. Ayrıca zorunlu kabul edilen bir sebeplilik ilişkisi, mucizelerin kabulünün önünde de engel oluşturacaktır. Fakat Gazzâlî, zorunlu sebeplilik ilişkisi yoluyla olmasa da, âlemin hâkim olduğuna kabul etmektedir. Söz konusu düzeni açıklamak için de, "âdetullah" ya da "sünnetullah" kavramlarına başvurmaktadır: Bu âlemde Allah'ın kurduğu bir düzen veya

MAM Yuvarlak Masa Toplantıları

TEZGÂHTAKİLER

Felsefe 14: Gazzâlî ve David Hume'da Nedensellik
Bilim 1: Genişleyen Evren ve Karanlık Enerji
Felsefe 15: Platon'un Sofist Diyaloglarında Hakikat ve Aldanma

Felsefe 16: Din Felsefesinde Temel Problemler: Dinî Çoğulculuk, Ateizm ve Geleneksel Ekol

A. Erhan Şekerci • 18 Ocak 2011
Diyadin Can • 25 Ocak 2011
Tolga İnel • 8 Şubat 2011

Adnan Aslan • 15 Mart 2011

TOPLANTI DİZİLERİ

Kant Sonrası Metafizik Tartışmaları 8:
Alfred North Whitehead

Yaylagül Ceran • 27 Ocak 2011

Kant Sonrası Metafizik Tartışmaları 9:
Emmanuel Levinas

Gazzâlî Tartışmaları 1:
Gazzâlî'nin Felsefî Birikimi ve Felsefeye Bakışı

Gazzâlî Tartışmaları 2: "Üç Mesele"-1: Âlemin Ezeliği Ömer Türker • 26 Mart 2011

Gazzâlî Tartışmaları 3: "Üç Mesele"-2: Tanrı'nın Bilgisinin Cüz'iyâta Taalluku Fehrrullah Terkan • 30 Nisan 2011

Siyaset Felsefesi Tartışmaları 1: Sanem Yazıcıoğlu • 5 Nisan 2011

Arendt'te Metafizik ve Politika

Siyaset Felsefesi Tartışmaları 2:

Politika: Bir Özgürlük Vaadi

Özkan Gözel • 2 Nisan 2011

İlhan Kutluer • 26 Şubat 2011

Fatmagül Berktaş • 25 Nisan 2011

âdetler bütünü vardır ve Allah peygamberlerinin doğru sözlü olduklarını ispat için bu düzeni istediğinde kesintiye uğratmaz. Ancak her şeyin mümkün olduğu bir dünya düzeni her şeyin zorunlu olduğu bir dünya düzeni kadar sıkıntılı bir husustur; zira sabah evde bıraktığımız bir kedinin akşam çocuğa dönüşebileceğini tasavvur ederek yaşamak mümkün değildir.

David Hume ise şüpheci ekolden gelen bir düşünürdür. Onun önemli gördüğü asıl nokta, bu âlemde sebep-sonuç ilişkisi olarak kabul ettiğimiz fenomenin nasıl açıklandığıdır. Ona göre, bu tür bir ilişkinin herhangi bir kimse için, "Yarın güneş doğacak mı?" sorusunun cevabı şüphesiz "Evet" olacaktır. Fakat bunun tümevarım dışında hiçbir kanıtı yoktur. Bu tipki şimdikiye kadar gördüğümüz tüm kuğuların beyaz olmasından yola çıkarak "Bütün kuğular beyazdır" yargısına varmak gibidir.

Hume, nedensellik fikrinin çözümlenmesiyle problemin daha kolay ortaya konacağını söylemektedir. Ona göre, nedensellik fikrini karakterize eden üç husus vardır: *benzerlik*, *bitişiklik* ve *neden-etki* ilişkisi. Birbirine benzeyen şeyler aynı mekânda ve aynı zamanda ard arda gelerek bizde sebeplilik denilen düşünceyi oluştururlar.

Hume'un mucizelere bakışı oldukça net ve kesindir: Mucizeler, olağanüstü dini tecrübeler, halkın icat ettiği safsatalardan ibarettir. Olağanüstü gibi gözüken tüm durumlar aslında mantıksal kanunlarla açıklanabilir. Bu tür doğal fenomenleri açıklamak için yeterince bilgisi bulunmayan kimseler, onları doğaüstü güçlere havale ederek halk arasındaki efsanelerin doğuşuna zemin hazırlamaktadır. Hume'a göre, bu konuda tanıklığın ya da tevâtürün bir değeri yoktur; zira doğaüstü bir durumun kabulü için ne kadar çok tanıklık bulursa da durum değişmez. Hatta bir adım ileri giderek, İslâm'daki tevâtür kavramıyla istihza edip, "birkaç barbar Arap'ın tanıklığı" şeklinde nitelendirmektedir.

Hume'a göre, geleceğe ilişkin yargılarda bulunmak doğaldır. İnsanlar planlar yapar ve bunların uygulanabilir olacağını kabul ederler. Bunun doğal olduğunu ve aksini varsaymanın yanlış olduğunu kabul eden Hume, bu tür bir planın işlemesi için ortada "zorunlu sebeplilik" diyebileceğimiz iddia eder. Bu noktada Hume ve Gazzâlî'nin büyük ölçüde aynı düşündükleri görülebilir.

Sebeplerin her alanda zorunlu sonuçlar doğuracağını düşünmek, aynı zamanda insan iradesini ortadan kaldıracaktır. Zira geçmişte yaptığımız şeyler aynıyla gelecekte tekrar ederse, insan iradesinin herhangi bir anlamı olmayacaktır.

Gazzâlî ve Hume'un "zorunlu sebeplilik" ilkesini reddetme konusunda ortak bir paydaya sahip oldukları söylenebilir. Ancak onlının birbirlerinden ayrıldıkları noktada, "zorunlu sebeplilik" bağına kayış çıkarken taşıdıkları dini kaygılardır. Gazzâlî bunu dinî kaygılarınla yaparken; Hume, tam aksi bir tutumu benimsemektedir. Ona göre,

mucizelerin varlığını temellendirebilmek için "zorunlu sebeplilik" bağını reddetmek saçma olmaktadır. Zira mucizenin kendisi "tabiat kanununa" uymamaktadır. Ancak Hume'un böylelikle zımnen kabul ettiği "tabiat kanunu" kavramı çok açık değildir ve kendi içinde çelişiktir. Zira bu kanun, Gazzâlî'de olduğu gibi "âdetullah" ya da "sünnetullah" a havale edilecek açıklanamaz.

Bilim 1 Genişleyen Evren ve Karanlık Enerji Diyadin Can

25 Ocak 2011

Değerlendirme: Merve Yamanoglu

Bilim ve Sanat Vakfı Medeniyet Araştırmaları Merkezi'nin düzenlediği *Tezgâhtakiler* toplantısı Ocak ayı konugu, İstanbul Üniversitesi Fizik Anabilim Dalı'nda "Genel Rölativite Teorisine Karanlık Madde ve Karanlık Enerjiye Alternatif Olacak Şekilde Kızıl Ötendoktora çalışmasını sürdüren Diyadin Can idi.

Can, sunumun başlarında Einstein-öncesi statik evren algısının

dan Einstein'ın "genel rölativite teorisi" ile birlikte "acaba evren genişliyor mu" sorusuna geçiş sürecinden bahsettikten sonra *genel rölativite* teorisinin getirdiği farklılıklar ve geçirdiği değişimlere ana hatlarıyla değindi.

Doğada "güçlü", "elektromanyetik", "zayıf" ve "gravitasyon" olmak üzere dört kuvvetten söz edilmektedir. Bu kuvvetleri açıklayan tamamlanmamış modellerden biridir, gravitasyon teorisidir. Evrenin yaratıldığı ilk anda birbirinden farklı kuvvetlerin olmadığı, bu kuvvetlerin zamanla birbirinden ayrılarak ortaya çıktığı düşünülüyor. Kuvvetlerin her değişim durumuna göre bir model ortaya konulmuştur. Bu yüzden birbirinden ro âlemi kendi içinde birbirinden tamamen farklı yasalarla incelediğimizi belirten Can, bugün temel amaçlardan birinin bu modellerin tamamını bir "büyük teori" (*grand theory*) altında birleştirmek olduğunu sözlerine ekledi.

Kütle çekiminden söz eden ilk kişi olan Newton, tek yönlü olduğunu belirttiği bu etkileşimin, madenin negatif veya pozitif yüklerinden dolayı "itici" veya "çekici" olmak üzere iki türde gerçekleşebileceğini söylemiştir. Einstein ise, aynı etkileşimi farklı yorumlar ve kütlelerin uzay-zamanı bahsederek, bозulmuş geometrinin uzaydaki parçacıkları ve ışığı Newton'un düşün-

duğundan farklı bir şekilde etkilediğini ileri sürer. Uzay-zaman geometrisinin bu modelini açıklamak için evreni kumaş parçasına benzeten Can, topun kumaşı bir noktada aşağıya doğru esnetmesinde olduğunu ifade etti.

Genel rölativite teorisi, dört boyut (uzunluk, genişlik, derinlik ve zaman) üzerine inşa edilmiştir. Dolayısıyla, uzayın boyutlarında olduğu gibi zaman da bazı özel durumlar da göreceli olarak değişim gösterebilir. Örneğin, teoride, kuvvetli kütle çekim alanına bağlı olarak zamanın daha yavaş ilerleyeceği söylenir. Dört boyutlu uzay-zaman dışında, genel rölativite teorisinin diğer bir özelliği ise, eşdeğerlik ilkesidir. Bu ilkeye göre, eylemsizlik alanları ile gravitasyon alanları arasında bir eşdeğerlik bulunur. Bütün cisimlerin gravitasyon alanındaki serbest düşme hareketi aynı olup, cisimlerin türüne bağlı değildir. Dolayısıyla, cisimlerin serbest düşmesi, yani gravitasyon alanının özellikleri, uzay-zaman yasasına bağlanmıştır.

Yapılan bazı gözlemler, uzaydaki dağınık homojen olduğunu gösterse de bazı bölgelerde uzay-zaman geometrisinin negatif bir eğrilik taşıdığı düşünülmektedir. Can, uzay-zaman geometrisindeki bu değişimi açıklamak için farklı uzaylarda çizilen bir üçgenin durumunu örnek gösterdi.

İki boyutlu Öklid uzayında bir üçgenin iç açıları toplamı yüz seksen derecedir. Reimann uzayında küre gibi bir yüzey üzerine çizilen aynı üçgenin iç açıları toplamının yüz seksen dereceden daima büyük, Lobaçevski uzayında ise daima küçük olacağını ifade etti. Bu durum, bizi önemli bir soruyla karşı karşıya bırakmaktadır: Acaba evrenin geometrisi Öklid, Riemann ve Lobaçevski geometrilerinden hangisine uygundur ya da evren için bunların dışında bir olasılık var mıdır?

Yukarıda sözü edilenlerin dışında bilinen dördüncü bir geometrinin bulunmadığının kriteri ise omega parametresidir. Uzay-zamanın geometrisini belirleyen bu parametrenin değeri sıfırdan küçük ise Lobaçevski, eşitse Öklid, büyükse Riemann evreni olacaktır. Omega parametresi aynı zamanda evrenin evrimleşmesinin de bir göstergesidir. Evrenin genişlemesine karşı geri çağırıcı bir kuvvet, yani bir gravitasyon kuvveti olmalı. Bu iki kuvvetten (dışarıya doğru iten ve içeriye doğru çeken kuvvetler) hangisinin daha büyük olduğuna bağlı olarak evrimleşmenin şekli üzerinde (genişleme veya büzülme) tahminde bulunulabilir.

Uzay-zamanın geometrisi sadece kütlelerden değil, kütlelerin kapladığı ha-

cimden de etkilenmektedir. Eğer kütle değiştilmeden daha küçük bir hacme sıkıştırılırsa, bu durum evrenin geometrisini değiştirecektir.

Daha önceki modellere göre evrenin yapısının sabit kabul edildiğini belirten Can'a göre, 1917'de Einstein'ın ortaya koyduğu genel rölativite teorisi evrenin genişlediğini göstermekteydi. Einstein, teorisini mevcut gözlemlerle uyumlu hale getirmek için lambda sabitini (kozmozolojik sabit) denklemine eklemiş ve böylece kendi sonuçlarının statik bir evrene yorumlanabilmesini sağlamıştı. 1927'de Edwin Hubble evrenin genişlediğini yaptığı gözlemle kanıtladıktan sonra, Einstein "hayatımın hatası" dediği bu sabiti denklemden çıkardı. Fakat 1998'de evrenin ivmelenerek büyüdüğü tespit edilince, bu sefer lambda sabiti farklı bir şekilde denkleme yeniden eklenmiştir.

Evrenin ivmelenerek genişlediğinin kanıtlanmasının ardından sorulan ilk soru bu ivmelenerek genişlemeyen sorumlu homojen şekillenmiş bir enerji türü olan karanlık enerjinin evrenin ivmelenerek genişlemesinden sorumlu tutulan unsur olduğunu söyleyen Can, bu enerjinin hangi sebeplerden dolayı ortaya çıktığını henüz bilmediğini sözlerine ekledi.

Son olarak, 1932'de Zwicky yaptığı galaktik gözlemlerde, galaksinin uzağındaki yıldızların hızının merkezdeki nesnelerinkinden daha az olması beklendiği halde hemen hemen eşit olduğunu kanıtladı. O halde hızı arttıran, "galaksinin içi-vari" ne alacak şekilde bir madde olmadığını denildi" ve hiçbir şekilde görülen "karanlık madde" adı verildi. Einstein'ın modelinin bunu da açıklayamadığını ifade eden Can, tüm bu bilgilerle birlikte söz konusu modelin iki kez modifiye edilip "lambda cpm modeli"ni tamamladı. Oturum soru cevap bölümünün ardından sona erdi.

Felsefe 15 Platon'un Sofist Diyaloglarında Hakikat ve Aldanma Tolga İnsel

8 Şubat 2011

Değerlendirme: Osman Safa Bursalı

Doktora çalışmasına Albert-Ludwigs-Universität Freiburg'da devam eden Tolga İnsel, aynı üniversitede 2010 yılında tamamladığı "Platon'un Sofist Diyaloglarında Hakikat ve Aldanma" başlıklı yüksek lisans tezi çerçevesinde bir sunum yaptı. Platon diyaloglarının, içerikleri, yazılma tarihleri (erken, orta, geç dönem) gibi farklı şekillerde sınıflandırılarak incelenebileceğini söyleyen İnsel, "sofist diyalogları" bağlamında sürdürdüğü çalışmada, diyaloglardaki şahıslar üzerindeki bir sınıflama yapmayı tercih ettiğini ifade etti. İçerdiği karakterler,

olay örgüsü ve iç bağlantılar bakımından tiyatro oyunlarını andıran sofist diyalogların başlıkları, aynı zamanda, Sokrates'in karşısındaki anakarakterlerdir (*Gorgias*, *Protagoras*, *Hippias*, *Euthidemos*). Bunların dışında, Thrasimakhos'un yer aldığı *Politeia*'nın ilk kitabı da sofist diyalogları arasında sayılabilir.

İnsel, çalışmasında ikincil kaynaklarda yer alan tarihî bilgiler yerine doğrudan sofist diyaloglara öncelik verdiğini belirtti. Gerçekten çok şadıkları bilinse de, haklarında çok az bilgi sahibi olduğumuz için bazı sofist karakterlerin diyaloglarda ne oranda gerçeğe uygun şekilde temsil edildiğini ölçmek bir sorun olarak varlığını sürdürmektedir. İnsel'e göre, yüzylardır bütüncül halde muhafaza edilen Platon'un sofist diyaloglara açık bir zihinle yaklaşıldığında, sofistler hakkında tarihî bilgiler içeren metin parçalarına nazaran daha sağlıklı bir tasvir yapılabilecektir.

İnsel'e göre, Platon'un, diyaloglarda böylesi bir kurgulama yapmasında tarihsellik bulunabilir. Atı-
nahlar görünüşe bakmış, Sokrates'i sofistlerden ayırmamış, onu suçlu bulmuşlardır. Hâlbuki bu ayrımı yapabilmek, bir entelektüel hazırlığıdır. Platon bu diyaloglarla, aslında Sokrates'i yaşatacak hakikatin peşine düşmek yerine onu idama mahkum eden Atinaların aldandıklarını ileri sürmektedir. Platon esasen, bilgeliğin iddiasıyla karşılaşan Sokrates'in takındığı tutumun örnek alınmasını ve benim-
senmesini talep etmekte, böylelikle hakikat ile aldanmanın farkının ortaya çıkacağını söylemektedir.

Felsefe 16

Din Felsefesinde Temel Problemler: Dinî Çoğulculuk, Ateizm ve Geleneksel Ekol

Adnan Aslan

15 Mart 2011
Değerlendirme: Ahmet Şafik Hatipoğlu

Adnan Aslan, İSAM tarafından *Dinî Çoğulculuk, Ateizm ve Geleneksel Ekol: Eleştirel Bir Yaklaşım* adıyla 2010 yılında yayımlanan kitabı çer-

çevesinde bir sunum gerçekleştirdi. Aslan'a göre din felsefesi İslâm dünyasında henüz meşruiyetini kazanmamıştır. Bunun sebebi ise, din felsefesinin konularını tayin yetini ve tartışma tarzlarını tayin eden arka planında Hristiyanlığın bulunmasıdır. Bu arka plan, sadece ilmi bir temel teşkil etmenin ötesinde, hayatta neşet eden problemlere dayalı bir tecrübenin ürünüdür. Aslan, Batı'ya özgüymüş gibi görünen din felsefesindeki tartışma konularının, geçmiş serüveninden bağımsız bir şekilde, "kendinde değer" olarak ele alınması ve bu tartışmaların Türkiye'de ve Türkçe yapılmaması gerektiğini belirtti.

Aydınlanma düşüncesiyle birlikte insanın kendi aklını kullanarak din, gelenek, kilise gibi geçmişin vesayetine karşı başkaldırmasını din felsefesinin ortaya çıktığı zeminde teşkil eder. Kant'ın bilginin aklı değil tecrübe diye bakışı da etkilemiştir. Zira din tecrübi değil aklıyla dayanır. Aydınlanmadan itibaren, geleneksel algılarına alternatif bir şekilde, dinin "tecrübe" şeklinde ele alınması, üzerine yapılan tartışmaların seküler bir zeminde sürdürülmesini de gerekli kılmıştır (Ortaçağ'da da varolan *kader, irade, kötülük* meseleleri o dönemde din algısında bir değişime neden olmazken, aydınlanma sonrası se-külerleşmeyle birlikte benzer tartışmalar ateizmin doğmasına zemin teşkil etmiştir).

Bu noktada, din felsefesi Batı'ya mahsus bir tarihî serüvene sahip olduğu için, "Batı dışında din felsefesi tartışması nasıl olmalı?" sorusu gündeme gelir. Bize uzanan tartışmaları Batı'nın soru ve sorunları olarak görüp "tepki veren" konusunda mı bulunulmalı, yoksa bu sorularla muhatap olup onları evrensel sorular şeklinde görerek cevap mı aramalı? Aslan'a göre, kendi geleneginden ve dünya görüşünden beslenerek Batı düşüncesinin sorularını kendi düşüncemizin bir nesnesi kılmak gerekir. Bu aynı zamanda, Batı düşüncesini, kendi başımızın bir bileşeni kılmayı gerektirir. Neticede yapılan şey din felsefesinden ziyade dinî felsefedir.

Din felsefesinde ele alınan "dinî çoğulculuk" meselesi de bu anlamda hakiki, varlığı mevcutta hissedilen bir sorundur. Aslan'a göre dinî çoğulculuk, İslâm'a bir meydan okuma olan dinin izafileşmesini doğurur. Aslan, bu tartışmanın önemli isimlerinden John Hick'in ortaya koyduğu sorunu merkeze alan bir çözüm geliştirmeye çalıştığını belirtti. Hick'e göre, insanların ailenin günluğunu doğduğu ile insanların başlangıç itibarıyla dinlerini alır. Dolayısı ile in-cihleriyle seçememektedir. Bu tercih-dışılığa rağmen, bir di-

nin mensubu diğer bir dinin mensubunun gözünde “kâfir” ve “cehennemlik” konumundadır. Kant’ın numen-fenomen ayrımından beslenen Hick, bu soruya çalışır. Ona göre dinler “bizatihi hak” ile “görünen/tihi hak”tan farklı olarak görünen/insanî tecrübeye tâbi doğrulardır. Diğer bir deyişle dinler tek bir hakikatın farklı görünüşleridir. Dolayısıyla birbirinden farklı dinler aslında aynı zirveye giden farklı yollar-
dır. (Burada sözü edilenler, Batı’da ortaya çıkan “yeni dinler” değil, geleneksel dinlerdir. Hick geleneksel din kategorisinde yalnızca beş din sayar). Peki, bunlardan hangisi kurtulmuştur? Hick’e göre, asıl ayrım Tanrı’yi ve hakikati merkeze alanlar

ile bencil ve kendini merkeze alanlar arasındadır. Hangi yoldan giderlerse gitsinler, Tanrı’yi ve hakikati merkeze alanlar kurtulmuştur. Aslan, Kur’an’ı merkeze alarak oluşturduğu dinî çoğulculuk problemine ilişkin kendi yaklaşımını beş madde halinde ortaya koydu:

1. Vahiy evrenselidir. Tarih boyunca yaşamış topluluklar bu vahye muhatap olmuştur. Kur’an’a göre her ümmete peygamber gönderilmiştir.
2. O halde İslâm dışında da ilâhî kaynaklı dinler gelmiş olmalıdır (Buradaki “olmalıdır” ifadesi bu hükmün varlığının aynelyakinden değil, varsayım düzeyinde olmasından kaynaklanır).
3. Modern dinlerin aksine, geleneksel dinlerin ahlâkî ve doktrinel yapılarında ilâhî kökene sahip olduğu varsayılabilir.
4. Geleneksel dinler arasındaki metafizik ve ahlâkî farklılık ve çatışmaların sebebi, İslâm dışındaki dinlerde vuku bulan tahrif ve bozulmalardır. Bu değişim ve bzulmayı sadece Kur’an’a muhatap olanlar bilebilir. Zira geleceğin içinden bakan (mesela bir

Hristiyan) bu bozulmayı gösterebilecek bir mekanizmadan yoksundur. Dolayısıyla bu bozulmanın evrensel/nesnel olarak bilenebilmesi mümkün değildir. Her gelenek kendi düşünce dünyası içinden bakar. Diğer hakkında konuşur, fakat kendini bilemez. 5. Kur’an’a muhatap olmayanların, kendi dinlerindeki bozulmaları bilebilecekleri bir mekanizmanın yokluğu sebebiyle “yanlış” a inanmaları kurtuluşlarına engel olmalıdır.

Son olarak, kendisi de modern dünyada ortaya çıktığı halde, dini merkez olarak moderniteyi eleştiren Geleneksel Ekol’ün Batı düşüncesini ihata etmeye imkân sağladığını belirten Aslan, bu ekolün temsilcilerinden Aldous Huxley’in din tanımını hatırlatarak sunumunu nihayete erdirdi. Huxley’e göre din, ilâhî varlığı vazgeçilmez kabul eden bir metafizik, insan ruhunun bu ilâhî varlığa benzeyen bir yönü olduğuna inanan bir psikoloji, insanın kurtuluşunu evrensel ve ebedî bilgiye bağlayan bir ahlâktır.

Medeniyet Araştırmalar Merkezi

GİRİŞ SEMİNERLERİ

İslam Tarihi: Toplumsal ve İktisadi Temalar	Gengiz Kallek
Sosyal Bilimlerde Temel Yönelimler II	Nurullah Ardic

TEMEL SEMİNERLER

Bilim Tarihi II	Baha Zafer
İslam Siyaset Düşüncesine Giriş II: Teorik Çerçeve ve Literatür	Hızır Murat Köse
İslâm Tarihine Giriş	Nihal Şahin Utku
Kelâm Meselelerine Giriş	Mustafa Sinanoğlu
Siyaset Felsefesi: Klasikler/Modernler	Ahmet Okumuş

Tasavvuf Klasiklerine Giriş: Kavramsal Bir Okuma

M. Nedim Tan

ÖZEL SEMİNERLER

Batı Düşüncesinde İnsan	Yaylagül Ceran
Bilinç Sorununa Giriş	Eyüp Süzgün
Hristiyanlıkta Başlıca Temalar	Betül Avcı
İbn Haldun Düşüncesi	M. Akif Kayapınar
Sosyal Psikolojinin Dört Deneyi	Medaim Yanık
Üzerinden Psikoloji Tartışmaları	M. Ali Çalışkan
Yapay Zekaya Giriş II	

OKUMA GRUPLARI

Gazzâlî Okuma Grubu	M. Cüneyt Kaya
Heidegger Okumaları	Erdal Yılmaz

İslam Siyaset Düşüncesi Okuma Grubu

Klasik Felsefeye Giriş	Hızır Murat Köse
Klasik Mantık Okuma Grubu	Selim Değirmenci
Sekülerleşme Okuma Grubu	Mehmet Özturan

ATÖLYELER

Bilişsel Sinirbilimleri ve Felsefe Atölyesi	Lütfü Hanoğlu
Gazzâlî Tartışmaları	
İslam Siyaset Düşüncesi Atölyesi	Hızır Murat Köse
Kant Sonrası Metafizik Tartışmaları	
Modernleşme Öncesi İhya Hareketleri I: Şevkânî	Eyyüp Said Kaya

Gazel

Eşrefoğlu Rûmî

Cihanı hiçe satmaktır adı aşk
Döküp varlığı gitmektir adı aşk

Elinde sükkeri ayruğa sunup
Ağuyu kendi yutmaktır adı aşk

Bela yağmur gibi gökten yağarsa
Başını ana tutmaktır adı aşk

Bu âlem sanki oddan bir denizdir
Ana kendüyi atmaktır adı aşk

Var Eşrofoğlu Rûmi bil hakikat
Vücudu fâni itmektir adı aşk

Sanat
Araştırmaları
Merkezi
SAM

SAM Kırkambar
Tez/Makale/Sohbet

Tiyatro ve Din: Türk Tiyatrosu Örneği

Sıddıka Sümeyye Karaarslan

13 Ocak 2011
Değerlendirme: Ayşenur Gönen

Tiyatro ve Din, Türk Tiyatrosu Örneği başlıklı teziyle konuğumuz

olan dramaturg Sümeyye Karaarslan, ülkemizde uzun bir geçmişe sahip olmayan tiyatro macerasının Müslümanlar nezdindeki durumunu, Müslümanların tiyatroyu kabullenme ve reddetme nedenlerini, din-sanat bağlamında karşılaşılan sorunları masaya yatırdı.

Sunumuna din adamlarının tiyatroya ve tiyatroculara yönelik tepkilerinin gerekçelerini sıralayarak başlayan konuşmacı, bu bağlamda birkaç fetva örneği verdi. Din adamlarının uzun yıllar boyunca tiyatrocuları dışlayan ve hatta

“mürted” ilan eden tutumlarının tiyatronun büründüğü din-dış imajın oluşumunda etkisinin büyük olduğunu vurgulayan Karaarslan, bu tutumun haklı ve haksız yanlarını tespit etmeye çalıştı.

Hristiyan dünyanın tiyatroyu karışılmasıyla Müslüman dünyanın sebeplerine inerek Müslümanların tiyatroyu almada neden zorlandıklarının altını çizdikten sonra meddahlık, gölge oyunu gibi geleneksel tiyatroyla modern-perdeli tiyatronun farklılıklarına değinen konuşmacı konuyla ilgili soruları cevaplayarak sunumunu sürdürdü.

Son olarak çoğunlukla Hasan Nail Canat, Ulvi Alacakaptan gibi isimlerle anılan “İslâmî Tiyatro”nın ortaya çıkış macerasını ve bugününü değerlendirmeye çalışan konuşmacı bu bağlamda kimi güncel bilgiler vererek sunumunu tamamladı.

SAM Yuvarlak Masa Toplantıları

Kırkambar Tez/Makale/Sohbet

Tiyatro ve Din: Türk Tiyatrosu Örneği

Karşılaştırmalı Çokkültürlülük: *Bit Palas* ve

Yakupyan Apartmanı Çerçevesinde

İstanbul-Kahire Eksenli Bir Okuma

Sanat ve Felsefe İlişkisinde Güzel'in Güncelliği

Siyaset ve Edebiyat Ekseninde

Türkiye Ermenilerinin Hatıratları

Dinlerin ve Sanatın Tarihini Birlikte Okumak:

Urfa Göbekli Tepe Buluntuları

Sezai Karakoç'un Şiirlerinde Kent

SANAT TARİHİNE [MÜMKÜN] BAKIŞLAR

Paradigmayı Aşalım, Evet ama Nasıl?

Sanatın Sınırları ve Anlam Yitimi

İmge ve Metin:

Yazı ve Resim Nasıl Bir Araya Gelir?

S. Sümeyye Karaarslan • 13 Ocak 2011

Nagihan Haliloğlu • 10 Şubat 2011

Zeynep Gemuhluoğlu • 3 Mart 2011

Meryem İlayda Atlas • 25 Mart 2011

Kürşat Demirci • 8 Nisan 2011

Alaattin Karaca • 14 Nisan 2011

Ayda Arel • 20 Ocak 2011

Uşun Tükel • 24 Şubat 2011

N. H. Richard Dikbaş • 30 Mart 2011

FOTOĞRAF NEYİ ANLATIR?

Fotoğraf ve Zaman

Belgesel Fotoğraf Üzerine

Kamil Fırat • 25 Şubat 2011

Özcan Yurdalan • 31 Mart 2011

TÜRKİYE'DE SINEMA DERGİCİLİĞİ

Türkiye'de Sinema Dergiciliğinin Tarihi

1970'lerden Günümüze Türkiye'de

Sinema Dergiciliği ve Sinema Yazarlığı

Burçak Evren • 15 Ocak 2011

İhsan Kabil • 5 Mart 2011

OKUMA GRUPLARI

Çocuk Edebiyatı Okumaları • Melike Erdem Günyüz • Mart 2010- (İki haftada bir Perşembe)

Müslüman Kültürlerde Kadın: Din, Cinsiyet ve Kimlik Üzerine Anlatılar • Nagihan Haliloğlu • Nisan 2011 - (İki haftada bir Perşembe)

ATÖLYELER

Sanat Tarihi Atölyesi • Nur Kançal, Ayşe Taşkent • Aralık 2010- (Üç haftada bir Cuma)

Hayal Perdesi Film Atölyesi • İhsan Kabil - Murat Pay • Kasım 2010 - (Her Perşembe)

Hayal Perdesi Kademe Film Atölyesi • Murat Pay • Kasım 2010 - (Her Çarşamba)

Müzik Odası • Yalçın Çetinkaya • Şubat 2011 - (Her Cumartesi)

Şiir Sanatı Atölyesi • M. Lütfi Şen • Mart 2010 - (Her Cumartesi)

Karşılaştırmalı Çokkültürlülük: Bit Palas ve Yakupyan Apartmanı Çerçevesinde İstanbul-Kahire Eksenli Bir Okuma

Nagihan Haliloğlu

10 Şubat 2011

Değerlendirme: Meryem İlayda Atlas

Çokkültürlülüğe ağıt!

Sanat Araştırmaları Merkezi, Kırkambar Sohbetleri çerçevesinde Şubat 2011'de Dr. Nagihan Haliloğlu'nu ağırladı. Doktorasını Heidelberg Üniversitesi'nde tamamlayan Haliloğlu, Elif Şafak'ın *Bit Palas* ve Alaa Al Aswany'nin *Yakupyan Apartmanı* romanları üzerinden İstanbul-Kahire eksenli ve karşılaştırmalı bir çokkültürlülük okuması yaptı.

Ulus-devletin gelişmesi ile hızla kaybolmuş toplumsal bir yapı olarak yâd edilen çokkültürlülük, günümüzde kozmopolit kent kültürlerinin ortaya çıkardığı “yeni ve farklı” misafirlerle bir arada yaşama zorunluluğu bağlanmaya başlandı. “Bir zamanların İstanbul”undan, “o eski Kahire”den bahsederken aslında yitip giden bir hayatın arkasından yakılan ağıt, zaman zaman bugünkü kentin kırdan

gelen veya göçmenlik mefhumu ile bütünüyle bambaşka kültürlerle şehirde varolan, yani “sonradan gelen” misafirlerine de siteme dönüştü. “Ah, o eski güzel günler!”, bir arada barışçıl yaşama kültürü üzerinden anlatılır oldu.

Avrupa'da çokkültürlülük alanında yapılan çalışmalar yeni değil ve çok da teşvik edilen bir alan. Haliloğlu'na göre Ortadoğu yazınında ise “imparatorluğun doğal bir mirası olarak çokkültürlülük”, bu coğrafyanın bir zamanlar sahip olduğu ama artık kaybettiği bir değer olarak öne çıkıyor. Kaybolmuş da olsa hafızalarda taze olan bu bellek, roman benimsenmiş kültürlerde sonradan ortaya çıkar bir türde dahi çabucak ortaya kabiliyor. Çünkü Haliloğlu'na göre bu coğrafyaya romanın gelişmesiyle modernlik belli bir paralellik gösteriyor. Apartman ise modern bir yaşam tarzını simgelediğine göre, Yakupyan Apartmanı ve Bit Palas'ı anlatan bu iki kitap, Avrupalılaştırma-yı konu edinen roman geleneğine bir ek olarak modernlik ve çokkültürlülük okumasına da müsait bir zemin hazırlıyor.

Her iki romanda da bir yandan bu şehirlerin modernlik ile nasıl yeni yaşam şekillerine büründüğü anlatırken, bir yandan da ele alınan apartmanlar tarihsel bir tanık olarak gösterilip bu şehirlerin kaybettiği ve tekrar formüleştirmeye çalıştığı çokkültürlülüğe göndermeler yapılıyor.

Eş zamanlı olarak hem İstanbul'da hem de Kahire'de ortaya çıkan ve Batılı bir yerleşme formu olan bu “apartmanlar” ve ürettikleri “yaşam tarzı” şehir hayatında çokkültürlülüğün gerçekleştiği mekanlar olarak ele alınıyor. Bu apartmanlar, alışılmış aile içi ilişkilere ve komşuluklara yeni formlar getirirken, komşulararası hiyerarşide de belirleyici rol oynuyor. Her ne kadar Avrupa'da bir yaşam tarzının sembolü de olsalar; Haliloğlu'na göre Aswani'nin ve Şafak'ın romanlarında “apartman” yine de yerel bir karakter kazanıyor. Tıpkı Avrupa'da edebi tür olan romanın bu coğrafyada yerel bir karakter kazanması gibi.

Hem *Bit Palas*'ta hem de *Yakupyan Apartmanı*'nda kaybedildiği düşünülen çokkültürlülüğün şehrin bazı yerlerinde devam ettiği gösteriliyor. Haliloğlu, apartmanların “Bonbon Palas (takma adıyla Bit Palas)” ve “Yakupyan Apartmanı” isimlerinin Fransızca ve Ermenice sözcükler olduğundan isimleriyle bile yaptıkları çokkültürlülük göndermelerine dikkat çekiyor. Mesela Ermeni bir ustanın yaptığı Bonbon Palas'ın ismini devrimden kaçan bir Rus, Paris'ten getirmiş. Aswani'nin apartmanını ise milyonlarca Mısırlı Ermeni, İtalyanlara yaptırmış ve “Yakupyan” ismini binanın girişine Ermeni veya Arap harfleri ile değil, Latin harfleri ile yazdırmış.

Bu apartmanlara “palas” isimleri 1930'larda

türlü yapının bir parçası olduklarını hatırlatırken, Kahire ve İstanbul'un apartman serüvenleri ile bir edebi tür olarak romanın Türkiye ve Mısır coğrafyasındaki serüvenin de paralel gittiğini anlatıyor.

Sanat ve Felsefe İlişkinde Güzel'in Güncelliği

Zeynep Gemuhluoğlu

3 Mart 2011
Değerlendirme: Esmâ Nur Selvi

sofizm? Hakikat olmayan ama kendini hakikatmış gibi gösteren bilgi."

Gemuhluoğlu, Platon'un şiire karşı tavrı alışına, şiirin karşısına saf düşünmeyi, dile bulaşmayı koymasına rağmen kendi sisteminde de büyük metaforlara başvurmuş olduğuna dikkat çekti. Platon'un "güzel" e yüklediği anlam neydi? Bunu şöyle açıkladı Gemuhluoğlu:

"Platon için güzel şiirin eline bırakılmayacak kadar ciddi bir meseledir. Güzeli iyi ile beraber ihdas eder o yüzden. Platon'dan sonra da görkemle, parçalar arasındaki uyumla açıklanır güzelliği. Yine burada *Politeia*'nın çınladığını duyabilirsiniz; yani *Politeia*'da nasıl kent-devleti kendine içine şey çokluğun kendine içine hakikatine erişmekse burada da parçalar arasındaki uyumdur güzelliği. Bu, hâkikaten Rönesans döneminde farklı bir biçimde dönüşerek devam edecek bir güzelliği anlatıyordur."

"Platon'un eserlerine baktığımızda onu asıl korkutan şeyin sofizm olduğunu görüyoruz. Platon'a göre felsefenin kendini felsefe olarak kurarken karşısına çıkabilecek en büyük tehlike sofizmdir ve şiir de sofizmle arasında kurulabilecek bağlantıdır. Peki, nedir günden ötürü ürkütücüdür."

vaat ettikleri yaşam tarzı ve konforları yüzünden veriliyor, bu sebeple her iki binaların da ilk sakinleri servet standartları 1930'larda kalan bu binaların sakinleri "mütevazileşikçe" palas ismi de ironik olarak başlıyor. Öyle ki, bu bakımsız binalarda bir zamanların zenginlerinin erzak depolarındaki ufak odaları bile kırsal alandan gelen kiracılarla dolup taşıyor. İşte sınıfsal bir el değiştirme yaşayıp gözden düşen bu binaları tekrar meşhur eden ise İstanbul'un veya Kahire'nin 1920'lerden kalma kozmopolitliğine duyulan özlem olacaktır.

Haliloğlu'nun çerçevesini çizdiği iki romanda da insanî özellikler yüklenen apartmanlar hem şehrin hem de insanların kaderini temsil ediyor. Aslında bir bakıma bu apartmanlar, kaybolmuş imparatorlukların çok kültürlü yapılarını de yerine getiriyor. Burada eski çokkültürlülükle birer müze işlevini de yerine getiren yeni çokkültürlülüğün bileşenleri olacak yerel, taşralı, kasabalı misafirlerin de bir keşişim kümesi oluyor apartman. Yani bir anlamda şehirde eskiden varolan kaybolmuş yaşam formları ve yine şehrin alışık olmadığı henüz yerleşmemiş yaşam formları birbirleri ile karşılaşılıyor. Bu anlamda Haliloğlu bizlere Kahire ve Mısır'ın paralel giden çokkültürlülük hikâyesini oluşturan bu romanların aslında kendilerinin de bu çok kül-

32

nnın doğurduğu sonuçlara duyulan küskünlüğün zaman içinde bir parça azalması, yeni jenerasyonun bazı acıları karşılıklı olarak unutmaması, ulus-devletin artık eleştirilebilen bir şey haline gelmesi, dünyada kimlik politikalarının genel olarak yükseleşişi, Türkiye'de Kürt sorununun da konuşulabilir hale gelmesi ve son zamanlarda çok fazla örneğini gördüğümüz hatırat yayınlama geleneğinin artması gibi nedenlere bağlamaktadır.

Sunumda değinilen kitapların büyük bir çoğunluğunu basan Aras Yayın-
lık 1993 yılında yayın hayatına başlamış-
rin ışığında bütün bu gelişmele-
tir. Geniş yayın faaliyetlerini Türkçe
ve Ermeni dillerinde yürüten yayne-
vinin sert bir söylemi veya siyasi bir
çizgisi olmadığını belirten Atlas, Aras
Yayınclığın tehirci edebiyatı veya di-
asporanın sözcülüğünü yapmadığına
dikkat çekmektedir.

Türkiye Ermenilerinin eserlerinde, 94-96 Olayları, 1915 Olayları, Varlık Vergisi, 6-7 Eylül Olayları ile ilgili hatıralar ve bu gelişmelerden doğan göç hayatının izlerinin anlatıldığını belirten Atlas, tehcirin ve sonrasında daki göç ve yoksulluğu bu bellekteki temel bilinç ögesi olduğunu vurgulamaktadır.

Tehcirle beraber dağılan ailelerin Amerika, Fransa, İspanya ve Almanya gibi ülkelerde çektikleri hasretlik ve yoksulluk, eski ve hali vakti yerinde günlere duyulan özlem, geri dönüş

veya dönemeyişin getirdiği problemler, gidilen yerlerde yaşanan kimlik sorunları, nesiller arası oluşan kültür farklılıkları, göçün doğal bir sonucu olarak yaşanan sınıf meseleleri, geride kalan cemaatin din adamı yetiştirilmesi ve dini ibadetlerini istedikleri gibi yapamamaları bu kitaplarda da görülen konulardandır.

Bu öyküler bizlere toplumda birbirleri ile yeterince temas etmemiş grupların gündelik hayat pratiklerini, beslenme ve giyinme kültürlerini, kullanılan eşyalarını, zaman içinde kaybolan değişimleri, tekerleme ve atamalarla anlatılan ortamlarını, zaman içinde kaybolan değişimleri kitaplar üzerinden sözlerini yazıyor. Böylece günlük hayatta kimlik meseleleri ve önyargılar üzerinden bir araya gelemeyen, gelmeyi de arzu etmeyen bireyler, kitaplar üzerinden tesadüfen bile bu kapıyı aralamış olsalar, kendi hayatlarındaki paralelliklerin farkına varıp toplumdaki o kadar da "zıt kutuplar", "karşıt görüşler" olmadıkları konusunda bilince sahip olabilirler.

"Tehcir öncesi" ve "tehcir sonrası" şeklinde ikiye ayrılan Türkiye'nin her iki tarafında da yaşanan büyük değişimler, özellikle köylere ilişkin olarak, günümüzde geniş bir yelpeseye sahiptir. Bu yazıda, Türkiye'de ta zamana değin yaşanan değişimlere, daha önceki dönemlerdeki sorunlara ve geleceğe dair önerilere değinilecektir.

Kitapları “tehcir öncesi” ve “tehcir sonrası” şeklinde ikiye ayıran Atlas, tehcir öncesinde örneğin Krikor Zohrab’ın anlattığı hikâyelerin, tehcir sonrasında yazan Hagop Munsur, Mıgırdıç Margosyan, Yervant Goharian, Rafi Kebapçıyan, Krikor Cebelyan, Zaven Biberyan gibi yazarlar tarafından anlatılan hikâyelerden çok büyük bir farklılık gösterdiğini altını çizmektedir. Zohrab’ın hikâyelerinde konu edilen gerçekçi toplum eleştirisi, kilisenin zaman

[illegible]

Türkiye Ermenilerinin deneyimlerinin edebî bir dille anlatıldığı bu kitaplar üzerine gerçekleşen sunum, Ermeni edebiyatındaki tehcir öncesi ve sonrası sosyal görmemizi sağlamanı ve sosyal tarih yazımı için önemli bir referans kaynağı olan bu kitaplar için perspektif kazandırması açısından son derece verimli geçti.

**Paradigma-
yı Aşalım, Evet
ama Nasıl?**

Ayda Arel

20 Ocak 2011

20 Ocak 2011
Değerlendirme: Feyza Köse Sayan

20 Ocak 2011
Değerlendirme: Feyza Küse Saye

Sanat Araştırmaları Merkezi'nin düzenlediği *Sanat Tarihine Mükün Bakışlar* başlıklı program dizisinin ikinci konuğu Prof. Dr. Ayda Arel'di. Arel sunumunda, bir sanat tarihçisi olarak, mimarlık tarihi üzerinde çalışırken karşılaştığı zorluklar ve Türkiye'de bir akademisyen olarak yetiştirdiği yıllardaki bu alanda çalışmanın sınırlayıcılığı hakkında konuştu.

Öncelikle reel hayatın içinden bir fa-
aliyet alanı olarak mimarlığın bağ-
lamının reel hayat olduğunu ifade
eden Arel, mimarlık tarihi disiplin-
nin tanım eksikliğinden kaynaklanan
problemleri olduğunu ifade etti. Bu
problemlerin mimarlık tarihinin, sa-
nat tarihi disiplininin ayrılıp kendi-
sinin *ortadoks tarih* disiplini şeklin-
de tanımladığı alanla kesiştiği nok-
talarda düğümlendiğini ifade etti.
Türkiye'nin mimari geçmişi ile
kin birtakım konular üzerinde çalış-
ırken tarihle cebelleştğini söyleyen
Arel "Ben ne yapıyorum? Bu disiplin-
nin amacı ne?" sorularıyla baş etmek
zorunda kaldığını dönemlerde egemen
kendi yetiştiği dönemlerde egemen
olan misak-ı milli sınırları ile tanım-

lı resmi tarih tasavvurundan kaynak-
landığını vurguladı.

resmi tarih tasavvurunu
landığını vurguladı.
Arel'e göre, "tarih", sanat tarihi ya da
mimarlık tarihi alanlarının odağında
değildir, bu disiplinler için tarih sa-
dece kronolojik arka düzlemi mey-
dana getirir. Sanat tarihçisi, mimarlık
tarihçisi ya da arkeolog, tarihi ken-
di disiplinlerinin beklentileri ve ön-
celikleri doğrultusunda ele alır. Sa-
nat tarihçisi için önemli olan yapının
estetik niteliği ve biçim olarak ileti-
ği mesajı ortaya çıkarmak iken, mi-
marlık tarihçisi mimari yapıtı, işlev-
sel, konstruktif, ekonomik, teknolojik
özellikleriyle değerlendirecek varoluş
biçimini sorgular. Mimarlık tarihçisi
için estetik nitelik asal değildir, yapı
anitsal olsun ya da olmasın, sıradan
bir yapı temsil ettiği ya da etmedik-
leri ile mimarlık tarihçisinin alanına
girmektedir. Mimarlık tarihçisi, bir
harabe üzerinde çalışırken arkeolo-
jinin sanat tarihine geçiş yapar, ru-
larda konut üzerinde çalışırken o z
mimari vermez ise o z
gibi disiplinler

Sanat tarihinde, estetik ve diğer yöntemlerine, estetik sanat tarihine geçiş yapar, konut üzerine vermez ise o zaman erince ipucu vermez gibi disiplinler- sosyoloji, antropoloji gibi karmaşık den faydalanır ve tüm bu araştırmak veriler örüntüsünü araştırmak Arel'e göre mimarlık tarihçisinin asıl yap- ması gereken şeydir. Bunun için nasıl ve kimden önce niçin sorusunu sor- mak, farklılığı yaratan kırılma ve dö- nüşümleri tarihin sürekliliği içinde anlamaya çalışmak gerekir. Herşe- ye rağmen tarih anlatısının kurgusal bir anlatı olduğu göz ardı edilmeme- lidir; eldeki belgeler ve veriler doğrul- tusunda çeşitli neden sonuç ilişkil- ri ve bağlarla tarihçi tarihsel anlatıyı

mevdana getirir. Öte yandan tarihçi-
nin, metni oluştururken yaptığı se-
çimlerle öznelliğini bu tarihsel anla-
tıya karışması kaçınılmazdır. Söz-
konusu öznellik tarihçinin kendi de-
neyimi, dünya görüşü ya da beklen-
tileri doğrultusunda koşullanabile-
ceği gibi çoğu zaman içinde bulun-
lan toplumun dayattığı dünya görüşü
ve kalıplar dâhilindedir. Bazen top-
lumun öncelikleri, fark etmeden ta-
rihçiyi yönlendirir, kimi zamanda bu
kalıpların ya da dayatılacak bir alana
kişi sesini duyuramayacağı aşılma-
mahkum edilir. Bu ayrışmayı ve da-
yatmayı Arel konuşmasında aşılma-
sı gereken paradigma olarak tarif etti.
Akademisyen olarak yetiştiği yıl-
ların Türkiye'deki milliyetçi anlayış-
ların vurguladığı tarihî anlatıya

Arel akademisyen olarak yetiştiği yıllarda Türkiye'deki milliyetçi anlayışın çok baskın olduğunu vurgularken; misak-ı milli sınırları ile tanımlanmış bir coğrafya içinde, geçmişle bağları koparılarak yapılmış bir kimlik tanımlamasının varolduğuna dikkat çekti. Bu kimlik tanımlama karşış her türlü kültürel melezleşme karşısında ve bir kültür dayatması olarak herkesi baskı altına almaktaydı. Akabinde bu anlayış içinde ortaya çıkan bakış açısı da Anadolu'yu birbirinden bağımsız kültürel katmanlar şeklinde görmeyi kaçınılmaz kılmaktaydı.

Konuşmasının sonunda Arel; döneme özgü ideolojiler etkisinde, kendi mantığı inkar edilerek yazılan tarihin tamamen kurmaca olacağını ama zaten yazılı tarihin bir kurmaca olduğunu, tarihsel anlatıyı

oluşturan bilgi ve verilerin çelişmemesinin varsayımına dayandığını, inşa edilen kurgunun başka bir kurgu tarafından çöktürülmesi- ni ise kaçınılmaz olduğunu ifade etti. Buna karşılık bir tavrın is- rihiçinde olması gerekir değil anla- pat etmeye çalışmak ve sorular ortaya maya çalışmak ve sorular ortaya koyarak yeni sorulara zemin hazırlamak olduğunu altını çizdi.

Katılımcıların karşılıklı sorularıyla de- van eden program, Türkiye'nin kül- tür, mimarlık, koruma ve restorasyon meseleleri bağlamında ilerledi.

Sanatın Sınırları ve Anlam Yitimi Uşun Tükel

24 Şubat 2011
Değerlendirme: Zeynep Gökgöz

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fa- kesörlerinden Uşun Tükel, önem- li paradigma değişiklikleri olarak gördüğü sanat eserine "özgün" bir "müdahale"yle sanatın sınırlarının nerede başlayıp bittiği üzerine dü- şünülmüş bir eserin anlamında oluşacak erozyon üzerinden iki bölü- me ayırarak konuştu.

İlk olarak konumuz kuram ve yön- tem temeline oturmadıkça sanat ya- pıtları üzerine söz söylemenin çok ko- lay olduğunu, elinizde sağlam bir yön-

temin bulunmasıyla herşeyin birbiri- ne geçtiği günümüzde doğru çözüm- lemeler ulaşmanın imkânına gelenek- yaptı. Aslında sanat tarihinin gelenek- sel yöntemleri günümüz sanatını algı- layıp çözümlenmekte yetersiz kalıyor, bunun için çoklukla öznel yorumla- ra gidiliyordu. Artık alana özgü yön- temler üretmeye çalışmalı, bu bağ- lamda farklı disiplinlerin yaklaşımla- rına itibar edilmeliydi. Zaten gün geç- miyordu ki inter, multi, trans disipli- ner yaklaşımlar gündeme gelmesin.

Günümüz sanatları nasıl değeren- dirilebilir sorusuna verilebilecek ce- vaplari iki tartışmalı örnek üzerinden ele almayı uygun gören Tükel'in gös- terdiği ilk örnek 1997'de Amsterdam Stedelijk Müzesi'nde Rus sanatçı Ale- xander Brener'in Kazimir Maleviç'e ait 12 Milyon dolar değer biçilen *Be- yaz Üstüne Beyaz Haç*'ma yeşil spre- boyayla çizdiği dolar işaretiydi. Za- manında müze yetkililerinin cevapları sert olmuştur: "Sanatın tahrip edilme- si hiçbir zaman sanat olamaz."

Tarihte buna benzer başka müdaha- lelerin de olduğu ancak burada yapı- mak istenenin vandalizm değil de sa- nata farklı ve düşündürücü bir boyut katılmak istenen bir eylem olduğunu gösteren ipuçları vardı. Cevap "Ne- den Maleviç?" ve "Neden bu resim?" sorularında gizliydi. Elden ele do- laşan, ressamının herhangi bir kısımnın emanet ettiği arkadaşı tarafından, bir kısımla da kanunsuzca yurtdışına kaçırılmasıyla müzeler arası rekabete sebep olan Maleviç resimlerinden bi- rine, gene hayranı olan bir başka res- sam tarafından yapılan bu müdaha- leyle aslında müze ve sanat piyasası- nın kalbi hedef alınmaktaydı.

Brener kendini şöyle savunur: "Kül- tür ve sanat artık dünyayı ya da insa- nı yeniden yaratmak isteğine sahip değildir. Bu koşullarda sanatçının tek arzusu, verili toplumdaki sistemi tah- rip etmek ve kültürün yeniden dina- mik bir güç konumuna erişeceği yeni

bir sistemi yaratmak olabilir." "Bütün kurumlara yüklenerek şunları da söy- ler: "Belki de bir fikir olarak sanat sonu gelmemiştir, sonu gelen sanat sistemidir. Tam tersine sanat muh- temelen gelecek dönüşümlere açık- tır. Bu sorun sanatçıların sorunudur, sanat kurumlarının, eleştirilenle- rin, kuratörlerin, vs. değil. Sanatçılar yapmaya cesaret edemedikleri her- şey kadar yaptıkları herşey için de so- rumlu tutulmalıdır."

Brener'in eylemini ontolojik olarak temellendirmesi olayın meşruluğu hakkında insanı düşündürüyor, bazı durumlarda meşruluğu ya- salıktan önde tutmak gerekebi- lir, diye.

Sonunda ne oluyor, eser üye- rindeki dolar işareti silinme- ye çalışılarak ikinci bir tahri- bat daha oluşturuluyor, sil- me işlemi gerçekleştiril-

- 1 D. Lindsay, "Vandalizm Sanatı ya da Sanatın Vandalizmi", *Art-ist*, sy. 1 (Haziran 1999).
- 2 A. Brener ve B. Schurz, "Sanatın Sanatçılardan Kurtarılması: Radikal Teori Karşısında Sanatçılar", *Art-ist*, yıl 2, sy. 2 (Ocak 2005).

meden eserin üzerine "Maleviç+Brenner" yazmak mümkün. Çünkü ikisinin de meşajı yerindedir ve bu olay gerçek bir paradigma değişikliğine yol açarak sanat ortamında tıkanmış damarlara keskin bir neşter atmaktadır.

İkinci olarak ele alınan eser ise Monica Bonvinici'nin 8. İstanbul Bienali (2003) için tasarladığı sonradan yerinden kaldırılmayan ama mekânın İstanbul Modern'e dönüştürülmesiyle alt kata iniş için bir mimari öge halini alarak tenzili rüt-be reva görülen "Cehenneme Merdiven" adlı yapıtıydı. İsmiyle müsemma bir yapılandırmaya sahip iken ve de bütünsel söylemini aynı mekânı paylaştığı "İşyle birlikte cennet-cehennem, göksel-yersel, aydınlık-karanlık gibi karşıtlıklar üzerinden yüklenmişken, bu ilişkilerin yok oluşuyla, bir anlamda mekânıyla sıkı ilişki içindeki geçici işlerin kalıcı hale getirilmeleriyle gerekçelen anlam yitiminin tipik örneklerinden biri oluvermiştir. Ser-gi mekânının müze izleyicisine dön-gi izleyicisinin müze düşünülmesi nüşümü de üzerinde düşündürmesi gereken farklı izlekler olarak karşımızda durmaktadır.

Sanatın tüm bu hallerinde ortaya çıkan sorular, olası cevaplar, en basitinden sanatın tanımında dahi ortaya çıkan değişim ve dönüşüm karşısında sanat tarihçisi ve eleştirmenin neler yapması gerektiği üzerinden devam eden konuşmada (ki dinleyicisini de bu konuşmada özne konumuna getirerek tam anla-

mıyla bir performans ortaya koyan ve keyifli bir tartışma ortamı yaratan) Uşun Tükel en vurucu cümlesini en son cümle olarak kurarak sanata ilişkin bu konuşmalardan varılacak nihai çözüme şu şekilde ulaştı: "Bundan sonra herşeyi tevekkülle karşılamak gerekecek!"

İmge ve Metin: Yazı ve Resim Nasıl Bir Araya Gelir? Nazım Hikmet Richard Dikbaş

30 Mart 2011
Değerlendirme: Ayşe Taşkent

Sanat Araştırmaları Merkezi'nin "Sanat Tarihine Mümkün Bakışlar" başlıklı program dizisinin dördüncü konluğu Bilgi Üniversitesi'nden Nazım Dikbaş oldu. İmge-metin ve resim-yazı arasındaki ilişkinin serüvenini, sunduğu estetik imkanları ve 20. yüzyıl ve sonrası sanatının bu estetik imkanları nasıl çerçevesinde ilişkinin sorular çerçevesinde söyleşisini kurgulayan Dikbaş, konuyu perdeye yansıttığı örnek yapıtlar eşliğinde kronolojik olarak izleyicilerle paylaştı.

Her ne kadar yazı ile resmin, birbirinin fonksiyonunu üstlendiği pek çok alan söz konusu ise de genel olarak resim; temsili bir alan; yazı ise tasvir edici, tanımlayıcı bir alan olarak vir edilmektedir. Fakat 19. yüzyıl sonlarında başlayan ve 20. yüzyılda devam eden süreçte; resim ve yazının sınırlarının dışına taşarak, her ikisinin bir arada birbirinden ayrılmaz bir şekilde iç içe geçtiği bir kulanım söz konusudur. Bu değişimin temel saiki özellikle Birinci Dünya

Savaşı sonrası toplumsal ve ekonomik yapıdaki değişimlerdir. Sanata yeni yaklaşım ya da sanatın modern dönemi olarak anılabilecek bu süreçte, sanat dönüşü olmayan bir yola girmiş; gelenekselleşmiş kurallara ve kalıplara bir başkaldırı olarak tanımlanabilecek yeni formlar, yeni biçim ve tarzlar denemiştir.

Temsile dayalı sanat anlayışından saparak devrim yapan Kübizm gibi akımlar sanatın malzemesi ile ilgili bir çıkış yapmışlardır. Perspektifin tek ölçüt olmadığına ilişkin yaklaşımı uçlara götürerek klasik form ve kabulleri hiçe sayan örnekler ortaya koymuşlardır. Kübistler, tuval ve boya gibi klasik malzemenin üzerinde resme tamamen yabancı öğeleri (kağıt, kumaş, gazete parçaları, harfler) kullanarak sanat nesnesinin kendisini bir değişime uğratmışlardır. Böylelikle yazıya dair görsel malzeme, tuvalde ilk kez görünür olmuştur. Günümüz resim sanatında sık sık rastlanan imge

ve yazının birlikte kullanıma ait bu tür uygulamalar, o dönemde hiç görülmemiş yeni şeylerdir. Kübistler böylelikle biçimlerin tutarlı bir kompozisyonunu oluşturmak için, resimde imtiyazı madde diye bir şey olmadığını, bir tablonun metne ilişkin materyaller ile de yapılabileceğini göstermişlerdir.

Malzemeyi değil kompozisyonu öne çıkartan diğer bir akım da Dadaizmdir. Dadacılar görsel/metinsel merkezli yeni bir örgütlenmeye karar verdiklerinde ilk olgu olarak metin ve imgenin beraber kullanılmasına yöneltmişlerdir. Merz yapımlarıyla ünlü bir Dadaist olan Kurt Schwitters'in resimlerinde, imge ve yazının birbirinin içine geçtiğini görmek mümkündür. Dadaizm, modernizmin öncü sanatçılarından Marcel Duchamp için her ne kadar geçici bir buluşma noktası olsa da Duchamp kendi başına, sanat dışı olan "hazır yapım" bir nesnenin, orijinal bağlamından kullanımından ve anlamından ayrılmış takdirde "sanat" olarak sergilenileceğini göstermiştir. Seri üretim ürünlerini, heykel olarak sergileyerek "yüksek sanat", "kültür" ve pazardaki ürünler hakkındaki geleneksel düşünce ve kanıları hedef almıştır.

Duchamp'ın en çarpıcı ve ikoniklastik üretimi *Çeşme*, *Şadırvan* isimleri ile sergilenen pisuandır. İşlevi farklı bir objenin, çokça benzeri olan endüstriyel bir ürünün, alınıp sergi alanına konmasını, 20. yüzyıl sanatının en önemli jesti olarak yorumlayan Dikbaş; bütün felsefe tarihine; "Platon'un yapıtlarına düşülmüş dipnotlar" denilmesine benzer bir şekilde 20. yüzyıl deneysel sanatına da Duchamp'ın sanatına düşülmüş, bu bağlamda üretilmiş eserler demenin mümkün olduğuna dikkat çekti. Yapıtın en çarpıcı tarafı, hazır yapıt olmayan tek şey; sanatçının imzası gibi duran; "R. Mutt" olarak okunabilecek imza. Bu imza ne rak okunabilen fakat görsel malzeme ile yazı arasındaki ilişkiye dikkat edilmeden önemli olan sanatçının kenarlarında önemli bir şeydir. Yapıtın di ismini yazdığı imza ve tarih ile de yapıta oynanmış, yazı/imza gizemli bir şey izi taşıyan bu unsuru ile sanatçı yapıtın arkasındaki bir fikre, bir kavrama, kavramsal düşünceler dizisine ya da bir metin dünyasına gönderme yapmıştır.

Çalışmalarında, çoğunlukla bilinen şeylere yeni anlamlar kazandıran ve sıradan nesneleri alışmadık bir içerikle gösteren René Magritte de anımsı gereken bir sanatçıdır. Çizdiği piponun altına "Bu Bir Pipo Değildir" yazarak ilk başta bir çelişki gibi görünen fakat esasında doğru olan bir ilişkiye dikkat çekmiştir: Resim bir pipo değil, piponun bir görüntüsüdür. Yazı, "resim ve imge" ile birlikte kullanılırken; pipo imgesinin altındaki yazı, onun imgesini, resmini olumsuzlamaktadır.

Michel Foucault, *Bu Bir Pipo Değildir* adlı kitabında bu resmi ve yarıttığı paradoksu anlatmaktadır. Magritte'nin bu eseri ile artık sanat tarihinde bağlam, arkasındaki fikir ve metin ilişkisi ön plana çıkmış olmaktadır.

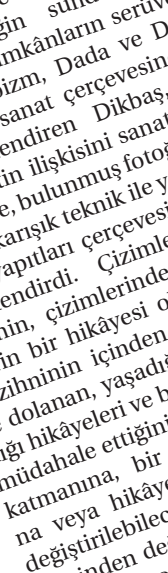
Magritte'nin resimde yaptığını Ferdinand de Saussure yapısalılık çerçevesinde dilin yapısını anlamaya ve çözümlemeye çalışarak dilde yapmıştır. James Joyce'un *Ulysses* ve *Finnegans Wake* çözümlemesi zor, dilin yapısı ile oynayan eserlerdir.

Saussure'ın ardılı Jack Derri-da ise yapıçözüm/yapıbozum ile yarıttığını ifade etmiştir.

İkinci Dünya Savaşı Amerika tuval resminin temsilcisi Jasper Johns, *Periscope* adlı eserinde "red, yellow ve blue" gibi renklerin ismini yazarak resme metnin girişini geleneğe bağlanmış kalıp boya ve fırça kullanarak daha uzlaşmacı ve sakin bir yaklaşımla teyit etmiştir.

İngiliz ressam ve sanat tarihçisi David Hockney'in akademide mezuniyet için yaptığı *Life Painting For a Diploma* adlı tuvaline, hem yapıtın ismini hem de "fizik" kelimesini ekleyerek; resim ve metni beraber kullanmıştır. O dönemde eleştiri alması da akademi içerisinde de resme yeni bir bileşenin, yani yazının girdiğinin bir göstergesi olarak okunabilir bu eser.

Pop Art akımının en önemli temsilcilerinden Andy Warhol ise seri üretimin, seri üretim nesnelerinin sıkça kullanıldığı eserler yapmıştır. Sanatçı, işlerinde boya ve metni rahatça kullanır. Öyle ki; zaman zaman da metin imgenin önüne geçmektedir. Deterjan kutusu Brillo, Campbell's Çorba Kutuları'nı yahut Coca Cola şişelerini kullanarak yaptığı işler metin ile imgenin birlikte kullanılışının en iyi örneklerindendir.

İmge ve metin birlik-
liğinin sunduğu este-
tik imkânların serüvenini
Külbizim, Dada ve Deney-
sel sanat çerçevesinde de-
ğerlendiren Dikbaş, imge-
metin ilişkisini sanatçı kimli-
ği ile, bulunmuş fotoğraf üzeri-
ne karşık teknik ile yaptığı ken-
di yapıtları çerçevesinde de de-
ğerlendirdi. Çizimlerinin isim-
lerinin, çizimlerinde geçen cüm-
lelerin bir hikâyesi olduğunu, ken-
di zihninin içinden geçen, birbiri-
ne dolanan, yaşadığı ya da kurgula-
dığı hikâyeleri ve bu hikâyelere nasıl
müdahale ettiğini anlattı. Bir hikâye
katmanına, bir konuşma balonu-
na veya hikâyelerin akışının nasıl
değiştirilebileceğine imge ve metin
üzerinden değinse de kendi eserleri
hakkında yorumları izleyiciye/oku-
yucuya bıraktı.

raf Bölümü'nde ders vermeye devam ediyor. *Kapadokya, Kubbeler, Ufka dair, Pervane, Kıyı* ve *Kök* isimli sergi çalışmalarına imza atan ve yurtdışında da pek çok sergiye katılan Fırat'ın fotoğrafları Belçika Anvers Fotoğraf Müzesi koleksiyonuna ve Almanya'da Bochum Müzesi koleksiyonuna dâhil edildi.

Programa Kamil Fırat'ın fotoğraf projelerinden bir kısmının izlenmesiyle başladı. Sözlerine Augustus'tan "Zaman bizim bedenimizdir", "içinde sını yapılarak başlayan Fırat, "içinde yaşadığımız zamanın birer temsilcisi olduğumuz" düşüncesini dile getirerek zamana verdiği önemi vurgulamış oldu.

Fırat, Batı Medeniyetinin aksine si-
metrinin Doğu'da önemsendiğine ve
bunun anlatım biçimlerine de yan-
sıdığna dikkat çektikten sonra Os-
manlı tarihinin, kültürünün de for-
munu ve estetiğini anlatmanın gerekli-
güsel ifadelerle anlatmanın gereklili-
ğini dile getirdi. Fotoğrafta bu anla-
tım ve bu anlatımdaki estetiği göster-
mek için kullanılan malzemelerin sı-
nırlı ve yetersiz olduğunu düşün-
düğünü ve bunu bir problem olarak gör-
düğünü söyleyen Fırat, Tarkovski'nin
"Söyleyecek bir cümlede anlatıldığı g-
"Söyleyecek bir cümlede anlatıldığı g-
"Söyleyecek bir cümlede anlatıldığı g-

“Söyleyecek bir cümlede anlattığı gibi, bu duruma çözüm bulmak için yeni formatta bir çalışma yapıldığını ve Kubbeler adlı çalışmadaki fotoğ-

rafların bu makine ile çektiği bilgisi-
ni verdi.

afaların bu makine ile
ni verdi.
çinde bulunduğumuz zamanın ge-
rekleri olarak çevremizde duran
elektrik ve telefon telleri, levhalar gibi
çoğu kişinin fotoğrafta olmasını iste-
mediği nesnelerin zamanın birer
göstergesi olduğunu düşünürken Fırat,
bu tür zaman göstergelerini kabul
edemeyen fotoğrafçıların zamandan
kaçtıklarını ve yüz yıl sonra bakıldı-
ğında hangi zamanda çekildiği fark
edilebilen fotoğrafların değerli oldu-
ğunu ifade etti. Fotoğrafçının "şimdi-
ki zamanın farkında olan" diye bir
özelliklerinin olduğunu, nefes almak
gibi zamanı hissetmesi ve zamanın
göstergelerinin peşinde koşması ge-
rektiğinin altını çizdi.
anizasyon ağırlıklı ve belli ölçü-
de tehlikesine
bir

Kompozisyon ağırlıklı ve belli ölçülerde çekilen fotoğraf çalışmalarında kimliğin yok olma tehlikesine vurgu yapan Fırat, sürekli böyle bir tavır içinde olduğumuzda, tüm fotoğrafların ayrılaşacağına dikkat çekti. Ayrıca “Ben böyle gördüm” gibi keyfi bir söyleme mani olmak ve izleyicinin eserlerden uzaklaşmasını engellemek amacıyla fotoğrafçının çektiği fotoğraflara ipuçları koyması gerektiğini, bunun yanında bir fotoğrafın yalnızca tek okuması, fotoğrafın vurguladı. Fotoğrafın olmadığını, fotoğrafın, fotoğrafın kendisinin ve fotoğrafların kendisinin ve fotoğrafın varlığından söz etti.

Fotoğraftaki zamanın tekil bir karşılığının olma-

SAM Fotoğraf Neyi Anlatır?
Fotoğraf ve Zaman
Kamil Fırat

25 Şubat 2011

Değerlendirme: Betül Özkaynak

Sanat Araştırmaları Merkezi tarafından düzenlenen "Fotoğraf Neyi Anlatır" başlıklı Yuvarlak Masa Toplantılar serisinin ilk konusu Kamil Fırat idi. Fırat, 1986 yılında mezun olduğu Mimar Sinan Üniversitesi Fotoğraf

Dışımızda akıp gidenlerin görüntü değil görünümler olduğu ayrımı yapan Fırat, kendisinde zamanın da olduğu akıp giden bu görünümünün içinden aldıklarımızın “görüntü” olduğuna, bu görüntülerin farkındalıklarımız ve ürettiğimiz fotoğraflarımız olduğuna dikkat çekti.

Kamil Fırat son olarak İbnü'l-Heysem'in ışığın doğrusallığından bahsetmesi, fiziğin önemsenmesi, haritalıcılığın gelişmesi, gerçeği olduğu gibi resmetme kaygısının başlaması gibi dönemlerin fotoğrafın ortaya çıkmasındaki sürece etki eden olaylar olduğunu dile getirdi.

diğını, fotoğrafın üretilmesi, izleyicinin karşısına gelmesi sürecinde birden çok zamanın oluştuğunu, her yeni yüzleşmede yeni bir zaman algısının ortaya çıktığını dile getirdi.

Fotoğrafın görünenin arkasındaki anlam ile ilgilenen ve fotoğraflar ile ilişkisini kurmada yardımcı olacak kodların olmasının yarım kalan problemlerin yanına yaşadığımız problemlerin ağırlıkta olduğu gibi açık bir ifade ile aktarılmaması gerektiğini düşünen Fırat, izleyiciler tarafından anlaşılacak diye bir derdinin de olmadığına başlatmıştı. “Bir şey tanımlamaya döner” diyor Hebert Marcuse’un ifade ettiği tehlikenin “kutsal bir metin” gibi algılanma sorunu yaşayan fotoğrafçıların da bir problemi olduğunu işaret etti.

Bir görüntü üzerine düşünmeden başkasının geldiği, görüntü bombardımanında olduğumuz günümüzde saliseler aralığında akan görüntülerin aralığıyla dünyanın problemlerini ayıklanmadığına, bu problemleri dert etmeye vakit bırakılmadığına, sadece anlık birer dert konusu olarak setirildiğine vurgu yapan Fırat ayrıca görüntünün etkisi söz konusu olduğunda yok edilmek istenen etkinin görüntünün yasaklanması ile değil, gösteriminin çoğaltılmasıyla mümkün olacağından bahsetti.

Belgesel Fotoğraf Üzerine Özcan Yurdalan

31 Mart 2011

Değerlendirme: Hilal Turan

Fotoğraf, kısa tarihinde, toplumsal olana dair çok şey söylemekle kalmayıp dolaylı şekilde de olsa tarihin akışını etkiledi. Neredeyse yaşıttır “sosyoloji”nin temel kavramlarından “toplumsal değişim” ile fotoğraf arasında her zaman bir paralellik mevcuttu. Fotoğrafın “toplumsal” a dokunduğu alanda, bilhassa “belgesel fotoğraf”, sistemlere yönelik “bir itiraz dili” olarak öne çıktı. Belgesel fotoğrafçılar tam da bu nedenle “fotoğraf makinelisi sosyologlar” olarak tanımlandılar. İçinde bulunduğumuz dijital çağda ürettiğimiz ya da muhatap kaldığımız “görüntü”lerin sayısı ve etkisi giderek artarken, fotoğrafın serüvenini doğru okumak hayati bir önem taşıyor. “Post-doc” gibi kavramların dilendirilmeye başlandığı günümüzde, postmodernizmin moderne yönelik eleştirileri oklarından fotoğraf da nasibini

ni alıyor. Gerçekliğin tekrar tekrar sorgulandığı bu dönemde, “gerçekliğin yeniden sunumu” olarak tanımlanan fotoğrafın “gerçekliği”, etik boyutu, belge değeri taşıyıp taşımadığı, nerede başlayıp nerede bittiği ve estetiği giderek daha fazla tartışılan kuramsal konular arasında yer alıyor.

Dünyada fotoğrafın tarihi ile yaştı olsa da ülkemizde son on yıldır imne kazanan belgesel fotoğrafı, tüm bu soruları/sorunlarıyla fotoğrafa pratik alan dışında kuramsal açıdan da kafa yoran Özcan Yurdalan ile konuştuk. 1977 yılında AFSAD (Ankara Fotoğraf Sanatçıları Derneği) kurucuları arasında yer alan Yurdalan, 1980’lere kadar DİSK-Genel İş Sendikası Foto Film Merkezi’nde çalıştı. 1999 Marmara Depremi’nden sonra Dayanışma Gönüllüleri’nin Fotoğrafçı Çocuklar Atölyesi’nde çalıştı. 2000 yılında FV (Fotoğraf Vakfı) kurucuları arasında yer aldı. Beş seyahatname kitabı yayın-

landı. Halen serbest gazetecilik yapıyor, yazıları ve foto-röportajları yayınlanıyor.

İçinde yaşadığımız çağda, hayatın ve anılarımızın büyük oranda görüntülere teslim edildiği tespitiyle söz başlayan Yurdalan, fotoğrafa kaydedilmemiş şeylerin adeta “deneyimlenmemiş”, “yaşanmamış” kabul edildiğini vurguladı. Hatta hayatta çoğu şeyi fotoğraflanmak için yapar hale geldiğimize dikkat çekti. Çünkü fotoğraf bize kanıtıyor, ispat ediyor, olan her neyse onun gerçekten olduğuna dair bir ferahlık duygusu oluşturunuyor. Seyahat fotoğrafları da aslında “Ben oradaydım”ın kanıtıdır.

Peki, 150 yıldır hayatımızda varolan ve algı biçimlerimizi bu denli dönüştüren fotoğrafın, diğer sanatlar gibi kendine has bir dili var mıdır? Özcan Yurdalan bu soruyu fotoğrafın tek bir dili olmadığı, ancak onun dillerinden bahsedilebileceği şeklinde cevapladı. Gezi fotoğrafları ya da belgesel fotoğrafları onun dillerinden sadece bazıları.

Yurdalan’a göre her fotoğraf bir belge. Ama her belge, gerçeğin kendisi değil. Fotoğraf, fotoğraflanmış olay ya da nesnenin hakikatinin değil fotoğrafçının gördüğü gerçeğin kanıtıdır. Bu nedenle fotoğraf güçlü ya da zayıf olabilir. Hatta en güçlü ya da en zayıf fotoğraf aracılığıyla söylenir. Belgesel fotoğrafı tanımlayan Yurdalan her fotoğrafın bir belge değeri taşıdığına ancak bir fotoğrafın “belgesel fotoğraf” olması için belli şartları haiz olması gerektiğine dikkat çekti. Öncelikle belgesel fotoğrafın tek bir kare fotoğraftan ibaret olmadığını vurguladı. Yurdalan’a göre “bir anlatım aracı olarak” belgesel fotoğraf, sıradan bir fotokopiden ya da kayıttan farklı olmak, bir hikâye barındırmak, öznellik taşımak zorunda.

Özcan Yurdalan, belgesel fotoğrafı bir sürecin bütünü olarak tanımladı. Herşeyden önce “bir anlama pratiği” olan belgesel çalışmada, dört aşamada gerçekleşmeli diyen Yurdalan’a göre belgesel fotoğrafçılığın en önemli basamaklarından biri konu seçimi. Konunun fotoğrafçıya yakın olması ya da bu konuyu çalışmayı gerçekten istemesi çok önemli. Sonrasında seçilen konuyu araştırmak, gözlem yapmak, insan ilişkilerini kurmak ve bir çekim planı hazırlamak gerekiyor. Bu belgesel fotoğrafın ikinci aşaması. Üçüncü aşama fotoğraf çekmek. Dördüncü aşama ise çekilen fotoğrafları seçme ve görüntüler bütünü-nü ortaya çıkarma. Yurdalan bir fotoğrafın belgesel fotoğraf olması için öncelikle böyle bir metodoloji ile üretilmiş olması gerektiğini vurguladı.

Yurdalan bu metodun fotoğrafın başka sahalara hatta sosyal bilimlere de kabul edilebilecek geniş bir kullanım alanı olduğu ve bu süreç üzerinden belgesel fotoğrafı ayrıştırmanın ne kadar mümkün olduğuna dair bir itiraz karşılık ise “ilk bakışta benzer görünse de aşamalarda derinleştikçe kriterlerin farklılaştıkları”nı söyledi: “Mesela sosyolojide anket yaparken konunun size yakın olması gibi bir zorunluluk yoktur. Belgeselde ise en az beş kez ulaşabileceğiniz bir konu seçmeniz gerekir.”

Yurdalan’a göre belgesel fotoğrafın esas meselesi, fotoğrafı öteki hayatları anlamaya başlıyorsunuz ve olarak kullanıp kullanmadığı. Fotoğraf doğrudan bireyle yüz yüze geli-

nerek, birinin hayatına dokunarak üretiliyor. Dolayısıyla temas ettiğiniz hayatı anlamaya başlıyorsunuz ve tam da bu nedenle fotoğraf empati geliştirmemizi, öteki yerine koyarak düşünmemizi sağlıyor.

Yurdalan’a belgesel fotoğrafın gerçekteki ilişkisi hususunda “gözlem yapanın gerçekliğe müdahil olup onu deforme ettiği” tespitinden hareketle fotoğrafta “bakan ile bakılan” arasındaki diktonomiye azaltacak bir yöntem önerisi olup olmadığı sorusu geldi. Pierre Bourdieu’nun “katılımcı gözlem” kavramının ışığında, fotoğrafçının olayı değiştirmeyecek kadar kendini silikleştirmesinin bu gerilimi azaltabileceğini söyledi Yurdalan. Yurdalan belgesel fotoğrafçının konusıyla hemhal olması, nüfuz etmesi gerektiğini ifade etti: “Başka türlü, gezi fotoğrafıdır, ‘gerçekten çekilen fotoğraflar’ ise bir nevi hırsızlıktır, çünkü fotoğrafı çekileni nesneleştirir.”

Yurdalan bu konuda genel olarak iki görüş olduğunu söyledi. Birincisi “fotoğraf çeken edilebilir, müdahale edemez.” Diğer görüşe göre fotoğrafçının orada olması bile olaya müdahaledir. Hatta fotoğrafı çekilenin bunun farkında olması bile olayı değiştirir. Nitekim bazen sadece gazeteciler orada diye, bazı bölgelerde şiddetin arttığı belirtilir. Böylece Yurdalan, her seçmenin bir müdahale olduğunu ve fotoğrafçının varlığı-

nın olayı etkileyip değiştirdiğini dile getirdi.

Belgesel fotoğrafın etik boyutu en çok tartışılan konular arasında. Toplantıda bu konuda herkesin zihnine kazınmış gündeme geldi. Fotoğrafçı muhatap kaldığı bir haksızlığa müdahale mi yoksa ona

Öncelikle insanlığın tüm günahlarını onu fotoğraflayan kişiye yüklemenin doğru olmadığını vurgulayan Yurdalan, yine de fotoğrafçının insan olduğunu unutmaması, ötekini yerine koyabilmesi gerektiği şeklinde cevapladı. Fotoğrafın konu edindiği haksızlığa dünyanın duyarlılık oluşturmaya gücü bulursa da bu soruyu şu şekilde sormanın daha ufuk açıcı olacağını savundu: “Siz Afrika’daki olsanız yahut Vietnam’da başına silah dayanan o insan, ne yapılımasını istersiniz?”

Belgesel fotoğrafın estetiğine değinen Yurdalan, estetik kaygının fotoğrafın içeriğinin önüne geçmemesi gerektiğini belirtti. Bir anlamda belgesel fotoğrafı “sanat” alanı dışında konumlandırıyordu. Yurdalan, belgesel fotoğrafçının “sanatçıları” gibi fotoğrafın önüne geçmemesi gerektiğini belirtti.

Yurdalan’a göre fotoğrafçının iki maksadı vardır. Bir estetik görüntü yaratmak ya da bir hikâyeye kurmak. Birinci amaçla fotoğraf çeken fotoğrafçı hayatı estetize eder, görü-

nümlerin arkasındaki nedenlerle ilgilenmez, oradan estetik bir görüntü yakalamak ister sadece. Yurdalan belgesel fotoğrafçının önceliğinin hikâyeye kurmak olduğunu dile getirdikten sonra günümüzün masal anlatıcılarının belgesel fotoğrafçılar olduğunu belirtti. Bu kaygı güden bir fotoğrafçının didaktik olmaktan nasıl kurtulacağı şeklindeki bir soruyu, bunun tek yolunun fotoğrafçının görüntünün diline hâkim olması ve hikâyesini anlatırken imgeleri kullanabilmesinden geçtiği şeklinde cevapladı. Ancak böylece belgesel fotoğrafı propaganda serisi olmaktan çıkıp derinlik kazandırabilir.

Türkiye’de yaygın fotoğraflama tarzının, hayatı estetize eden fotoğrafçının, hayati estetiğe tespitini yapan Yurdalan, bilhassa 70’lerde başlayan “hikâyeciler ortamında kesintiye uğradığını söyledi. 2000’li yıllarda ise belgesel fotoğrafın hem dünyada hem de Türkiye’de bir trend yakalandığını belirtti. Oryantalist fotoğrafın içindeki boşaltılmasına ne kadar da önem verdi. Oryantalist fotoğrafın içindeki boşaltılmasına ne kadar da önem verdi. Oryantalist fotoğrafın içindeki boşaltılmasına ne kadar da önem verdi.

alanında yetkin konukların çağrıyla çağı dizinin ilk konuyu sinema eleştirmeni ve tarihçisi Burçak Evren’dir.

Programın başlarında sinemaya başlama serüvenini, sinemaya bakışının zaman içinde nasıl değiştiğini anlatan Burçak Evren, çıkardığı sinema dergilerine yaptığı katkılardan da bahsetti. 1969 yılında hayatı başlatılan Türkiye’nin dönüşümüne paralel olarak Türkiye’deki tarihsel gelişimi takip etmek de mümkün. Yönetim Batı’ya doğru toplumsal hayattaki sıkıntılar, keskinleşmesi, iktidara gelen partilerin politikaları gibi sosyolojik bir araştırmanın konusu olacak Evren’in anlatımları üzerinden

SAM Türkiye’de Sinema Dergiliği

Türkiye’de Sinema Dergiliğinin Tarihi

Burçak Evren

15 Ocak 2011

Değerlendirme: Barış Saydam

Bilim ve Sanat Vakfı bünyesinde faaliyet gösteren Türk Sineması Araştırmaları ekibinin “Türkiye’de Sinema Dergiliği” başlığıyla hazırladığı ve

okunabilir. Bu açıdan bakıldığında, Amerikan filmlerinin piyasaya egemen olduğu, sinemamın sadece bir eğlence aracı olarak görüldüğü, filmlerdeki sosyolojik alt metinlerin görmezden gelindiği bir dönemde sinemayla tanışan birinin daha sonra Fransızların ünlü sinema dergisi *Cahiers du Cinéma* doğrultusunda bir dergi çıkarmaya çalışması anlam buluyor.

Neredeyse kırk yıldır bu mesleğin içinde yer alan Evren'in mesleğin ve deneyimleri sinemamın bir eğlence aracından politik bir ifade aracına dönüşmesinin izdüşümlerini de bizlere sunuyor. Ömer Lütfi Akad, Metin Erksan, Atıf Yılmaz, Halit Refiğ gibi yönetmenlerin Türk sinemasının dilini bulma sürecinde oynadıkları öncül rol, Ulusal Sinema kavramı, Sinematek'in kuruluş serüveni, *Yeni Sinema* dergisinin çıkışı, sinema yazarları ve yönetmenler arasındaki fikir ayrılıkları, Yılmaz Güney'in olay yaratan filmleri gibi olayın sinemamın sını vurmuş bir dizi olayın sinemamın gelişmesindeki etkisini de Evren'in anlatımlarından gözlemleyebiliriz. Çeşitli kaynaklardan parça parça okuduğumuz bütün bu gelişmeler, Evren'in sosyal gelişmeleri de es geçmeden anlattığı kişisel yolculuğuyla birlikte bütünlük kazanıyor. Bununla birlikte, Sinematek Derneği'nin işleyişindeki ve *Yeni Sinema* dergisinin felsefesindeki, ulusalı

reddedip "Batıya yönelen" ve aslında Türkiye'nin modernleşme sürecinde taşların bir türlü yerli yerine oturmamasından kaynaklanan yerelden beslenmeyen ve dönemin ulaşmayı hedefleyen ve yaygınlaştıran entelektüelleri arasında yazgıları da Evren'in bir görüşün anlatımlarıyla daha da görünür kılıyor. Türkiye'nin yaşadığı tezatlara, Evren'in çıkardığı dergilerde ve yazdığı gazetelerde de aynen devam ediyor. 1980'lerdeki *Gelişim Sinema* dergisi sadık olarak, sinema dergiciliğinde Fransız ekolünü Türkiye'ye uyarlamaya çalışıyor; ama bir devamlılık sağlamıyor ve dergi bir seneyi doldurmadan yayından kalkıyor. Yeşilçam'ın çöküşünü hazırlayan süreç sinema dergiciliği alanında da çöküşün habercisi oluyor. Ülkede sinema salonları kapanıp film üretimi düşerken, Fransız ekolüne bağlı bir derginin de ömrü kısa oluyor. Ötelenen ve aşığılanan ülke sinemasının aslında sinemamın her alanında belirleyici bir rol oynadığının da bir anlamda göstergesi olan bu gelişme, kuşkusuz içeriği görmezden gelip dışarıyla yetinmeye çalışmanın da acı bir fa-

Programda Osmanlı dönemindeki sinema dergiciliğinden günümüzdeki sinema dergilerine değin uzun bir tarihsel aralığı kendi gözlemleriyle bizlere aktaran Burçak Evren, bir yandan da Türkiye'de eğitim alanında yaşanan eksikliklerin sinema alanına yansımalarına da vurgu yaptı. Sadece pratik anlamda tekniğe eleman eksikliğinin değil, kuram ve teori anlamında da ciddi şeyler üretilecek, araştırarak ve yazarak sinemamızın yokluğunun da sinemamızda büyük bir sorun yaratığına dikkat çekti. Günümüzdeki sinema dergi-

lerinin magazine ağırlık verdiğini, bültenlere dayalı tanıtım yazılarının yayınladıklarını ve eleştirinin işlevinin kalmadığını da sözlerine ekledi. Son olarak, "Herşeye rağmen, bugün imkânım olsa yine de bir sinema dergisi çıkarırdım" diyen Evren, sinema konusunda ileriye yönelik umutlarını da aktardı.

1970'lerden Günümüze Türkiye'de Sinema Dergiciliği ve Sinema Yazarlığı İhsan Kabil

5 Mart 2011
Değerlendirme: Sümeyye Cansız

İhsan Kabil, ilk gençlik yıllarında bir şeyleri keşfetme ve kendine yol çizme noktasında okulu Darüşşafaka Lisesi'nin önemli bir yeri olduğunu söyleyerek konuşmaya başladı. Okulun öğretilerine sunduğu imkânların entelektüel zihin yapısının gelişmesinde ve belli kazanımlar elde edilmesinde payının büyük olduğunu ifade etti. 12 Mart'tan sonra siyasî atmosferin değişmesiyle birlikte

okuldaki canlı, renkli, kültürel, entelektüel ortamın yerini sağlığa ve yeknesaklığa bıraktığını belirtti.

Sinema dergiciliğine başlamasında en büyük etkenin ise Atilla Dorsay'ın o dönem *Cumhuriyet*'te haftalık olarak yayımlanan sinema yazıları olduğunu söyleyerek konuşmasına devam eden Kabil, sinemaya ilgisinin ve merakının ciddiyet kazanmasıyla birlikte dergicilik boyutunun da başladığını okul yıllarında git-sinema dergisini dile getirdi. İlk sinema dergisini 1970'de keşfetti: *Gerçek Sinema*. Böylece sinema kitliği Dostlar Tiyatrosu'nda keşfetti: *Gerçek Sinema*. Böylece sinema kitaplarına yöneldiğini söyleyen Kabil, o dönemde çıkan *Yeni Sinema* ve zor bulunan *Çağdaş Sinema* dergisini takip eder... Bu dergilerin genelinde sol çizgi ve Batıcı bir bakış açısına sahip dergiler... İlerleyen zamanlarda Maoist bir çizgiye kayarak o minval üzere yazılardan siyaset ve artık sinema üzerinden siyaset yapılmaya başlandığını vurgulayan İhsan Kabil, sinema dergiciliğinin dönemin siyasi ortamından büyük ölçüde etkilendiğinin altını çizdi.

Diğerlerinden farklı olarak ulusal bir çizgiye sahip ve Türk sineması ağırlıklı yazıların çıktığı *Gerçek Sinema* dergisini görüyoruz. Kendi deyimiyle Batıcı sol perspektiften ileri gitmeyen bu dergi üzerinden yerli olmanın dahi Batı'ya dönük bir zihin hareketiyle inşa edilmeye çalışıldığını dile getiren Kabil, öte yandan o yıllarda

keşfettiği diğer bir derginin de Mesut Uçakan'ın beş sayılık çıkardığı bir sinema dergisi olduğunu ifade etti.

Yetmişlerde sinema dergiciliğinde bir diğer tarafı da Robert Kolejli bir sol çıkardığı *Görüntü Dergisi* etrafında toplanan, sonrasında radikal bir sol anlayışla *Genç Sinema* dergisini çıkartan grup oluşturmuyordu. Kabil, ideolojinin sinemaya ne kadar çok nüfuz ettiğini, muazzam bir dinamizmin yaşandığını, hem bir dinamizmin hem de bir darlaşmanın olduğu bir ortamın varlığını dile getirdi.

Gelişim Dergisi'ndeki serüvenini de anlatan İhsan Kabil, dergiye çeviri yaparak başladığından, sonraki süreçte ise derginin editöryel grubuna dâhil olduğundan bahsetti. Aynı zamanda yayın hayatına başlayan *Ve Sinema* isimli, sol bir çizgiden ziyade varoluşsal bir kaygıyla ve can dünya sineması ağırlıklı ve ciddi bir dergide yer aldığını belirtti. Hem sinemada yeni akımları ele aldıklarını hem de tarihi anlamda ayrıksı olanı yakalamaya çalıştıklarını dile getiren Kabil, yapmaya çalıştıkları şeyin kalıcı bir söylem oluşturmak olduğunu sözlerine ekledi.

Sinema dergiciliğine bir sevda işi,

bir hissediş olarak bakan İhsan Kabil neyi ne kadar ortaya koyabildiğini ve samimiyetinizin, nereye kadar gitmek istediğinizin bir göstergesi olduğunu belirtti. Kalıcı olanı, derginin yakalamaya çalıştığını ama artık bu keşmekeş ortamda bir karışıklık içinde yaşadığını dile getiren Kabil, sözlerini bitirdi.

Sanat Araştırmaları Merkezi

GİRİŞ SEMİNERLERİ

İslam Sanatının Gelişimi	Aziz Doğanay
Divan Edebiyatına Giriş	Berat Açıl
Edebiyat Konuşmaları	Hasanalı Yıldırım
Edebiyat ve İktisat	Mustafa Özel
Müzik Düşüncesi ve Tarihi	Yalçın Çetinkaya
Sinema Tarihi	İhsan Kabil
Şiir Sanatı	M. Lütfi Şen

ÖZEL SEMİNERLER

Edebiyat ve Toplumsal Değişme	M. Fatih Andı
Hat Sanatı ve İslam Mimarisi	İrvin Cemil Schick
Mesnevi Okumaları II	İsmail Güleş
Modern Osmanlı Edebiyatında	
Eleştirel Söylemin Oluşumu	Fatih Altuğ
Senaryo Yazmak II	Gökhan Yorgancıgil
Sinema ve Şiir	Faysal Soysal

OKUMA GRUPLARI

Çocuk Edebiyatı Okumaları	Melek E. Günyüz
---------------------------	-----------------

ATÖLYELER

Hayal Perdesi Atölyesi	İhsan Kabil
	Murat Pay
Kısa Film Atölyesi	Faysal Soysal
Müzik Odası	Yalçın Çetinkaya
Sanat Tarihi Atölyesi	Ayşe D. Taşkent
	Nicole Nur Kaçan
Senaryo Atölyesi	Gökhan Yorgancıgil
Şiir Sanatı Atölyesi	M. Lütfi Şen

Rübai

Fuzûlî

Ser-menzil-i her murâda reh-berdir ıřk

Keyfiyyet-i kemâle mazhardır ışk

Gencine-i kâinâta gevherdir ıřk

Tahkikte hem zât-ı mutahhardır ışk

Anadolu'da Kızılbaş Kimliğinin Kökenleri: Türkmenler (1447-1514) Rıza Yıldırım

17 Ocak 2011

Değerlendirmeye: Faruk Yaslıçimen

Rıza Yıldırım, 2008 yılında Bilkent Üniversitesi Tarih Bölümü'nde hazırladığı Kızılbaş kimliğinin kökenleri hakkındaki doktora tezini bizlere sundu. Tezin İngilizce orijinal başlığı şöyledir: "Turkomans Between Two Empires: The Origins of the Qızılbaş Identity in Ana-

tolia (1447-1514)". Yıldırım'a göre Kızılbaş meselesi hem Osmanlı'nın din yorumunu daha katı bir Sünniliğe doğru kaydırması hem de zamanının başat siyasi meselelerinden biri olması hasebiyle büyük önem arz ediyordu. Örneğin, şayet askerî ve ideolojik bir tehdit olarak Kızılbaş baskısı oluşmasaydı, Yavuz Sultan Selim hiç padişah olamayabilirdi. Zira beklentiler yönünden Ahmed'in tahta çıkacağı yönündeydi. Benzer şekilde, bu mesele zamanımızın artık kaybolmaya yüz tutmuş Alevi-Sünni kampaşması-na da zemin teşkil etmiş ve bugünün Türkiye'sindeki İslâm ve Sünniliği yaşama ve anlama tarzlarını da etkilemiştir.

Kızılbaş kimliğinin oluşumundaki iki esaslı âmil, Osmanlı Devleti'nin merkezî ve bürokratik bir yapıya geçişi ve Erdebil Tekkesi'nde yaşa-

nan dönüşümü müteakip Safevîlerin yükselişidir. Osmanlı Beyliği başlangıçta, belli tasavvuf anlayışlarını benimsemiş tarikatlar ve bu tarikatlardan etkilenen aşiretlerle ittifak halindedir. Ancak, beylikten devlete geçiş sürecinde giderek merkezileşen devlet, aşiret yapılarıyla zıtlasmaya başlar. Aşiret yapısı, içine nüfuz edilemez karakteri nedeniyle merkezî bürokratik devletlerin kabul edemeyeceği yapılar olur. Bir devletin güçlü kalabilmesi, bu alternatif odakları parçalayıp bünyesinde eritebilmesine bağlıdır. Devletin bürokratikleşmesi ve kuruluş dinamiklerine yabancılaşması, Türkmen aşiretlerin Osmanlı Devleti'ne karşı alternatif güç odaklarına kolayca eklemlenebilmelerine imkân tanır. Yıldırım'a göre, Anadolu'daki diğer aşiretlerin Osmanlı'ya karşı Karamanoğulları'nı desteklemesinin ardında bu yatar. Fakat paradoksal olarak, Karamanoğulları'nın Osmanlılar gibi bir emperyal yapı haline gelememesinin nedeni, bürokratikleşme sürecini devam ettirmemesidir. Mesela Aykutlu Beyliği ve Barsaklar devletinin içinde eritilip kendine bağlı insanlar haline ge-

TAM Yuvarlak Masa Toplantıları

TEZ-MAKALE SUNUMLARI

Anadolu'da Kızılbaş Kimliğinin Kökenleri:
Türkmenler (1447-1514)

Osmanlı Hakimiyetinde Revan (1724-1746)

İttihat ve Terakki'nin Azınlıklar Politikası: Rumlar

Taşra Mekanı ve Siyasetin Silik Failleri
(Trakya Örneği)

BİR KİTAP BİR YAZAR

Çokkültürlülük ve Çeviri:

Osmanlı'da Çeviri ve Çevirmenler

Rıza Yıldırım • 17 Ocak 2011

Raif İvecan • 21 Şubat 2011

Ahmet Efiloğlu • 21 Mart 2011

S. Ozan Zeybek • 4 Nisan 2011

F. Sakine Eruz • 10 Ocak 2011

Osmanlı'da Eğitimin Modernleşmesi

TARİH OKUMALARI

Kalpten Kaleme İstanbul Semtleri 3:
Atikvalide

Kalpten Kaleme İstanbul Semtleri 4:
Dersaadet'in Kalbi Beyazıt

TAM SOHBET

Türkiye'de Sosyoloji: Otobiyografik Bir Anlatı

Bir Mirasın Tevarüsü:

Osmanlı Neşriyatının Cumhuriyete İhtikali:

30. Ölüm Yıldönümünde M. Seyfettin Özege

S. Akşın Somel • 14 Mart 2011

Âlim Kahraman • 28 Şubat 2011

Beşir Ayvazoğlu • 25 Nisan 2011

Ayhan Aktar • 31 Ocak 2011

Nuri Akbayar • 18 Nisan 2011

tırılmamıştır. Osmanlı örneğinde, Türkmen aşiretler alternatif bir güç odağı teşkil ettiği için devlet tarafından bölünmeye çalışılır. Yörükler Rumeli'ye gönderilir. Anadolu'da kalan Türkmenler yaşam tarzları ve mekânları değişmediği için potansiyel bir tehlike olarak kalır. İşte burada Safeviler, bu alternatif güç odağının sığınabileceği bir eksen olarak ortaya çıkar. Örneğin Şah İsmail'in Çaldıran Savaşı'ndaki ordusuna bakıldığında, ordunun oymakların bir araya gelmesiyle oluşan bir aşiret konfederasyonu olduğu görülür: Sağ kanatta Şamlılar, sol kanatta Ustacalılar, ortada aşiretlerden seçilmiş en iyi silahlılar olan Kurçiler ve başlarında Şah İsmail... Bu durum Şah Abbas'a kadar devam eder.

Ancak Türkmen aşiretlerin Şah İsmail'e yönelmeleri, sadece siyasi bir ittifak değildir. İdeolojik bağlılık içeren bir yönü de vardır. Yıldırım'a göre, siyasi olaylar ve tarihî süreçler toplumsal inanışları şekillendirebilir. İşte bu bağlamda Şeyh Safiyyüddin'in Osmanlı Beyliği'yle çağdaş Erdebil Tekkesi'nin yaşadığı dönüşüm öne çıkmaktadır. Dört nesil boyunca Ortadoğu'nun saclarlarında saygı gören bu dergâh, raylarında Sultan Mehmed'in tahta tasavvufi anlamda Sünnî iken, Fatih Sultan Mehmed'e Şeyh Cüncü'nün önderliğinde Şii, Mehdi ve militarist bir karakter kazanmaya

başlar. Ve Anadolu'da Osmanlı'nın merkezileşmesi nedeniyle mutsuz ve kendini devletten dışlanmış hissedilen Türkmen aşiretler, Erdebil Tekkesi'nin saygınlığı üzerinden hareket eden Şeyh Cüneyd akımının etkisine girer. Böylece aşiret ve bürokratik yapı arasındaki zıttıktan neşet eden doğal siyasi muhalefet, mezhebî ve ideolojik bir boyut kazanır. İşte yaşanan bu mezkur gerilimler neticesinde Kızılbaş kimliği ortaya çıkar.

Yıldırım bu bağlamda Alevilik konusuna da kısaca değinir. Zira hem Bektaşîlerin yabancılaşması ya da de Alevi kimliğinin oluşum ya da dönüşümü de bu süreçle ayrılan bir süreçtir. Erdebil Tekkesi'nden ayrılma Somuncu Baba'nın Anadolu'ya göçüyle birlikte harita bugün Alevilerde çıkan harita bugün Alevilerde yaşanmış yerlere işaret etmektedir. Başka bir ihtimal ise Türkmen aşiretlerin zaten orada ikamet ediyor olmaları ve Şeyh Cüneyd'in bıraktığı tohumların onlar arasında hayat bulmasıdır. İlginç olan, yıllar boyunca İran'da silahlı erkin başında yer alan Kızılbaşların bugün İran'da eser kalmamıştır. Ama Aleviler Anadolu'da hâlâ mevcuttur. Yıldırım'a göre bunun sebebi olarak Kızılbaşların kökeninin Anadolu'da olma ihtimali düşünülebilir. Bununla birlikte Çaldıran Savaşı'ndan sonra İran'daki Kızılbaşlar Şah İsmail'in de tercihiyle on iki imam Şiiliğine kayarlar. Zaten Kızılbaşların tasavvufi düşüncesi, hukuk üretebilecek nitelikte bir inanış da değildir.

Ele aldığı konuyu tarihî ve antropolojik yöntemlerle inceleyen Rıza Yıldırım, tezini yapısal bir zemin üzerine inşa eder. Aşiret ve bürokratik yapılar arasındaki "doğal zıtlık", muhalif Kızılbaş kimliğinin oluşumuna ve belli bir din anlayışını geliştirmesine yol açar. Bu durum, göçebe aşiret yapısının dini

yaşama biçimi esas alınmak suretiyle devletin temsil ettiğinden "farklı" bir din anlayışının benimsenmesiyle gerçekleşir. Yıldırım'a göre bu, Lévi-Strauss'un ifade ettiği "bilinçsiz yapılar"ın farklılaşması sürecidir. Bu konuyla ilgili Stump'un ayrıca, Ayfer Karakaya Stump'un aynı sene ve aynı konu üzerine Harvard Üniversitesi'nde hazırladığı "Subjects of the Shah: Formation and Transformation of the Kizilbash/Alevi Communities in Ottoman Anatolia" başlıklı doktora tezini de inceleyebilirler.

Osmanlı Hakimiyetinde Revan (1724-1746) Raif İvecan

21 Şubat 2011

Değerlendirme: Tubanur Saraçoğlu

Raif İvecan ile Marmara Üniversitesi'nde hazırladığı doktora tezi bağlamında, 18. yüzyılın ilk yarısında Osmanlı hakimiyetindeki Revan üzerine tartışıldı. İvecan, Marmara Üniversitesi Tarih Bölümü'nde 2007 yılında tamamladığı "Osmanlı Haki-

miyetinde Revan (1724-1746)" başlıklı doktora tezinde, günümüzde Ermenistan sınırları içinde bulunan Erivan Eyaleti'nin, son kez Osmanlı topraklarına katıldığı 18. yüzyıl sonlarındaki durumunu ele almaktadır. Tezde bölgenin demografik ve ekonomik yapısına odaklanılmıştır.

Tezde, bölgenin nüfus değişikliği döneme ait tahrir defterlerinden takip edilerek ortaya koyulmaya çalışılıyor. Öncelikle, fetihten hemen sonra tutulan tahrir defterlerinde ki bazı bilgilerin, bu kayıtların sağlıklı bir şekilde tutulduğu, bu durumun mevcut bilgilere ihtiyacıyla göç ettiği tespitinde bulunuyor. Ülkeyi terk eden gruplar, ekseriya göçebe yaşayan topluluklar veya aşiret bağlantısına sahip kimseler. Bölgeden Anadolu'ya devam etmelerine göç, öteden beri devam eden bir süreçtir. Ayrıca, sadece Anadolu'ya değil İran taraflarına doğru da göçler söz konusudur. İran'a yapılan göçlerin daha çok Şii kökenli kesimler arasında yaygın olduğu söylenebilir.

Osmanlı yönetiminin bu durum karşısındaki tavrına bakıldığında, bölgeden göç edilmesine sıcak bakmadığı, Revan Eyaleti'nin şenlen-

dirilmesi yönünde bir politika takip ettiği görülmektedir. Eyalet, Rus tehlikesine karşı Osmanlı'nın kendi toprak güvenliğini korumak bakımından önemli bir stratejik mekandır. Bölgenin nüfus yapısı incelendiğinde fetihten sonra köylerin %40'ının boşaltıldığı kayıtlardan ortaya çıkmıştır. Boşaltılan köylerin isimleri ise göç eden nüfusun büyük bir bölümünün Türkmen köyleri olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte ticaretle uğraşan gayrimüslimlerin de -özellikle İstanbul'a- göç ettiği anlaşıyor. Osmanlı yönetimi bu durumu sıvırlandırmak için ticaret maksadıyla İstanbul'a gelmek isteyenlerle bir vekil bulmanın korunmasını istiyor. Bölge nüfusunun korunmasını isteyen Osmanlılar, göç eden toplulukların geri çağırılması için de çeşitli tedbirler almış, yeni yerleşim yerlerine münadiler indirmiş, bölgedeki vergilerde indirim gitmiştir.

Revan Eyaleti'nde tarım ve hayvancılık önemli geçim kaynaklarıdır. Aras Nehri dolayısıyla bölgenin iklim çeşitliliğine sahip olması bir çok ürünün yetişmesine olanak sağlamıştır. Bölgeden göç eden toplulukların daha çok hayvancılıkla uğraşan göçebe gruplar olmasının üretimde hayvancılık oranının düşürdüğü söylenebilir. Ticaret ise İvecan'a göre, bölgenin idari yapılanmasında aşiretler önemli bir unsurdur. Bölgenin tahriri yapıldıktan sonra mukataa sistemine geçiş ya-

pılmıştır. Revan'daki Hanlar mukataaların başına geçirilerek memnuniyetsizlikleri hafifletilmeye çalışılmışsa da kısa bir süre Osmanlı idaresinde kalan Revan Eyaleti'nde tam olarak Osmanlı sistemi yerleşememiştir. Bu nedenlerle takip etmemiz pek mümkün görünmemektedir. Osmanlı'nın bölgeden çekilmesi ile hanlar ortaya çıkmış ve bu hanlar Rusya'nın uyguladığı politikalar neticesinde tek tek ortadan kaldırılmışlardır.

İttihat ve Terakki'nin Azınlıklar Politikası: Rumlar Ahmet Efiloğlu

21 Mart 2011
Değerlendirme: Seda Karavuş

Osmanlı coğrafyasının önemli bölgelerinden Balkanlar, 19. ve 20. yüzyıllarda Osmanlı Devleti için büyük problemlerin yaşandığı bir bölge olmuştur. Bu sıkıntının doğmasına zemin hazırlayan saiklerden birisi özellikle Avrupa'da başlayıp Osmanlı'ya da sirayet eden milliyetçilik meselesidir. Bu durum Osmanlı

topraklarının muhtelif yerlerinde asırlarca yaşayan azınlıkların bazen isyan, bazen savaşlar neticesinde bazen de göç yoluyla birer birer Osmanlı Devleti'nden ayrılmasını beraberinde getirmiştir.

2007'de İstanbul Üniversitesi Tarih Bölümü'nde tamamladığı "İttihat ve Terakki'nin Azınlıklar Politika" başlıklı doktora tezi çerçevesinde Ahmet Efiloglu'nu karda sözünü ettiğimiz problemler bağlamında Osmanlı Rumları üzerine konuştuk. Ana kaynak olarak Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nden yararlanılan Efiloglu, arşivde Ermeni ve Rum azınlıklarının dışında diğer azınlıklarla, kendi değişimiyle gayrimüslimlerle, ilgili belgelerin olmayışı nedeniyle tezinin içeriğini her ne kadar tez başlığı azınlıklar politikası olsa da-Rum göçü ve tehciri ile sınırlandırmıştır.

Efiloglu'nun *Osmanlı Rumları: Göç ve Tehcir* başlığıyla kitap olarak da yayımlanacak bu tezi, genel olarak Balkan Savaşları'nın ve Birinci Dünya Savaşı'nın (1912-1918) yaşandığı yıllarda bir Osmanlı Devleti ile Trakya ve Batı Anadolu sahillerinde asırlardır birlikte yaşadıkları Müslüman ahali aleyhine gerçekleştirdikleri faaliyetler üzerine odaklanmaktadır. Tez, bu aleyhte faaliyetlerin etkisiyle Rumlarla Müslüman ahali arasında düşmanca duyguların tezahür etmesi, yaşanan çatışmalar, Rumla-

rın Balkan Savaşı'nda ve sonrasında Yunanistan'la işbirliği yapması, İttihat ve Terakki hükümetinin tüm bu yaşananlar karşısındaki tavrı ve bütün bunlarla bağlantılı olarak da Rum Göçü'nün nasıl gerçekleştiği konuları etrafında şekillenmektedir.

İlk Rum göçünün 1913 yılında, Balkan Savaşları'ndan hemen sonra Trakya'nın Osmanlı Devleti tarafından geri alınmasının ardından başladığını söyleyen Efiloglu'na göre, bu göçü hazırlayan koşulları anlamak ve Balkan Savaşı öncesinde Rumların meşrutiye, Müslümanlara karşı tavırlarının ne olduğunu ortaya koymak gerekmektedir. Meşrutiye'nin benimsenmesi Rumlar, Balkan Savaşı esnasında Bulgar ve Yunan ordularıyla işbirliği yaparak Edirne'nin geri alınmasıyla tekrar Müslüman baskıları neticesinde yaklaşık 100.000 civarında Müslüman Rumların baskıları neticesinde yaklaşık 100.000 civarında Müslüman Rumlar'dan göç etmek zorunda bırakılmıştır. Ancak 1913 yılında Edirne'nin geri alınmasıyla tekrar Müslüman ahali ile Rumlar arasında bir intikam meselesine dönüşmüş ve Rumların can korkusundan dolayı göç etmelerine neden olmuştur.

de- ilan edilen Meşrutiye'nin Rumları bir Osmanlı vatandaşı yapmakta yetersiz kalması yatmaktadır. Burada, Balkan Savaşları sırasında ve Trakya'nın geri alınışına kadar yaşanan süreçte Rumlar ile Müslüman ahali arasında yaşanan Osmanlı hükümetine, bu olaylar karşısındaki tutumunu sorgulayan Efiloglu, hükümetin intikam meselesi yüzünden yaşanan olaylara seyirci kalmadığını ortaya koymaktadır. Rum göçüyle alakalı olarak, Balkan Savaşı sırasında hükümetin Rumlara baskı yaptığını, onları sistemli bir şekilde ortadan kaldırdığını, yerlerinden iddianın kaldırıldığı, yerlerinden edip göç ettirdiği şeklinde dile getirilen iddiaların gerçekleri yansıtmadığını düşünen Efiloglu, henüz işgal altında bir hükümetin, Trakya işgal altında iken ve daha Batı Anadolu'da asayiş, sükuneti sağlayamamışken Rumlara yönelik böyle bir göç baskısı uygulamasının söz konusu olamayacağı kanaatinde.

Rum göçünde ikinci bir dalganın 1913'ün sonu 1914'ün başında gerçekleştiğini ifade eden Efiloglu tezinde, bu göçün sebeplerine ayrıntılı olarak değinmektedir. Muhacir iskan, 1914'ün ilk başlarından itibaren asayişin bozulmaya başlaması, Rumların boykot edilmesi, ahali ve Yunanistan'dan Rumlara gönderilen göçü teşvik edici mektuplar ikinci dalga Rum göçünün sebeplerinin-

dendir. Burada, Balkanlar'dan gelen 270.000-300.000 civarındaki Müslüman muhacir nüfusun iskanının soruna dönüşmesinin nedenleri ve hükümetin, muhacirleri iskan ederken Rumları göçe zorlayacak şekilde hareket edip etmediğini araştırarak Efiloğlu, muhacir iskanının Rum göçünün en önemli sebebi olduğunu ortaya koymaktadır. Zira Batı Anadolu'da Rumların yoğun olarak yaşadığı bölgelere iskan etmesinin altında yatan saik Rumlara yönelik bir göç etirme politikasının varlığına işaret etmektedir. Hükümet bu şekilde, hem bu bölgelerde azalan Müslüman nüfusun artmasını hem de Yunanistan'la ciddi bir ilişki ağı içerisinde olan Rumlara karşı Trakya'nın güvenliğini sağlamayı amaçlamıştır.

Taşra Mekânı ve Siyasetin Silik Failleri (Trakya Örneği) Sezai Ozan Zeybek

4 Nisan 2011

Değerlendirme: Mustafa Sacid Öztürk

Open Üniversitesi Coğraya Bölümü'nde doktora çalışmasına devam eden Sezai Ozan Zeybek, Trakya'nın küçük bir ilçesinde yaptığı etnografik araştırmalarını bizlerle paylaştı. Zeybek, ilçede yer alan ve "tek bir

bakışta kim olduğu değil, ne olduğu tartışılabilir" üzerinden, modernleşmenin ön plana çıkıp, hangileri ne tarihin arka odalarında etkisiz ve sessiz kaldığını sorgulamaktadır.

Konuşmasını iki kısma ayıran Zeybek, birinci kısımda taşra mekânının cumhuriyet coğrafyası üzerindeki konumlandığı, nasıl anlaşıldığı ve bu mekânlarla karşı algının ne olduğu üzerinde durdu. İkinci kısımda ise, yukarıda bahsedilen etnografik çalışmada adna küçük bir ilçedeki hikâyeler bağlamında taşraya değindi. Bu kısımda Trakya'nın bir ilçesinde yerel seçimler öncesinde yaptığı araştırmalarını ve gözlemlerini aktardı bizlere.

Burada, Frantz Fanon ve Jean-Paul Sartre arasındaki tartışmayı özetleyen Zeybek' göre, Fanon, zenciliği diyalektik bir tartışmanın ikinci unsuru olarak ele alan, zencileri be-yaz adamın anti-tezi olarak gören Sartre'i eleştirir ve bu diyalektiğin tamamlandığını, tarihsel değişimi gerçekleştirecek öznenin susturulduğunu belirtir. Zeybek bu tartışmadan yola çıkarak, öznenin etiy-le kanyla tarihi nasıl yazdığını de-ğil, tarihin özneleri nasıl belirlediğini anlatan temsillere odaklanıyor ve belirli anlatımların merkezinde hangi öznelerin yer aldığını soruyor. Ona göre, kimi özneler, başkalarının hikâyelerinde bir görünüp bir kayboluyor; bazen tarihi kah-ramanın yanında yer alıyor bazen

ötekinin yanında sınıflanıyor ama aslında ne o ne de bu olabilmiş "silik özneler"dir.

Bu teorik girişin ardından Zeybek, Cumhuriyet döneminin ince-liyor: Hem köyler hem de kentler Türkiye'de ulusal projenin baş-şat aktörleri olarak düşünülmüş, bu iki kesim Cumhuriyet coğrafyasının aslı mekânları olarak iş gör-müştür. Türkiye'de kent ve köy ay-rımı dışında yakın zamana kadar hiçbir ayrım tanınmamış, farklılık lar hep bu iki ayrımın üzerinden anlatılmıştır. Cumhuriyet coğrafyasında, erken dönemde köy algı-sını, kimi romanlar üzerinde tartış-şan ve ikircikli bir yapının varlığını bahseden konuşmacı, bu yapı-nın köylü-kentli arasında bir geriküçük ilçelerin rolüne bakıldığında, buraların başkasının hikâyesinde basit figürler olarak anlaşıldığı gö-rülmektedir. Zeybek'e göre taşra bu bağlamda, dönemin gazete-lerinde, romanlarında tekerür-rün başladığı, hayatın kısın- da kalan yerler olarak temsil edilmiştir.

Bugün, köylerin değişiminin tetikleyicisi olma rolünden bahsetmek zordur. Zira, köy nüfusu giderek azalmıştır. Karşımızda yeni bir taşra figürü vardır. Bu figür, büyükşehir-

**Çokkültürlülük ve
Çeviri: Osmanlı'da
Çeviri ve Çevirmenler**
F. Sakine Eruz

10 Ocak 2011

Değerlendirme: Yusuf Ziya Altıntaş

lerin çeperlerinde konulanmıştır. Büyükşehirlerde yaşayanlar için bunlar şehri yutan unsurlar olarak taşra, kalabalık şehirlerde istenmeyen insanları ifade etmektedir. Sorunun kaynağı olarak görülen yerlerin Türkiye'ye yayılması üzerinde bir etkileri yoktur.

nn kaynağı
ne rağmen bu yerleşim
yaseti üzerinde bir etkileri y
Konusmasının ikinci kısmında
Trakya'nın bir ilçesinde dokuz ay
boyunca yaptığı etnografik çalış-
malardan hareketle anlatıklarını
örneklendiren ve gözlemleri önce-
laşan Zeybek, yerel seçimler önce-
sinde siyasilerin öteki olarak gör-
dükları kimi etnik gruplara yakla-
şımlarını, birbirine muhalif kabul
edilen iki siyasî partinin liderleriyle
yaptığı görüşmeler sırasında karşı-
laştığı olaylar üzerinden aktardı. Bu
algıda, karşısındaki "tek bakışta
ne olduğunu anlayan" insanların,
hangi siyasî oluşuma mensup olur-
sa olsun, algısındaki ve davranışın-
daki benzerlik dikkat çekicidir. Taş-
rının başka türlü düşünmeyle baş-
ka türlü davranmanın tezahür deva-
mı, bunun yanında üstünün deva-
mı, bunun yanında bir mekân oldu-
ğu, ötüldüğü bir mekân oldu-
ğünü görüyoruz. Başka aktörlerin arasın-
da kalıp silikleşen, yeri belirsiz, ta-
taşra, ne kahraman ne de öteki ola-
bilen "silik bir aktör"dür.

Kafkasya, Kastamonu, Selanik ve İstanbul kökenli olup çocukluğu-
nu Almanya'da geçiren, Avustur-
ya Lisesi'nde okuyarak Almanya ve
İstanbul'daki üniversite hayatından
sonra bir dönem profesyonel şekil-
de uğraş verdiği çevirmenliğin ar-
dından akademik hayatını bugün
İstanbul Üniversitesi Çeviribilim
Bölümü Almanca Mütercim Tercü-
manlık Anabilim Dalı Başkanı ola-
rak yürüten Prof. Dr. Sakine Eruz ile,
çeviri tarihi alanında yaptığı çalış-
maların bir ürünü olan *Çok Kültür-
lülük ve Çeviri: Osmanlı Devleti'nde
Çeviri Etkinliği ve Çevirmenler baş-*
lı kitabı üzerine tartıştık.

Yazarımızın çokkültürlü bir köken-
den gelmesinin, araştırmalarını iki
farklı dilin konuşulduğu kültüre-
lin arasında yapılan çeviri olgu-
su ve bunun tarihi, kültürel ve sos-
yal bağlamı üzerine yoğunlaşırma-
sında etkili olduğu muhakkak. Böy-
le bir kitabın yazılmasındaki ama-
cı, “Öncelikle çokkültürlü bir coğ-
rafyada yaşama şansını elde eden
okurların bunun farkına varmaları-
nı sağlamak, çokkültürlülüğün çe-
virinin ayrılmaz bir parçası oldu-
ğunu anlatabilmek ve bunların zen-
ginliklerden biri olduğunu vurgu-
lamak” şeklinde ifade eden Eruz,
kitabında tarihi süreçte çevirme-
ne neden ve nerede gereksinim du-
yulmuştur, çevirinin yapılmasında
ki amaçlar nelerdir, ortaya konulan

çeviri ürünler ne gibi değişimlere
neden olmuştur ve çevirmen kim-
dir gibi sorulara yanıt aramaktadır.
Genel anlamıyla bir toplumu ku-
şayan kültürler bütünü olan *kültür*
yıldır bu cümlede ort

En genel anlamıyla bir toplumu tanımlayan kavramı yoldur bu değerlerin keşiştiği noktalarda ortaya çıkan çeviri etkinliğinin tarihi yolculuğu önce Doğu'ya yol almakta ve kitap bu yolculuk esnasında çeviri ile onunla iç içe olan çokkültürlülüğü gün izlerini sürmektedir. Bu iz sürmeye ise en yakın çevreden başlar ve İstanbul tarihindeki başta Beyoğlu olmak üzere Sirkeci, Eminönü, Koca Mustafa Paşa, Bakırköy, Yeşilköy, Kuzguncuk, Beylerbeyi ve Kadıköy gibi 20. yüzyılın ikinci yarısına değin, Müslümanlar, Rumlar, Ermeniler ve Musevileriyle çokkültürlü bir yaşamın sürdürüldüğü semtlere dikkat çekerek Yazar ayrıca binlerce yıllık bir tarihte geçmişe sahip bereketli bir coğrafyada bulunan ülkemizin ve doğal yerleşim tarihinin ve doğallığın benzeri bulunmayan Boğaziçi'nin iki yamacına yaslanmış,

bir zamanlar Bizans ve Osmanlı imparatorluklarına başkentlik yapmış İstanbul'un yüreğinin çok-kültürlü atığına inanır.

Çevirmenleri çokkültürlülüğün vazgeçilmez temsilcileri olarak niteleyen Eruz, çeviri etkinliğinin tarihini incelerken çevirinin simgesi üzerine efsanelerin, milattan önce dört binli yıllardan başlayan çeviri yolculuğunun, Anadolu'ya, Ege kıyılarına, sonra yine Doğu'ya Bağdat'a, Bağdat'tan Afrika kıyılarına izleyerek İber Yarımadası'na doğru seyrini ortaya koyuyor. Ayrıca çeviri etkinliğinin Doğu'ya ve Batı'ya yönelişine ve Doğu ile Batı arasındaki etkileşimi gerçekleştiren kişilerin de çevirmenler olduğuna dikkat çekiyor. Daha sonra ise 18. ve 19. yüzyıllarda Avrupa'daki çeviri etkinliğini, sonra da geçmişten bugüne çeviri konusunu ele alıyor.

Bununla birlikte dört göbek öteden, 1877'deki ilk Osmanlı Meclisi'nde Kastamonu mebusu olan dedesinden kalan iki dilli ve iki alfabeli Osmanlı Meclis-i Mebusan kitabındaki milletvekili fotoğraflarını incelediğinde, kendilerine özgün kıyafetleriyle Ermeni'sinden, Rum'una, Bulgar'ından Yemenlisine, rengârenk bir insan topluluğuyla karşılaşan yazarmız, fotoğrafların altında milletvekillerinin isimleri ve geldikleri yerlerin Osmanlıca yazılmasının yanı sıra isimlerin hemen altında Fransızca olarak da yazıldığına dikkat çekmekte ve kitabında bunlardan örnekler sunmaktadır. Kitabının önemli bir kısmını Os-

manlı coğrafyasında çokkültürlülük ve çeviri konusuna ayıran Eruz, Osmanlı coğrafyasında otuzun üzerinde dil ve sayısız lehçenin konuşulduğuna işaret ediyor. Bu çerçevede Fatih Dönemi, Fener-Devleti'nde Çevirmenler, Fener-Rum Beyleri, Dil Öğlanları, Çeviri Yoluyla İyileştirme Etkinlikleri, 18. ve 19. Yüzyılda Çeviri Etkinlikleri, Osmanlı Devleti'nde Tercüme Heyetleri, Basın ve Çokkültürlülük gibi başlıklar altında Osmanlı çevirinin tarihine de geniş bir şekilde yer veriyor. Bu süreçte Osmanlı Devleti'nde 18. ve 19. yüzyıllara değin çok dilli ailelerden gelen ve bir kısmı İslâm dinini seçen Musevi, Ermeni ve Rum-Ortodoks çevirmenlerle karşılaşırız. Ardından Osmanlı ile ticari ilişkiler geliştiren yabancı devletlerin, dil öğlanları okullarıyla kendi çevirmenlerini yetiştirdiklerini, 19. yüzyıldan itibaren ise Osmanlı Devleti'nin tercüme Odası gibi kurumların önemli devlet adamlarını yetiştirdiğini gözlemliyoruz. Osmanlı Devleti'nde tercümanlığın öteden beri imtiyazlı bir sınıf olduğuna dikkat çeken yazarmız kitabında son olarak tarihi süreçte çevrilen metin türlerine, çeviri yaklaşımlarına, çevirinin işlevi ve çevirmen kimliği üzerine çeviribilimsel tespitlerde bulunuyor.

Osmanlı'da Eğitimin Modernleşmesi Selçuk Akşin Somel

14 Mart 2021

Değerlendirme: Harun Küçükcaladağlı

Osmanlı'da eğitim alanındaki modernleşme ve bunun toplumdaki etkileri *Osmanlı'da Eğitimin Modernleşmesi* (1839-1908) İslâmlaşma, Otokrasi ve Disiplin adlı kitap ile-

tişim Yayınları, 2010) üzerinden yazarı S. Akşin Somel ile tartışıldı.

Almanca yazdığı doktora tezini İngilizceye çevirirken daha derinlemesine araştırmalar yapan Somel'in, bu araştırmaları sonucunda elde ettiği bulgular neticesinde de kitap, farklı bir yöne evrilerek doktora tezinin bir anti-tezi olarak şekilleniyor. Zira doktora eğitim büyük ölçüde "Cumhuriyetçi eğitim paradigması"ndan etkilenen yazar, kitabında genel geçer bir tarih yorumu olan ilerlemeci modernizasyon ve laikleşme görüşünü benimseyen bu paradigmanın hilafına bir yaklaşım benimsiyor ve 19. yüzyıldan 20. yüzyıla uzanan bir süreçte Osmanlı'da eğitim alanındaki modernleşmeyi "Cumhuriyetçi eğitim paradigmasının" aksine, bir "Batılılaşma" olarak değil bir "İslâmlaşma" süreci olarak okuyor.

Somel'e göre Batılılaşma idealinin şekillendirdiği bu paradigma, eğitimin

modernleşmesini devletin güçlendirilmesi ve kurtarılması amacıyla hizmet ettiği ölen, aynı zamanda Osmanlı'daki Şii, Alevi ve gayrimüslim kitleyi görmezden gelerek Sün-ni-Müslüman-Türk unsurlar üzerinden okumaktadır. Tevhid-i Tedrisatçı bir yaklaşımı benimseyen bu paradigma ayrıca geleneksel eğitim olumsuzlayarak/kötüleyerek Kitapın yazım sürecinde kendisinin bu özelliklerinin kendisine rahatsızlık uyandırması üzerine Somel, sorgulama yoluna giderek olaylara nasıl farklı bakılabilir sorusunu kendine soruyor.

Osmanlı'da eğitimin modernleşmesinin mecrasını keşfetmeye çalışan yazar bu keşif sırasında derinlere indikçe eğitimdeki modernleşmesinin bir Batılılaşma değil aksine bir İslâmlaşma olduğunu farkına varıyor. Zira, kurumsal olarak her ne kadar bir Batılılaşma yaşansa da yapılmak istenenler ve kullanılan terimler İslâmî temelde cereyan etmektedir. Bu süreçte İslâm çoğu zaman bir "sosyal disiplin" aracı olarak kullanılmıştır. Buna göre eğitim reformları merkezi otoriteye karşı itaat ve sadakat duyguları uyandırmayı hedeflerken, eğitim dinî ve ahlâkî değerlerin telkini için bir araç olarak görülmektedir. Bu açıdan bakıldığında "Cumhuriyet eğitimi paradigması"nın aksine Osmanlı'da eğitimin modernleşmesinin geçmiştense ciddi bir devamlılığı yansıttığını

ileri süren yazara göre Osmanlı eğitimi siyasetindeki bu eğilim 1860'lara kadar devam etmiş ve bu tarihten itibaren daha merkezi ve düzenli-yici uygulamalar dikkati çekmeye başlamıştır. Bunun yanı sıra bu tarihten itibaren Tanzimat bürokratları mahalle mekteplerindeki eğitim yetersizliğinin farkına varmış, pozitif bilimlerin ve pratik derslerin müfredata alınması yönünde somut adımlar atmışlardır. Ancak eğitimin temel omurgası olan İslâmî müfredat dokunulmamıştır. II. Abdülhamid döneminde de eğitim İslâm ve modernleşme sürekliğinde devam etmiştir. Ancak II. Abdülhamid Tanzimat'tan ayıran temel fark, eğitimde İslâm ve modernleşmenin bir sentezini oluşturmaya çalışmasıdır.

Somel, nihayetinde, bu sentez çabasının, eğitim içeriğindeki tutarsızlıklar, müfredat ile devlet okullarının işlevine dair beklentiler arasındaki uçurum nedeniyle başarısız kurumsal görüşünde. Öte taraftan kurumsal ve teşkilat yapısındaki gelişmeler açısından eğitimde bir Batılılaşma mütalaa edilebilse de metod ve amaç yönünden bakıldığında bir İslâmlaşma söz konusudur.

ne yansıdığı şekliyle İstanbul semtlerini konuşmaya Aralık ayında da devam ettik. Bu minvalde ikinci misafirimiz Çengelköy semtini kaleme alan Reyhan Çorak idi. Çorak çalışmasında, kendisini meşhur Çengelolu Tahir Bey'in torunu olarak kurgulayıp, bu kurgu üzerinden Çengelköylüler ve Çengelköy'ünün hikâyesini aktarıyor okuyucuya. Bu sebeple geniş bir literatür taramalarıyla uzun sohbetler eden yazar, tarihî, sosyolojik, demografik ve kültürel özellikleri bağlamında Çengelköy semtinin dünden bugüne geçirdiği değişim ve dönüşümün izini sürüyor çalışmasında.

TAM Tarih Okumaları Kalpten Kaleme İstanbul Semtleri 2 Çengelköy Reyhan Çorak

27 Aralık 2010
Değerlendirme: Serriyye Akan

Tarih Okumaları çerçevesinde geçen ay başladığımız bu program dizimizde, yaşayan yazar ve edebiyatçısının gönül gözünden kalemi-

Öncelikle, eski zaman Çengelköy'ünü dinliyoruz Çorak'tan: "Çengelköyü" olarak anılan yerleşim yeri ilk olarak Bekâr Dere-si'nin denize döküldüğü yerde kurulmuştur. Toprağı mümbit, suyu vassı yumuşak, suyu bol olan köy uzun müddet sayfiye

yeri olarak sultanların, yüksek merteye devlet er-
kânının alacasına mazhar
olmuştur. Balıkçılığıyla da
meşhur köy geniş bostanlara
sahiptir. Ulaşımın sadece san-
dal, vapur ve at arabalarıyla ya-
pıldığı bu dönemde bütün köy
kaptanı bütün yolculara aşına ol-
duğundan kimin gelmediğini bilir,
vapuru biraz bekletir. Çengelkö-
yü'nden yüklenen erzerevattan,
Beylerbeyi'nin meşhur teşrifatın-
dan ve Kuzguncuk'taki yolcuların
vapura binerken yaptığı haşarlık-
sık sık geciktiği için bu, halk arasın-
da "Çengelköy'ün erzerevati, Beyler-
beyi'nin teşrifatı, Kuzguncuk'un
haşeratı" şeklinde bir deyim de
dönüşmüştür. Burada, Çengelköy
adının kaynağına dair muhtelif ri-
vayetlere de yer veren yazaret, Bizans
bu konuda en tutarlı rivayet, Bizans
döneminde Konstantinapol'un ku-
ruluşu devirden kalma birtakım
çengellerden ötürü bölgenin bu
isimle anıldığıdır. Ayrıca topografik
olarak Çengel döneminde de çapa-
lar ve çengeller imal edilmiştir.

lan vadide akan Bekâr Deresi, Ki-
razhtepe ile Küplüce arasındaki va-
dide akan Havuzbaşı Deresi topo-
rafının ana eksenlerini oluşt-
ruyor. Kanuni Sultan Süleyman'ın
bugünkü Kuleli Askeri Lisesi'nin
bulunduğu yerde yaptırdığı Cihan-
nüma, diğer adıyla Kule Kasrı daha
17. yüzyılda harabeye dönmüştür.
Çengelköy'deki demografik yapı-
ya bakıldığında ise şunlar gözlen-
mektedir: 18. yüzyıla kadar Rum ve
Ermenilerin yoğun olarak Müs-
lüman nüfusun kendine gösterme-
ye başladığını görüyoruz. Sonraki
yıllarda imparatorlukta ortaya da-
kan Galata Bankerlerinin atası da
17. yüzyıldan itibaren Vaniköy ile
Beylerbeyi arasında yerleşen bu zen-
gin Ermeni ailelerdir.

Klasik dönem şairi Nedim'in kasi-
delerine konu olan, Boşnak Kay-
mak Ahmed Paşa tarafından 18.
yüzyılın ilk çeyreğinde inşa edilen
Bağ-ı Ferah isimli sahil sarayı da
Bu noktada, klasik edebiyatta aşıkla
maşuk arasında giren rakibi "çen-
gel" yahut "çengel çiçeği" denilen
bir nevi işkence aletine göndermek
isteyen şairlerden bahseden Çorak,
Şair Fennî'den bir örnek veriyor:

*İşte buldum sana sallanmağa bir
özge mahal
Sözümü dinle rakibâ yalnız Çen-
gel'e gel*

Çengelköy'ünün önemli mekân ve
kişilerine de değinen yazara göre,
bu kişilerin ilki Tahir Paşa Sokağı'na
ismini veren Osmanlı Kaptan-ı
Deryası Çengelolu Tahir Paşa'dır.
Paşa, cesaret ve sedidliğiyle nâm
salmıştır. Çengelköy'de bir köşk
yaptıran Macar Fevzi Paşa'nın icat-
ları, Köçeoğlu Agop'un yaptırdığı
ancak son sakini Sultan Vahdet-
tin'in adıyla anılan köşkün hikâyesi,
Sadullah Paşa ve Abdullah Ağa yalı-

larının geçmişten bugüne geçirdiği
değişimler yazarmın bu minvalde
üzerinde durduğu diğer konular.
Çengelköy'ün bir başka önemli
mekininden; Çınarlı Meydan'dan
da bahseden, çeşme, cami ve çınar
ağacını barındıran meydanın tipik
bir Osmanlı meydanı olduğuna
dikkat çeken Çorak, geçirdiği tüm
olumsuz değişimlere rağmen Çen-
gelköy'ün merkezi Boğaz köyü hü-
viyetini halen koruduğunu düşü-
nüyor.

Kalpten Kaleme İstanbul Semtleri 3 Atıkvalide Âlim Kahraman

28 Şubat 2011
Değerlendirme: Emine Kaval

1977'den bu yana Üsküdar/
Atıkvalide'de sakin olan Âlim
Kahraman, kitabının aslında
semt içi gezinti sayılabilece-
ğini, bu anlamda Atıkvali-
de'yi merkeze alarak Üskü-
dar'ın farklı semtlerini
daha ziyade sosyal tarih
açısından ve kişisel anı-
larla zenginleştirerek

okuyucuya aktardığını ifade ediyor. Üsküdar semtinde kitabın çıkmasından az bir zaman sonra mahalle isimlerine birtakım müdahalelerin yapıldığını ve bu suretle mevcut isimlerin bir anda siliniverdiğini üzümlere dile getiren Kahraman, İstanbul'daki mekân ve sokak isimlerinin bazılarının taahhütten geldiği, bazılarının ise Osman Nuri Ergin'in hediyesi olduğunu söylemekte. Zira, Osman Bey adeta şiir yazar gibi isim vermiştir sokaklara ve bu isimler sanki tarihin için den gelir gibidir.

Atıfvalide Külliyesini yaptıran III. Murad'ın annesi Nurbanu Valide'dir. Külliye Mimar Sinan'ın eseri olup 1579'da başka mimarların da katkısıyla tamamlanmıştır. Tarih-te Valide Sultan Külliyesi diye anılan mekân, III. Ahmed'in annesi Gülnur Valide Sultan'ın Üsküdar İskele Meydanı'ndaki "Eski Valide Camiini yaptırmayla Kahraman'a de" diye anılır olmuş. Kahraman'a göre burası İstanbul'un sayılı saklı kalmış mekânlarından biridir ve külliye içinde bozulmadan -fazla birikimi içinde gitmediğinden- günümüze kadar gelebilmiştir.

Atıfvalide semtini merkezde tutmak üzere kendi yaşadığı yılları da dikkate alarak, semtteki sosyal yaşamı ve değişimi anlatan, zaman

zaman tarihine uzanan ve kendi dünyasından kesitlere de yer veren Kahraman, bu tip çalışmalarda romantizm tuzakna düşmemek gerektiğini vurguluyor. Özellikle İstanbul ile ilgili kitaplarda sıkça rastlanan romantizmden kaçınmak ve bunun ne kadar aldatıcı olduğunu göstermek için bir eleştiri unsuru olması babında kitabına "Bizim semtin kargası" başlıklı bir deneme ile başlıyor. Gayesi 200-300 yıl kadar yaşadıkları söylenen kargaların anlatacaklarının bizim 40-50 yıl gözlemlerimiz ile kıyaslandığında ne kadar gülünç kalacağını ve "Bizim zamanımızda şöyleydi" yollu söylemlerin ne kadar yanıltıcı olabileceğini okuyucuya göstermek.

Bir semtin dokusunu anlatırken sadece orada yaşayan insanların ele alınmasının yeterli olmayacağını altını çizen Kahraman'a göre, bir semt oranın insanları, hayvanları, bitkileri, ağaçları, çiçekleri ile bir bütün teşkil eder ve bir semtin yaşantısı derken onları da dâhil etmek gerekmektedir. Zaten küçük bir gezinti bunu anlamamıza yeter: Fıstıkağacı, Harmanlık, At Pazarı, Beygirciler Sokağı, Bülbüderesi Üsküdar'da hemen rastlayabileceğiniz mekân ve sokak isimlerinden sadece bazıları.

Atıfvalide'de her mekân ve sokanın ya tarihi bir olaya istinat eden ya da bir şahıstan mütevellid bir hikâyesi vardır. İcadiye ve Kuzguncuk Osmanlı'nın mozağini karşımıza çıkarır; Eski Toptaşı Caddesi bizi Fatih devrine götürür; Zeynep-Kamil Hastanesi bizleri Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'nın kızı Zeynep Hanım ve eşi Kamil Bey'in bazı zorluklarla başlayan evlilik hikâyesi ve Zeynep Hanım'ın hayır ve hasetnatlarıyla buluşturur; Sali Sokağı adını orada bulunan Sali tekkesinden almıştır; Musahipzade Celal'in sanat dünyasıyla tanışır; ilahir...

Sokak ve mekân isimlerinin nereden geldiğini öğrenmek için "Yola çıkın, bulacaksınız" diyen Kahraman, yola çıkmakla ve bir şeyin peşine düşmekle insanın hiç tahmin etmediği kaynaklardan ummadığı bilgilere ulaştığını ve ana tablosunun eksik parçalarını tamamladığını söylüyor. Kahraman'ın bu noktada son olarak vurguladığı husus; hem eleştiri kabiliyetini geliştirmek, hem de kendine için bireysel ve toplumsal hafızayı canlı tutmanın gerekliliği.

TAM Sohbet

Türkiye’de Sosyoloji: Otobiyografik Bir Anlatı Ayhan Aktar

31 Ocak 2011

Değerlendirme: Güllü Yıldız

İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyoloji Bölümü öğretim üyelerinden Prof. Dr. Ayhan Aktar’ı konuk ettik ve kendisiyle Türkiye’de Sosyoloji’nin dünü ve bugünü/serencamı üzerine bir sohbet gerçekleştirdik.

Bu sohbet vesilesiyle kendi kariyerini, hangi virajlardan geçtiğini bir kez daha düşündüğünü belirterek gereği akademik kariyeri bağlamında kendi biyografisi üzerinden Türk sosyolojisinin gelişiminden bahsetti: Aktar, İki taraftan da Rumelili olan, tüccar bir ailede, İstanbul’da doğar. İstanbul Levent Lisesi’nden mezun olduktan sonra 1972’de Boğaziçi Üniversitesi İktisat Bölümü’ne girer. Bu yıllarda üniversite bir değişim içerisindedir. İkinci sönemstrin sonunda, tam da iktisat bölümünün kendisi için ne kadar uygun olduğunu sorguladığı günlerde, Aktar’ın deyimiyle

le “bir mucize” olur ve 12 Mart’ın ODTÜ’de meydana getirdiği değişimlerden dolayı yanında bir grup akademisyenle Boğaziçi’ne gelen Şerif Mardin, Sosyoloji Bölümü’nün başına geçerek 70’lerin başında İktisat’ı bırakıp Sosyoloji’ye girmek “bir kamikaze durumu” olsa da Aktar, bunu hayatta yaptığı en iyi seçimlerden biri olarak değerlendirir. Zira öğretim üyeleriyle birebir ilişkisinin mümkün olduğu 6 kişilik bir sınıfta okumak, kendisine çok imtiyazlı ve elit bir eğitim alma imkânı sunmuştur.

O dönemde Boğaziçi’ndeki sosyoloji eğitimi; bütün dünya kaçınılmazlığını, bütün dünya toplumlarının sanayi toplumuna viyesine ulaşacağını savunan ve Adorno’nun faşizmi açıklamak için kullandığı model bütün Batı dışı toplumlara uyarlamaya yoluna giden “modernleşme ekolü”nün etkisindedir. Bu yaklaşım içerisindeki ırksal tonlar hissedilmekle birlikte Türkiye’de sosyoloji literatürünün oldukça geri; 1930’lardan kalma olması, modernleşme ekolünün dışına çıkmanın önündeki en önemli engeldir. Modernleşme ekolüne ciddi bir eleştiri getiren Andre Gunder Frank’ın *Sociology of Development and Underdevelopment* (1967) kitabıyla birlikte derslerde itiraz sesleri biraz olsun yükselmeye başlar. O dönemde kendisini etkileyen kitaplara da değinen Aktar, İdris Küçükömer’in

Düzenin Yabancılaşması ve Şerif Mardin’in *Din ve İdeoloji* kitaplarını zikreder. Amerikan usulü bir sisteme sahip Boğaziçi’nde seçmeli derslerinin hepsini tarih ve felsefeden alan Aktar, bu derslerin sosyolojiye bakışını zenginleştirdiği kanısındadır. Ancak bu dönemde üniversite dışındaki; İstanbul, Ankara ya da Erzurum’daki diğer Sosyoloji bölümleriyle çok fazla ilişkileri olmamıştır.

1975 yılında Çiğdem Kağıtçıbaşı’nın BM fonuyla yaptığı bir araştırmada görev alır ve İskenderun, Hatay, Kilis, Antep gibi şehirleri dolaşır; saha araştırması açısından kendisi için çok önemli bir tecrübe olur bu çalışma. 1977 Eylül’ünde yüksek lisans için İngiltere’ye, Kent Üniversitesi’ne gider. Oldukça kapsamlı olan Sosyoloji Bölümü’nde Paul Stirling, David Morgan, Frank Freddy gibi hocalardan ders alır. İngiltere’den döndükten sonra 1980 Şubat’ında İstanbul İktisadi ve Ticari Bilimler Akademisi’nde Prof. Dr. Mübeccel Kıray’ın yanlarında asistanlığa başlar. “Sokakta neler olduğunu” çok önemseyen Mübeccel Kıray’ın asistanlığı, bu açıdan Aktar’ı oldukça etkiler. Saha hassasiyeti çok yüksek bir profesörle çalışmak,

çözümlerlerde toplum üzerine yazılmış kitaplar yerine toplumun kendisine gitmeye zorlamıştır kendisini. Bursa Doküman Sanayisi üzerine hazırladığı doktora tezi için 1981-1982 arasında bir süre Bursa'da ikamet eden Aktar, 1982 Şubat'ta saha araştırmasını bitirmesi 1989'u bulur. Bu süre sahaflığı da tecrübe eder. Bu dönemde "diğer sosyoloji" diye nitelendirdiği edebiyat fakültelerinin sosyoloji bölümleri, 1940'lardan kalma bir görüntü arz-

mektedir. Hocalar arasındaki kişisel sürtüşmeler, bölümlerin genel havasına da yansımıştır. Sanayi sosyolojisine olan ilgisine rağmen 1990'da Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü'ne geçer.

1991'de, Türkiye'de hâlâ tabu olan konulardan biri olan azınlık- si bağlamında çalışmaya başlar. Dönemin gazetelerini ve tapu kayıtlarını inceleyen Aktar, 1992-1993 yılları arasında bulunduğu Harvard Üniversitesi'nin kütüphanesinden, ayrıca Amerikan ve İngiliz arşivlerinden de faydalanır. 1996'da katıldığı Mersin Sosyoloji Kongresi'nde, Türkiye'deki sosyoloji bölümlerini yakından müşahe- de etme imkânı bulduktan sonra, sosyoloji alanında doçent olama- yacağına karar verir ve siyaset bi- liminden doçent olur. Kendisini "1997'den beri sosyolojinin hem

içinde hem dışında" olarak gören Aktar, siyaset sosyolojisi üzerine çalışmaya devam etmektedir. Dü- den bugüne Türkiye'deki sosyoloji bölümlerinin sayısının hayli arttı- ğı, dolayısıyla bölümler üzerindeki ideolojik kontrolün de zayıfladığı- kansında olan Aktar'a göre, ilim hâlâ bir usta-cıracı ilişkisi olmakla birlikte yeni teknolojik imkânlarla, problemleri aşmak daha kolaydır. Kendisinin farklı ilmi disiplinlerin çatısı altında yer almasını ise "yü- zer gezer olmanın zenginleştiricili- ği" ile açıklamaktadır.

Türkiye Araştırmaları Merkezi

GİRİŞ SEMİNERLERİ

Türkiye Tarihi II: Düşünce ve Kültür

İhsan Fazlıoğlu

TEMEL SEMİNERLER

Cumhuriyet Dönemi Siyasi Düşüncesi

H. Emre Bağcı

Osmanlı Balkan Tarihi

Fatma Sel Turhan

Osmanlı Tarihi: Gerileme mi,

Dönüşüm mü?

Tufan Buzpınar

Osmanlı Tasavvuf Düşüncesine Giriş

Semih Ceyhan

Tarih Kaynakları: Yazma Eserler

Nevzat Kaya

Türkiye'de Sosyoloji

Yücel Bulut

ÖZEL SEMİNERLER

15. Yüzyıl Türk-Osmanlı

Coğrafyasında Ulema

Ertuğrul Ökten

Osmanlı, Askeri Teknolojide

Gerim Kaldı?

Kahraman Şakul

Osmanlı'da Kadınlar Saltanatı!

Betül İpşirli Ağıt

Osmanlı'da Paşalar Saltanatı!

Resimli Cumhuriyet

Din Dersleri Tarihi

Günhan Börekçi

İsmail Kara

Steril Hayatlar:

Güvenlikli Sitelerin Sosyo-Politik

Köksal Alver

OKUMA GRUPLARI

Osmanlı İktisat Tarihi Kaynakları

Baki Çakır

Osmanlı Tasavvuf Tarihi

Reşat Öngören

Osmanlıca Okuma Grubu

C. Ersin Adıgüzel

Sosyoloji Okuma Grubu

Yücel Bulut

ATÖLYELER

XIX. Yüzyıl Hukuk ve Siyaset Atölyesi

Macit Kenanoğlu

Balkan Tarihi Atölyesi

Fatma Sel Turhan

Biyografi Atölyesi

Abdülhamit Kırmızı

Fetva Mecmuaları Neşir Grubu

Süleyman Kaya

Mevzuâtı'Ulum Neşri

Ahmet Süruri

Sözlü Tarih Atölyesi

Kazım Baycar

N. Bilge Özel İmanov

İstanbul'97

Üniversite çıkışı haftanın birkaç günü uğradığımız Adnan Abinin Bakırköy'deki antikacı dükkanında liseden arkadaşım Hayrettin ile sohbet ediyoruz. Bana Nepal'e gidelim mi diye soruyor. Nasıl diye sorusuna soruyla cevap veriyorum. Tren, otobüs ile İran, Pakistan, Hindistan ve nihayetinde Nepal diyor. Plan aklıma ya-tıyor ne zaman yapacağımız konusu-

kaç gün sonra nereye gideceğim konusunda kararımı veriyorum. Birkaç ay önce on günlüğüne Japonya'da bulunduğumdan yeni yerlere yelken açmanın ve on sene önceki hayalimi gerçekleştirmenin zamandır diye İran diyorum. Sırt çantamı hazırlamaya başlıyorum. Rehber kitabı almak için Robinson Cruose'ya gidiyorum; fakat kitap satılmış... Depoyu da kontrol ediyorlar, yok... Cad-

İran Günceleri**Ozan Sağsöz**

nu konuşuyoruz. Eylül sonu Ekim başı gibi karar kılıyoruz. Sene sonunda muhasebe ve anayasa hukukundan bütünlemeye kalıyorum. Bütünlemelerin Eylülde olduğunu öğrenmem ile seyahat planlarım tabii olarak suya düşüyor. Hayrettin ile durumu konuşuyoruz benimle aynı üniversitede olmadığı için onun böyle bir sorunu yok. Sensiz gideceğini söylüyor... Hayrettin Nepal'de iken, bütünlemlerde anayasa hukukundan tekrar kalıyorum ve okul uzuyor. Fakülteye gidip gelirken önünden geçtiğim Cağaloğlu Yokuşundaki İran konsoloslğunun dış cephesinde bulunan fotoğraflara hasretle bakıyorum.

İstanbul'07

Yine seyahat düşünceleri kafamda ama neresi olacağı konusunda birkaç seçenek var: Japonya yahut İran. Arada İstiklal Caddesine çıkıyorum. Robinson Cruose'da Lonely Planet'in İran rehber kitabını karıştırıyorum. Kitabı rafa koyuyorum; hâlâ kararsızım... Kim alır bu rehberi diye aklımdan geçiyor; çünkü kitap tek nüsha. Kararımı verdiğim zaman gelir alırım nasıl olsa diyor çıkıyorum. Bir-

dedeki diğer bütün kitapçılara gidiyorum. Lakin hiçbirinde İran'a ait rehber kitap adına hiçbir şey yok. Beyoğlu'ndan Cağaloğlu'na geçiyorum. Nafile hiçbir yerde yok... Kitabevi'ne gidiyorum Mehmet Varış'a da soruyorum. Elinde sadece James Morier'in *İsfahan'dan İstanbul'a Hacı Baba'nın Maceraları* olduğunu söylüyor, okuyup okumadığımı soruyor. Okumadığımı söyleyince hediye ediyor kitabı. Koca İstanbul'da İran üzerine rehber kitap bulunmaması da biraz garip geliyor bana.

Tahran'07

İstanbul'dan gece yarısı havalanıyore teyyare, Tahran'a doğru. Elimde sadece Tahran'da yaşayan bir arkadaşın telefon numarası. Arkadaş dediysen arkadaşın arkadaş. Tahran'a varınca arayıp neler yapabileceğimi sorarak yoluma devam edeceğim. Sabah 3:30 gibi Tahran havalimanına iniyoruz. Pasaport kontrolüne varıyorum. Üzerimde İran'ın Türkiye'den vize istememesinin rahatlığı var. Pasaport polisi adres diye soruyor. Şaşıyorum elimde telefon numarasından başka bir şey olmadığından telefon numarasını uzatıyorum. Bilgisayara kaydediyor ve mührü vuruyor. Sabahın 4'ü olduğu için arkadaşımın arkadaşı Oğuz'u aramak için vakit çok erken. Kafeteryaya oturuyorum. Sabahın olmasını beklerken Alman bir çift yaklaşıyor. Şehre beraber gitme teklifinde bulunuyorlar; çünkü İmam Humeyni Havalimanı şehrin biraz dışında. Güneş bozkırda yükselmeye başlarken taksinin ön koltuğunda güneşi izliyorum. Oğuz ile buluşuyoruz. Beni Tahran Üniversitesi'nin doktora yurdunda kalan Türklerin yanına götürüyor. Biraz hoşbeş ettikten sonra uykuya dalıyorum. Akşam Oğuz beni alıp yemeğe götürüyor. İran yemekleriyle tanışıyorum; hayal kırıklığı... Oysa, Türkiye'nin güneydoğusuna doğru ilerledikçe yemeklerin lezzeti artıyorsa, sınırı geçtikten sonra muhteşem olmalı diye düşünmüştüm. Rehber kitabım olmadığı için Oğuz'un verdiği malumatları not alıyorum. Yaklaşık bir haftalık bir plan yapıyorum... Ertesi gün Güney Terminali'ne gidiyorum. İsfahan'a otobüs arıyorum. Bilet fiyatını soruyorum üç liraya yakın bir fiyat söylüyor acentedeki eleman. Bileti alıp otobüse yollanıyorum. Oto-

büs çocukluğumda Erzurum-İstanbul seyahatlerimi yaptığım Mercedes 0302, eski mi eski... Otobüse binip hareket saatini bekliyorum. Bu sırada yolcu koltuklarının üzerindeki havalandırma, aydınlatma grubundan sarkan bardağımsı şey dikkatimi çekiyor ama bir türlü çözemiyorum ne olduğunu. Otobüs yol alıyor ve arada durup yolcu topluyor. Bir ara yollardan biri tavanda asılı duran bardaklardan birini alıyor ve soförün arkasında bulunan buzdolabımsı kutudan su dolduruyor. Afiyet ile içtikten sonra bardağı yerine koyuyor. Seyahat konusundaki acemiliğim geçtikten sonra (yoksa acem olduktan sonra mı demek lazım) ikinci sınıfta bilet aldığımı anlıyorum.

İsfahan'07

İsfahan'a gece varıyorum... Taksiye binip ismini önceden öğrendiğim Emir Kebir Hostel'ine gidiyorum. Hostel'de geceliği 30 liraya iki kişilik oda tutuyorum. Odama geçip yatağa seriliyorum. Biraz dinlenip sokağa atıyorum kendimi; Çar Bağ Caddesinde yürüyor, Zayende Behri üzerinde bulunan Siesepol Köprüsünü geçiyorum. Gece aydınlatması ile şiirvari duruyor. Köprü'nün kemerinin altında havanın serinliğini dağıtmak için çayımı yudumluyorum.

Sabah uyanıp eski adıyla Nakş-ı Cihan, devrim sonrası adıyla İmam Meydanına gidiyorum. İran'da İslam Devrimi sonrası caddelerin, camilerin ismi devrime uygun olarak değiştirilmiş. Bunlardan biride Nakş-ı Cihan Meydanındaki eski adıyla Şah, yeni adıyla İmam Camii. Nakş-ı Cihan Meydanı cevğân (polo) oyunları için inşa edilmiş, 186m*350m boyutlarında dikdörtgen bir meydan. Kısa kenarlarının birinde Şah Camii diğerinde ise kapalı çarşının giriş

kapısı, uzun kenarların orta kısmında ise Alî Kapı Sarayı ve Şeyh Lütfullah Camii yer almakta. Şeyh Lütfullah Camii boyut olarak Eminönü'ndeki Rüstem Paşa kadar. Şeyh Lütfullah Camii kubbesinden tabanına iç ve dış cephesiyle çiniyle kaplanmış... İran'daki klasik dönem camileri büyüklük olarak Osmanlı camileriyle kıyas kabul etmez. Fakat ince işçilik ve çini bakımından İran camileri kesinlikle muhteşemdir. Şah Camii de büyük armudi kubbesi ve mavinin değişik tonlarına sahip çinileriyle yerini almıştır meydanda. İki camiyi gezdikten sonra Alî Kapı Sarayına yöneliyorum... Meydanın etrafında özellikle halı, mücevher ve minyatür satan dükkanlar var. Meydana yakın bir başka saray da yaklaşık 5-10 dakikalık yürüyüş mesafesinde yer alan Çehel Sütun Sarayı. Bu saray da I. Abbas tarafından yaptırılmış. İçinde Çaldıran Muharebesini tasvir eden duvar resimleri mevcut. Bu muharebede Şah İsmail, I. Selim tarafından mağlup edilmisti... Galip olanın kendi galibiyetini duvar resmi olarak yaptırması gayet makul iken, neden mağlup taraf kendi mağlubiyetini misafirlerini ağırladığı sarayın en geniş duvarına yaptırır. Açıkçası bilmiyorum, sadece resmin altında şöyle bir ifade var "Şah İsmail mühimmat eksikliği nedeniyle mağlup oldu."

Hostele geri döndüğümde, avluya çıkıyorum. Masada Avrupalı iki kişi oturuyor. Selamlaşıp, muhabbet etmeye başlıyoruz. İkisnin de Danimarkalı olduğunu öğreniyorum. Bjorn, altı ay önce Kopenghan'dan İsfahan'a ulaşmak üzere bisiklet ile yola çıkmış... Morten ise Azerbaycan, Gürcistan, Ermenistan, Türkiye'yi gezdikten sonra İran'a gelmiş. Akşamın çökmesiyle beraber yemek için dışarı çıkıyoruz. Bu arada muhabbetin kıvamı

da giderek koyulaşmaya başlıyor. Ertesi gün için beraber İsfahan'ın dışında bulunan Atesgâh'a gitmeyi teklif ediyorlar. Ben de olur diyorum. Ertesi gün Atesgâh'a taksi tutuyoruz. Bir dönem Zerdüstlerin ibadet ettikleri yüksek bir tepenin üzerine kurulu Atesgâhlar... Gün içinde nereleri gezeceğimiz üzerine konuşuyoruz. Morten, Lonely Planet'ın İran rehberin çıkarıyor. Bakıp nerelere gidebiliriz derken söz dönüp dolaşıp rehber kitaba geliyor. Morten bir hafta önce kitabı İstiklal Caddesi üzerinde bir kitapçıdan aldığını söylüyor. Kitapçının tam yerini soruyorum. Tarifine göre Robinson Cruose... İstanbul'da karıştırdığım kitap İsfahan'da karşıma çıkıyor. Akşamüzeri Seisepol Köprüsünde beraber çay içiyoruz. İsfandan sonra nereye gideceğimizi konuşuyoruz. Şiraz-Bender Abbas-Yezd-Tahran güzergahını öneriyorum. Morten Şiraz-Yezd-Meshed'e gideceğini söylüyor. Bjorn ise Şiraz-İsfahan-Tahran. Şiraz'da buluşup beraber gezmek için sözleşiyoruz.

Seyahat devam edecek...

Toprak...

Bizim, bu toprağa sevgimiz vardır. Çünkü her yaptığımıza râzı olmuş, önümüzde diz çöküp oturmuştur. (...) Biz o topraktan yüz binlerce seven, yüzbinlerce sevilen kişi yaratırız. Hepsi de feryat ederler, sızlanırlar, birbirlerini arayıp dururlar. Bizim işimize candan râzı olmayan İblis'in körlüğüne rağmen işimiz gücümüz yaratmaktır. Biz nimeti âciz, mütevazı kişilere verdiğimiz için toprağa bu fazileti ih-san ettik.

Toprağın dış yüzü hoş gitmez. Karanlık renklidir; ama içinde pek parlak şeyler vardır. (...) İç yüzü inciye benzer, dış yüzü taşa... Dış yüzü "Biz ancak bu-yuz" der, içi "İyi bak, benim iç yüzümü gereği gibi tanımaya çalış" der... Dış "Bizim içimizde hiçbir şey yok" diye inkârda bulunur; iç "Sabret de sana nelerimiz var gösterelim" der... Dışı içi ile savaştadır. Şüphesiz ki sabırlı oluşundan ötürü, Allah'ın yardımını elde eder, durur.

Biz bu somurtmuş kara topraktan güzel yüzler yaratırız da toprağın gizli gülümsemesini meydana çıkarırız. Çünkü toprağın dış görünüşü gamdır, kederdir, ağlayıştır. İçinde ise, yüzbinlerce gülüşler vardır. Biz sırları keşfederiz. Bizim işimiz bir takım gizli şeyleri topraktan çıkarmaktır...

Kaynak: *Konularına Göre Açıklamalı Mesnevî Tercümesi*, trc. Şefik Can, İstanbul: Ötüken 1997, 3-4/454-455.